

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BÖLÜMÜ

İLHAN BERK'İN
ÖZEL MEKTUPLARI ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA

Ferman Polat
Yüksek Lisans Tezi

Danışman:
Yrd. Doç. Dr. Canan Sevinç

KONYA - 2017

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Ferman Polat		
	Numarası	138107011001		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans		☒
		Doktora		☐
Tezin Adı	İlhan Berke'nin Özel Meletupları Üzerine Bir Çalışma			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin Adı Soyadı
İmzası

Ferman Polat

KONYA

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

SOSYAL BİLİMLER
ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Ferman Tolat
	Numarası	138107011001
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı
	Programı	Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Yrd. Doç. Dr. Canan DEVRİNGİ
	Tezin Adı	İlhan Berk'in Özel Mektupları Üzerine Bir Çalışma

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan ^{İlhan Berk'in Özel} ~~Mektupları Üzerine~~ ^{Mektupları Üzerine} başlıklı bu çalışma ^{24/02/2017} tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler		
	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1	Yrd. Doç. Dr.	Canan DEVRİNGİ	
2	Doç. Dr.	Abdullah HARMANCI	
3	Doç. Dr.	Zinara GÖNER	

ÖZET

Şair ve ressam İlhan Berk'in, editörleri Memet Fuat ve Enis Batur'a yazdığı özel mektupların içeriğini yine sanat oluşturmaktadır. Mektuplar incelendiğinde, Berk'in hayatını, sanata ve dünyaya bakışını gözler önüne serdiği görülmektedir. Dolayısıyla bu eserler, edebiyat tarihi için de önemli belgelerdir.

Buna göre Berk, dünyayı bir yazı konusu olarak görmüş ve tüm dünyayı yazarak bitirmek arzusu taşımıştır. Yazmaktan, kendini anlatmayı anlayan Berk'in şiirlerine aşk, kadın, cinsellik, tarih gibi temalar hâkim olsa da o, hiçbir konuda ya da biçimde derinleşmemiştir. Bu yüzden de onun için her şiir, her kitap yeni bir başlangıçtır. "Deneyci"liğini en önemli özelliklerinden biri olarak gören sanatçının şiirleri, sürekli bir değişim içindedir. Şiirinin değişmeyen yönü ise dil ve anlam özelliğidir. Dili, modern şiirin en önemli sorunu olarak gören sanatçı, şiir dilinin kolayca tüketilmesine karşıdır. Şiirlerinin anlamca kapalılığı, zaman zaman anlamsızlıkla karıştırılan sanatçı, iyi şiirin çok anlamlı olması gerektiğini ve ancak bu şekilde kalıcı olabileceğini düşünmektedir. Nitekim kalıcılığın ve iyi şiirin peşinde koşan İlhan Berk, Türk edebiyatının şiir geleneklerini bilen ve bunlardan yararlanan bir sanatçı olmuştur. Aynı zamanda Batı şiirini ve teorik eserlerini orijinallerinden okuma ve tanıma fırsatı bulmuş, bu zengin kültürel donanımı şiirleriyle buluşturabilmiş nadir sanatçılardan biridir. Her zaman önce şair kimliğiyle bilinmek isteyen sanatçı; bu yönünü, düzyazılarına, resimlerine ve tüm yaşamına bulaştırmış, âdeta şiir için nefes alıp vermiştir. Yazmadan yaşamayı bilmeyen İlhan Berk, böylece Türk edebiyatının da en üretken kalemlerinden biri olmuştur.

Bu çalışmada da İlhan Berk'in, Memet Fuat ile Enis Batur'a yazdığı mektuplar özelinde, şair, ressam, çevirmen ve insanî yönlerine dair bütünlüklü bir portresi ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: İlhan Berk, Enis Batur, Memet Fuat, mektup, şiir.

ABSTRACT

Art composes the content of private letters written to Memet Fuat and Enis Batur, who are the poet and artist İlhan Berk's editors. When the letters are analyzed, we notice that those represent Berk's life and his perspective on art and world. So these works are important for the history of literature.

Berk considers that the world to be a subject of writing and he has a desire to live all his life by writing. For Berk, writing means expressing himself. Although the themes of love, woman, history and sexuality dominate his poems, he never deepens in a subject or a style. So, for him, every poem or book is a new beginning. Berk thinks that empiricism is one of his most important characteristics and his poems are always in a change. The permanent side of his poems are language and meaning. For the poet, language is the most important problem in modern poems and he disagrees with wasting the poetic language. The ambiguity of meaning in his poems is sometimes confused with meaningless but he thinks that a poetry has to have a lot of meanings. Thus it can be permanent. İlhan Berk, who searches for permanency and good poetry, is an artist that is aware of poetry traditions of Turkish Literature and benefits from these traditions. He is also one of the rare poets that has an opportunity of reading and acknowledging western poems in original and bring together these cultural richness with his own poems. This artist, who wants to be known as a poet first, reflects it to his prose, drawings and all his life, and in a sense he breathes poetry . İlhan Berk who is in love with writing, became one of the most productive artist of Turkish literature.

In this study, through the highlighted letters which were written to Memet Fuat and Enis Batur, İlhan Berk is portrayed as a poet, artsit, interpreter and human being totally.

Key words: İlhan Berk, Enis Batur, Memet Fuat, letter, poem.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
KISALTMALAR DİZİNİ.....	vi
ÖN SÖZ	vii
GİRİŞ	1
1. EDEBÎ BİR TÜR OLARAK MEKTUP	1
1.1. Dünya Edebiyatında Mektup.....	4
1.2. Türk Edebiyatında Mektup	6
2. İLHAN BERK'İN MEKTUPLARINA GENEL BİR BAKIŞ	9
2.1. Memet Fuat'a Yazdığı Mektuplar.....	10
2.2. Enis Batur'a Yazdığı Mektuplar	10
2.3. Çalışmanın Çerçevesi ve Amacı	11
3. ÇALIŞMAYA KONU OLAN SANATÇILAR	12
3.1. Memet Fuat.....	12
3.2. Enis Batur	13

BİRİNCİ BÖLÜM

İLHAN BERK'İN HAYATI, EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

1. HAYATI	15
2. EDEBÎ KİŞİLİĞİ	16
3. ESERLERİ	18

İKİNCİ BÖLÜM

ŞAİR VE YAZAR OLARAK İLHAN BERK

1. ŞİİRLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ	20
1.1. Dil Anlayışı.....	20
1.2. Şiirde Anlam.....	22
1.3. Şiirin Tekniği.....	25
1.4. Şiirde Düşünce – İdeoloji	27
1.5. Şiirde Gelenek	28
1.6. Türk Şiirinin Dünya Şiiri Arasındaki Yeri.....	31
1.7. Şiir, Şairine Benzemelidir.....	32
1.8. Şiir Düzeltilemez	32
1.9. Şiir Yapılır	33

1.10. Güncellik.....	33
2. ŞAIRLİKLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ.....	34
2.1. Modern Şair	34
2.2. Şairin Diğer Edebî Türlerle İlişkisi.....	35
2.3. Şairliğin Yaşı	36
2.4. Şairin Amacı	37
3. ÇAĞDAŞLARINA BAKIŞI.....	38
3.1. Memet Fuat.....	38
3.2. Enis Batur	40
3.3. Ece Ayhan.....	42
3.4. Behçet Necatigil.....	43
3.5. Nazım Hikmet.....	44
4. DÖNEMİNDEKİ DERGİLERE BAKIŞI.....	45
5. KENDİ SANATINA VE ESERLERİNE BAKIŞI.....	49
5.1. İlhan Berk'in İkinci Yeni Şiiri İçindeki Yeri.....	49
5.2. Kendi Şiirleriyle İlgili Görüşleri.....	52
5.3. Kendi Düzyazılarıyla İlgili Görüşleri	55
6. İLHAN BERK'İN YAZMA SERÜVENİ.....	58
6.1. Yazmanın Anlamı	58
6.2. Yazamamanın Anlamı	59
6.3. Yazma Sebebi	60
6.4. Yazma Tarzı.....	61
6.5. Yazma Vakti ve Süresi	63
6.6. Konu / Tema Seçimi	64
6.6.1. Aşk	65
6.6.2. Cinsellik	65
6.6.3. Ölüm.....	66
6.6.4. İstanbul.....	67
6.6.5. İhtiyarlık.....	67
6.6.6. Metafizik	68
7. ESERLERİNİN YAYIMLANMA SERÜVENİ	68
7.1. Titizliğinin Nedeni.....	69
7.2. Sayfa Düzeni Önemlidir	70
7.3. Eserlerinin Basılışı ve Yeni Baskılar	71
7.4. Kitap Kapaklarının Rengi	73

7.5. Yazdıklarını Keyifle Okumaktadır	74
7.6. Yeni Kitabı Bekleyiş.....	75
7.7. Telif Hakkı.....	76
7.8. Çalıştığı Yayınevleri ve Onlarla İlişkisi	77
8. YURT DIŞINDA YAYIMLANAN ESERLERİ	80
9. ÇEVİRİLERİ VE ÇEVİRİYLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ	82

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

RESSAM OLARAK İLHAN BERK

1. İLHAN BERK İÇİN RESMİN ANLAMI VE ÖNEMİ	87
1.1. Resimdeki Amacı.....	87
1.2. Resimden Gelir Elde Edişi	89
2. RESSAM OLARAK ÇALIŞMA ŞEKLİ.....	90

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İLHAN BERK'İN ÖZEL HAYATI

1. SAĞLIK VE SPOR.....	93
2. GÜNLÜK HAYATI VE AİLE HAYATI.....	94
3. OKUR OLARAK İLHAN BERK.....	96
4. YOLCULUKLARI.....	99
5. GEÇİM DERDİ.....	102
6. KİŞİLİĞİ	104
SONUÇ	107
BİBLİYOGRAFYA	113
ÖZ GEÇMİŞ	116

KISALTMALAR DİZİNİ

bk.	Bakınız
bs.	Baskı, basım
çev.	Çeviren
MEB	Millî Eğitim Bakanlığı
ODTÜ	Orta Doğu Teknik Üniversitesi
S	Sayı
s.	Sayfa
TDK	Türk Dil Kurumu
TÜYAP	Tüm Fuarcılık Yapım Anonim Şirketi
YK	Yapı Kredi
YKY	Yapı Kredi Yayınları
y.y.	Yüzyıl

ÖN SÖZ

Yüksek lisans öğrenimine başlarken benim öncelikli amacım, bu öğrenimi gören meslektaşlarımdan geri kalmamaktı ve açıkçası diploma almaktan başka bir beklentim yoktu. Bu öğrenim esnasında küçük çocuğu olan ve çalışan bir anne olarak bazen gerçekten çok zorlandım ve pişmanlık duydum; ama bugün çok şey kazandığımı görüyorum.

Önümde yeni ufuklar açan değerli hocalarımdan Yrd. Doç. Dr. Metin Oktay'ın derslerinde incelediğimiz mektuplar beni cezbetmiş ve ilgimi çekmiştir. Ayrıca iki binli yıllarda şairlerle yazarların art arda mektuplarının yayımlanması, bunların akademik çalışmalara konu olması, türün edebiyat tarihi için oldukça değerli ve incelenmeye değer belgeler olması, çalışma konusu olarak mektubu seçmemde etkili olmuştur. Bu çalışmada, Türk sanat ve edebiyat tarihine önemli katkılar sağlayan İlhan Berk'in kaleminden çıkan *İlhan Berk'ten Memet Fuat'a Mektuplar* (2012, YKY) ile *Enis Batur'a Mektuplar* (2014, Noktürn Yay.) incelenmiştir. Bahsi geçen eserler, onun çeşitli yönlerini, kendi bakış açısıyla ortaya koymaktadır. Dolayısıyla bu mektupları incelemeyen, İlhan Berk'le ilgili yapılacak değerlendirmeler eksik kalacaktır. Bu çalışma, onunla ilgili boşlukları dolduracak, eksikleri kapatacaktır. Çalışmamızda bu eserler temelinde, yine yazarın kaleminden çıkan günlükleri, otobiyografisi, poetikası incelenmiş; ayrıca İlhan Berk hakkında yapılan diğer incelemelerden ve yapılan çalışmalardan yararlanılmıştır. Mektup türüyle ilgili olarak yapılan çalışmalar da bizim için yol gösterici olmuştur.

Bütün bu yolculuğum esnasında yanımda olan, ders içinde ve dışında her türlü desteği veren başta tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Canan Sevinç hocama sonsuz teşekkürlerimi ve şükranlarımı sunarım. Hocam mesai kavramını önemsemeyerek büyük bir özveriyle bana danışmanlık etmiş, yerine göre tezimi cümle cümle düzeltmiştir. Tezimin planlanmasında, kaynak araştırmasında ve temininde her zaman fedakârca destek vermiştir. Ayrıca hiçbir zaman rehberliğini esirgemeyen ve tezim için kaynak tespitinde yardımcı olan değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Ertan Engin'e; yine rehberlikleriyle her zaman öğretmenim olan değerli hocalarım Yrd. Doç. Dr. Hanifi Aslan'a ve Yrd. Doç. Dr. Metin Oktay'a çok teşekkür ederim.

GİRİŞ

1. EDEBÎ BİR TÜR OLARAK MEKTUP

Mektup denince ilk olarak yazı akla gelmektedir. Bir başka deyişle; mektup ve yazı arasındaki sıkı bağ, yazının icadından önce insanlar mektuplaşmıyor muydu, uzakta olanlara söyleyecek sözleri yok muydu sorularını da beraberinde getirmektedir. Bu hususta, Özgül (2006: 7-20)'e göre, mektubu önemli yapan unsur, onun yazılı bir ürün olması değil bir mesaj iletmesi ve taşınabilir olmasıdır. İnsanlar bir aradayken duygu ve düşüncelerin aktarılmasında sözlü iletişim onlara yetmiştir; ama zamanda ve mekânda ayrı düşen insanlar da birbirlerine duygu ve düşüncelerini aktarma ihtiyacı duymuşlardır. Nitekim insanoğlu, yazının icadından önce de uzakta olana mesaj iletmenin yollarını aramış, çeşitli çarelere başvurmuştur. Bulunan çarelerden biri de bazı nesnelere sembol olarak kullanmak ve onları göndererek kendilerini ifade etmektir. Söz konusu nesnelere, bir mendile veya çıkına sarılarak muhatabına ulaştırılmıştır. Bundan dolayı, M. Kayahan Özgül, bu ilk mektupları “çıkın-mektup” tabiriyle adlandırmıştır. *“Mesajın yazı yerine çeşitli sembolik nesnelere iletildiği ve nesnelere de kolay taşınabilmesi için genellikle bir bohçada toparlandığı epistolelere ‘çıkın-mektup’ diyorum.”* (2006: 8) Ne var ki çıkın-mektuptaki nesnelere anlaşılamama ya da yanlış anlaşılma ihtimalleri de vardır; çünkü erkekler, bu dili bilmemektedir. Ona göre; bu, kadınlara özgü bir dil ve şifreleme yöntemidir; nitekim nesnelere kadınlara özel anlamları vardır. Kadınların duygu ve düşüncelerini şifreli mektuplarla ifade etmesinin nedeni ise tüm dünyada kadınların erkeklere göre sosyal hayattan daha kopuk ve içe dönük olmasıdır. Bu bağlamda, M. Kayahan Özgül, mektup edebiyatının yaratıcısı olarak da kadınları görmektedir: *“[m]ektup söz konusu olduğunda yapılabilecek ilk tesbitlerden biri, ‘mektup/nâme’ denen iletişim yolunu erkeklerin, mektup edebiyatını ise kadınların icat ettiği olmalıdır. Ne kadar büyük farklılıklar olursa olsun, kadının geleneksel dünyası Doğu’da da Batı’da da bazı ortak özellikler taşır. Her iki muhitte de kadın ‘domestic’ tir; evcimen olmak istemezse, karşısında sosyal kuralları, ahlâkı, örfü, dini bulur. Haricî dünya ile ilişki kurmak için, erkek gibi günboyu dışarıda kalması mümkün olmadığından, iletişim ihtiyacının büyük bir kısmını mektupla giderir.”* (2006: 11). Böylece çıkın-mektuplar, kadınların aşkını, özlemini, acısını... vb.

anlatma yolu; bazen de bir eğitim aracı olmuştur. Üstelik bu mektuplaşma şekli, okuma yazma bilmeyen kadınlar arasında yakın zamanlara kadar da devam etmiştir.

Bu bağlamda denilebilir ki çıkındaki nesnelere bir şifreleme yöntemiyle harfler de duygu ve düşünceleri ifade etmek amacıyla icat edilmiş bir başka şifreleme yöntemidir. Özgül (2006: 7) de yazının icadının, insanoğlunun uzakta olana mesaj iletme kaygısından doğmuş olabileceğini düşünmektedir. “*Alfabenin doğuş gerekçeleri, zaman ve mekânca ayrı düşmüş olanların iletişimlerini sağlama sevdasında aranmalıdır.*” Öyleyse insanoğluna yazıyı icat ettiren gücün, iletişimi sağlama yani mektuplaşma arzusu olduğu söylenebilir. Nitekim insan, mekânda ayrı düşükleriyle hâli paylaşmak, zamanda ayrı düşüklerine de istikbâle nakledeceklerini iletme ister. Söz, böylece kayıt altına alınmakta, çok kolay bir şekilde zamanlar ve mekânlar aşmaktadır. Üstelik yazının icadı, mesajların daha doğru ve eksiksiz anlaşılmasını da sağlayarak mektup-yazı ilişkisini perçinlemiştir.

Böylelikle gücünü mesaj iletme alan mektup, nasıl hasretten, ayrılıktan doğmuşsa yine bu hasretin ortadan kalkmasıyla da önemini yitirmiştir. Taşdelen (2006b: 184) de mektubun ayrılıktan doğduğunu ve eskiden gurbet kabul edilen mekânların artık sıra olmasıyla da değerini kaybettiğini düşünmektedir. “*Mektup ayrılık diye bir şey olduğu için vardır ve herkes mektup sözcüğünden kendi ayrılığı kadar bir şey anlar.*” Bu yönüyle mektupları, sadece kişisellekle açıklamak yetersiz kalacaktır; çünkü mektuplarda insanların nasıl hayatlar sürdüğünün, nasıl ilişkiler kurduğunun, sosyal ve siyasal yaşantısının da izlerini sürmek mümkündür. Alver (2006: 75) ise mektuba dair “*Toplumsal ve kültürel meselelerle örülen mektup, dönemin sosyal ve siyasal gelişmelerine dair bir kayıt olmaktadır. Bu anlamda mektup, toplumsal değişimin de izlenebileceği metin haline gelmektedir. Dolayısıyla mektup, iki kişinin arasında dolaşan bir ileti olmasının yanında sosyo-politik yapıya sahip tarihsel ve kültürel arkaplanı taşıyan bir metindir.*” demektedir. Bütün bunları gözler önüne seren mektuplar, aynı zamanda, düşünce tarihi için de önemli belgelerdir; çünkü birçok mektup yazarı, düşüncelerini de mektuplar aracılığıyla aktarmıştır; hatta aşkın, nefretin, iyinin, kötünün, vefanın ne olduğunu mektuplarında sorgulamışlardır. Taşdelen (2006a: 90), mektubun, bu yönüyle de felsefî metinler olduğunu söyler: “[m]ektup edebî bir tür olduğu kadar, felsefî bir tür ve felsefî bir

söylem biçimidir de. İnsanlar yüzyıllar boyu mektuplar yazmışlar, bu mektuplarda yalnız duygularını, hasretlerini, sevgilerini, ihtiyaçlarını iletmemişler, aynı zamanda düşüncelerini, fikirlerini ve eleştirilerini de iletmışlerdir.” Netice itibariyle mektup, bütün bu yönleriyle insanoğlunun yaşam serüvenine tanıklık etmiş ve belge hüviyeti kazanmıştır, denilebilir.

Bu bağlamda, tarihsel süreçte insanoğlu var olduğundan beri farklı isimlerle ve farklı amaçlarla da olsa mektup, onun hayatında var olagelen bir tür olmuştur. Bu açıdan “[m]ektup, insanların birbirleriyle haberleşmelerini, düşünce alışverişinde bulunmalarını sağlayan bir anlatım şeklidir.” (Kefeli, 2002: 9) Ancak mektup, çok eskiden daha çok haberleşme amacıyla kullanılmıştır; bir anlamda, bugünkü gazetelerin haberleşme fonksiyonunu üstlenmiştir. İnsanın mektup aracılığıyla duygu ve düşüncelerini aktarması ise daha sonra gerçekleşmiştir.

Hemen her çağda, her kesimden insan, farklı amaçlar için de olsa mektup yazmıştır; ama her mektup, edebî değer taşımaz. Mektubu değerli yapan, kalıcılığını sağlayan yazardır. Yazarının birikimleri, kültürü, duygu ve düşünce zenginliği, kaleminin gücü mektubun da değerini belirler. “*Genel olarak mektup türünün, daha doğrusu mektupların değerinin onları yazanların kişiliklerine, yetişmelerine, dünyayı anlama gücüne, görgülerine, kültürüne bağlı bulunduğu bir gerçektir.*” (Tuncel, 1974a: 9) Nasıl mektubun değeri yazarına bağlı olarak değişiyorsa özellikleri de yine yazarına göre değişmektedir. Şöyle ki mektup, edebiyatın diğer anlatım türlerinden biraz farklıdır. Diğer türlerin belirli kuralları ve sınırları varken mektup bu sınırlardan en âzâde tür olmuştur. Mektubun da elbette belli kuralları vardır; ama bu kurallar, yazarı tarafından esnetilebilir. Kimi zaman yazarının bireysel farklılıkları ya da mektubu alacak kişiyle olan yakınlığı belirler bu sınırları. Berk (2014b: 125) ’in deyişiyle, “*Her mektup bir insandır.*” Öyleyse her mektup, diğerlerinden farklı özellikler ortaya koyabilir.

Sınırları yazarına göre değişen mektup, kimi zaman da işlediği konuya göre farklı özellikler göstermiş ve şekil almıştır. Elbette eşe dosta yazılan mektup ile diplomatik meseleleri halletmek için yazılan mektuplar birbirinden farklı özellikler gösterecektir. Kimi zaman aşkı, özlemi, acıyı taşıyan mektup kimi zaman da bir istihbaratı, tarihî gerçeği, felsefî veya edebî düşünceyi hatta savaş ya da barış

haberlerini taşımıştır. Bu bakımdan “*Yazarın iç dünyasını, duygularını, hatta belki de kendi kendisine dahi itiraf edemediği bazı duygu ve düşüncelerini ortaya koyduğu mektup türü, zaman zaman da diplomatik meselelerin, edebi konuların, tenkitlerin ya da seyahat izlenimlerinin aktarıldığı bir tür olarak karşımıza çıkar.*” (Kefeli, 2002: 9) Böylesine kişisel ve kullanım alanı oldukça geniş olan türün, tek tip olması da mümkün görünmemektedir.

Mektupların kullanım alanı o kadar geniştir ki yazarlar, zaman zaman diğer edebî türleri yazarken de mektuplardan yararlanmışlardır. Bizim edebiyatımızda da dünya edebiyatında da mektuplardan oluşan romanlar, hikâyeler, şiirleşen mektuplar vardır. *Pamela* (Samuel Richardson), *La Nouvelle Heloise* (Jean Jacques Rousseau), *Genç Werther’in Acıları* (Goethe); *Handan* (Halide Edip Adıvar), *Bir Kadın Düşmanı* (Reşat Nuri Güntekin), *Babama Mektup* (Oğuz Atay) bunlardan bazılarıdır.

1.1. Dünya Edebiyatında Mektup

Mektubun tarihî seyrine bakıldığında İlk Çağ’da ve Orta Çağ’da çok yaygın bir tür olmadığı görülür. Bunun en önemli nedenlerinden biri, okuryazar oranının düşük olması ise bir diğeri de kâğıdın henüz kolayca üretilmemesi ve bu yüzden de pahalı olmasıdır. 14. yüzyıldan itibaren kâğıt üretiminde yaşanan gelişmeler ve okuryazar oranındaki artış, türün yaygınlaşmasını sağlamıştır. Değişik ihtiyaçlardan doğan mektup, dünya edebiyatlarının ilk dönemlerinde, genellikle, öğretici niteliktedir; daha çok, siyasi ve politik amaçlarla yazılmıştır.

“*Eski Mısır’da, Mezopotamya’da, papirüse, kil tabletlere yazılan mektuplar da çoğunlukla ya din, ya politika, ya da ticaret konusundadır. Ortaçağda mektup genellikle aynı özellikleri sürdürür. Gerek ilkçağda, gerekse ortaçağda yazı bilenlerin sayısı çok sınırlı olduğu için, çarşılarda pazarlarda bir köşeye oturmuş yazıcılar yazar mektupları. Ortaçağda kil ya da papirüs yerine tirşe kullanılır. Mektup ancak on dördüncü yüzyılda kâğıdın bulunmasıyla daha yaygın bir bildirişme aracı olur.*” (Göktürk, 1974a: 513)

Daha önce de ifade edildiği gibi mektup ihtiyaçlardan doğmuştur ve ilk zamanlarda daha çok siyasi amaçlarla yazılmıştır; bu yüzden de siyasi birlikten yoksun olan eski Yunan toplumunda, mektuplaşmaya fazla ihtiyaç duyulmamıştır.

“Kent devletlerinden kurulu eski Yunan toplumunda siyasal birliğin bulunmaması nedeniyle mektuplaşma gereği pek duyulmazdı. Buna karşılık, Roma'nın üzerinde egemenliğini yürüttüğü Akdeniz'in en önemli noktası olması Romalılar için yazışmayı zorunlu kılmıştır. İş, görev, öğrenim dolayısıyla dışarıda bulunanlar başkentle ilişkilerini mektupla sağarlardı.” (Varınlıoğlu, 1974: 392) Bundan dolayıdır ki Romalılar, Akdeniz'deki egemenliklerini koruyabilmek için mektuplaşmaya ihtiyaç duymuşlar ve başkent ile uzak eyaletler arasındaki iletişimi mektup aracılığıyla sağlamışlardır. Hatta bunun için bir posta teşkilatı bile kurmuşlardır. Haberleşmeye verilen bu önem dolayısıyla Roma edebiyatında milattan önce de mektuplarıyla ünlenmiş yazarlar bulunmaktadır. Cicero, Horatius, Ovidius, Seneca adlı bu yazarlar, hiciv ve mektup türlerindeki başarılarıyla dünya edebiyatında ün yapmışlardır.

İngiliz edebiyatında ilk özel mektup örnekleri, 15. yüzyıla aittir. Bu noktada, farklı özel mektup örnekleri olmakla birlikte bir edebiyatçının yazdığı ilk özel mektup örneği kayda değerdir. “*Utopia* yazarı ünlü Thomas More'un (1478-1535) Londra Kulesi'nde tutsaklığı sırasında kızı Margaret'e bir kömür parçasıyla yazdığı mektup, genellikle, bir yazın adamından bize ulaşmış ilk özel mektuplardan biri diye anılır.” (Göktürk, 1974a: 514) Edebiyatta bireyin, “ben” in öne çıkması sonucu, 18. yüzyıl, İngiliz edebiyatında mektubun altın çağı olmuştur. Okuryazar oranının artışı, ulaşımın hızlanması gibi nedenlerle 19. yüzyılda da mektup yazarı sayısında artış olduğu gözlemlenmiştir.

Fransız edebiyatında ise mektubun geliştiği dönem 17. yüzyıl olarak kabul edilir. Özellikle Madame de Sevigne (1626-1696), mektuplarıyla dönemine her yönden ayna tutmuş ve türün simgesi haline gelmiştir. “*Fransız mektupları söz konusu olunca hep Madame de Sevigne'nin adı anılır; türün simgesidir sanki.*” (Tuncel, 1974b: 415) Ancak 18. yüzyıl düşünürleri Voltaire (1694-1778) ve Diderot'nun (1713-1784) mektupları, onu aşmış ve yazarlarını, türün en büyük ustaları arasına yerleştirmiştir. Sonrasında da Fransız edebiyatı, türün şahane örneklerine sahip olmaya devam etmiştir.

Alman edebiyatı da mektup türü yönünden oldukça zengindir. Hemen her dönemde türe önem verilmiştir. Burada da yine 18. yüzyıl, türün altın çağıdır.

Benzer şekilde, İngiliz ve Alman edebiyatlarında olduğu gibi, Amerikan edebiyatında da mektup, 18. yüzyılda en parlak dönemini yaşamıştır. “*Amerikan yazınında mektup türünün önem kazandığı çağ, tıpkı İngiliz yazınında olduğu gibi on sekizinci yüzyıldır... Amerikan yazınında mektup türünün evrimiyle ilgili önemli bir nokta, başlangıçta bu türün örneklerinin çoğunlukla politik olmasıdır.*” (Göktürk, 1974b: 565)

Buna karşılık Rus edebiyatı, bütün görkemine ve zenginliğine rağmen mektup türü yönünden oldukça fakirdir. Edebî açıdan değer taşıyan mektup ve yazar sayısı azdır. “*Mektupları yazın yönünden önemli yazar azdır Rus edebiyatında... Rus yazınında mektupları üzerinde durulması gereken yazarların başında Lev Tolstoy gelir... On dokuzuncu yüzyıl Rus yazınının eleştiri dalında en büyüğü Belinski'nin... Bu arada Dostoyevski'nin, Gorki'nin mektuplarını da anmak gerekir.*” (Altay, 1974: 579)

Günümüze gelindiğinde ise iletişimde yaşanan büyük değişim ve gelişimler sonucu mektup türünün gerileme yaşadığı görülmektedir. Anılan sebeplerle tüm dünya edebiyatlarında mektup ve mektup yazarı sayısında bir azalma olmuştur. Ne ki hâlâ türün tadını çıkararak ustalar da bulunmaktadır.¹

1.2. Türk Edebiyatında Mektup

Türk edebiyatı dünya edebiyatıyla karşılaştırıldığında edebiyatçı mektupları yönünden çok zengin değildir. Bunun nedenini Kefeli (2002: 19) şöyle açıklar: “*XIX. yüzyıldan önceki devreler gerek devrin şartları gerekse edebiyatçılarımız arasında pek rağbet görmemesi neticesinde zayıf kalır.*” Bu noktada, Türk edebiyatındaki ilk mektup örnekleri, münşeat kitaplarında karşımıza çıkmaktadır. Bunların önemli bir kısmı, resmî yazışmalardır; bir kısmı da toplumsal eleştiri niteliğindedir.

Tanzimat öncesinde çok zengin bir mektup kültürümüz olmasa da gönderenin ve gönderilenin kimliğine, konusuna ve yazılış amacına göre mektubun adı ve anlamı değişmektedir. “*Tanzimat öncesindeki mektuplar değişik isimler altında*

¹ Bu bölümün hazırlanmasında Emel Kefeli'nin *Anlatım Tekniği Olarak Mektup* (Kitabevi, 2002) adlı eseri ile *Türk Dili Dergisi Mektup Özel Sayısı* (TDK, 2. bs.2008)'nda yer alan konuyla ilgili makalelerden yararlanılmıştır.

gruplandırılırlar. *Arıza, kaime, şukka, name, uhuvvetname, muhabbetname, tezkire, varak-pare, kâğıt gibi sözcükler hep mektup anlamına gelmektedir.*” (Kefeli, 2002: 20) Bu adlar arasında küçük de olsa bazı anlamsal farklar bulunmaktadır. Diğer yandan Tanzimat öncesinde de sonrasında da mektupların günümüzde olduğu gibi belirli kuralları vardır. Özellikle tanınmış birinden yine tanınan birine gönderiliyorsa uyulması gereken bir plan ve belirli bir üslup vardır. “*Şurası muhakkak ki hemen her topluma ve her devire mahsus olmak üzere mektubun farklı yazılış adabı ve protokolü vardır, ama vardır.*” (Okay, 2006: 33) Ne kadar esnek bir tür olursa olsun, mektup, her devirde kendine özgü kurallarıyla yazılmıştır.

Adı, konusu, özellikleri ne olursa olsun çeşitli ihtiyaçlardan doğan ve bizim kültürümüzde de ihtiyaçlara cevap veren mektubun edebî bir tür olarak değerlendirilmesi ise Tanzimat Dönemi’nde başlamıştır. Tanzimat sanatçıları, çok fazla mektup yazmışlar ve her açıdan hem devrin hem de yazarlarının aynası olan bu mektuplar kitaplaşmıştır. “*Batı’da mektup 17. ve 18. yüzyıllarda hızlı bir gelişme gösterir. Bizde de Tanzimat’tan sonra (1839) yabancı edebiyatların özellikle de Fransız edebiyatının tanınması, yeni yeni kavramlarla karşılaşma ve bunlara bağlı olarak toplumda yaşanan değişikliklere bağlı olarak gelişir. Devrin önemli şahsiyetlerinin İstanbul’dan uzaklaştırılması, çeşitli tartışma ve eleştirilerin mektuplar aracılığıyla sürdürülmesi türün hızla gelişmesine yol açar.*” (Kefeli, 2002: 22)

Bunda da en büyük pay şüphesiz Namık Kemal ile Abdülhak Hâmid²’e aittir (Uçman, 2006: 284). Her iki şair de sanatçı kimliklerinin yanı sıra üstat kimliği de taşıdıklarından birbirlerine ve Recaiâde Mahmut Ekrem, Samipaşazâde Sezai gibi dönemin diğer edebî şahsiyetlerine yazdıkları mektuplar, önemli birer vesikadır.

Edebiyat-ı Cedide sanatçıları, Tanzimatçıları kadar çok mektup yazmamışlar ve yazdıkları da genelde kitaplaşmamıştır. Bu dönemde, Tevfik Fikret ile Halit

² Namık Kemal’in mektupları Fevziye Abdullah Tansel, Abdülhak Hamit Tarhan’ın mektupları ise İnci Enginün tarafından yayımlanmıştır. Bk. Fevziye Abdullah Tansel, *Namık Kemal’in Mektupları III cilt*, TTK Basımevi, Ankara 1967; İnci Enginün, *Abdülhak Hamid’in Mektupları 1-2*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1995.

Ziya'nın mektupları, yine dönemlerinin birer edebî otoritesi olmaları dolayısıyla, edebî vesika niteliğini haizdir. Cenab Şehabettin'in Avrupa seyahati izlenimlerini aktaran *Avrupa Mektupları*³ ile görevli olarak gittiği Cidde'ye dair gözlemlerini yansıtan *Hac Yolunda*⁴ ise seyahatname niteliği taşıyan mektuplardır.

İkinci Meşrutiyet sonrasında millî meseleler ön plana geçtiğinden mektupların konuları da edebî tartışmalardan millî meselelere doğru açılır. Bu noktada Ziya Gökalp'in, Malta ve Limni'den ailesine gönderdiği felsefi, sosyal, edebî içerikli mektuplar, eğitici yönleriyle de (Kefeli, 2002: 28) dikkate değer metinlerdir.

Cumhuriyet Dönemi sanatçıları ise mektuplarında hem duygu ve düşüncelerini dile getirmiş hem de fikir tartışmaları yapmışlardır. Bu mektupların da çoğu kitaplaşmıştır. Bunların içerisinde Cahit Sıtkı'nın, arkadaşı Ziya Osman Saba'ya hitaben *Ziya'ya Mektuplar*'ı, şairin şiire dair görüşlerini de ihtiva eden poetik vasfıyla edebiyatçı mektupları içinde ayrı bir öneme sahiptir⁵. Nazım Hikmet'in Kemal Tahir'e yazdığı mektuplar⁶, Tanpınar'ın mektupları⁷, Halikarnas Balıkcısı, Behçet Necatigil gibi yazar ve şairlerin mektupları da yine mektup edebiyatımızın özgün örnekleri arasındadır. Bahsi geçen bu mektuplar, yazarlarının yaşamlarına ışık tutacak biyografik bilgiyi içermesinin yanında tarihî, sosyal, felsefi, edebî açılarından da önemli birer vesika hüviyetini haizdir.

Bundan dolayıdır ki özellikle edebiyatçıların birbirlerine yazdığı edebî mektuplar, edebiyat tarihi için çok önemli bir kaynak olarak kabul edilmektedir. “*Mektup, inceliği olan hassas noktalara değinen, insanın iç dünyasını aydınlatan önemli bir vasıta. Ama aynı zamanda da tarihi, siyasi veya edebi bir belge olabilme özelliği taşımaktadır.*” (Kefeli, 2002: 41) Bu yüzden de sanatçıların

³ 1917'de Tasvir-i Efkâr'da tefrika edildikten sonra kitap olarak da yayımlanmıştır. Bk. Zeynep Uluant, *Cenap Şahabeddin'in Avrupa Mektupları*, Akademi Kitabevi, İzmir 1997.

⁴ 4 Mart 1897 ile 18 Ağustos 1898 tarihleri arasında Servet-i Fünûn'da tefrika edilen eser, Latin harfleriyle de yayımlanmıştır. Bk. Hülya Erdem (haz.) *Hac Yolunda*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 1996.

⁵ Cahit Sıtkı Tarancı, *Ziya'ya Mektuplar*, Varlık Yayınları, İstanbul 1957.

⁶ Nazım Hikmet Ran, *Kemal Tahir'e Mapusânedden Mektuplar*, Tekin Yayınevi, İstanbul 2002.

⁷ Ahmet Hamdi Tanpınar'ın mektupları, Zeynep Kerman tarafından yayımlanmıştır. Bk. Zeynep Kerman, *Tanpınar'ın Mektupları*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1974.

mektupları, bir bir gün yüzüne çıkarılmaktadır. 1960'lardan sonra Türk edebiyatında mektupların kitap olarak basılması hız kazanmıştır. 2000'li yıllar ise kitaplaşan mektupların altın çağıdır.

Türün bu söz konusu yükselişinin nedeni, elbette, edebiyat tarihi alanında yaşanan gelişmelerdir. Sanatçıların; eserlerini hangi şartlar altında verdikleri, birikimleri, sanat ve dünya görüşleri, yetişme ve yaşam şartları onların eserlerinin daha doğru anlaşılmasını sağlayacaktır. Mektuplar ise yazarların en samimi yazılarıdır, belki de her şeyi açık seçik ve sansürlemeden yazdıkları tek türdür. Mektubun bu önemini bilen edebiyat tarihçileri ve akademisyenler de mektuplarla ilgilenmişlerdir; bu konuda akademik çalışmalar yapılmış, makaleler yazılmış, kitaplar yayımlanmıştır. Yine sanat ve edebiyat dergileri, diğer türler kadar bu türe de yer vermiş ve özel mektup sayıları çıkarmıştır. *Tercüme* (1964), *Türk Dili* (1974), *Oluşum* (1982), *Düş Çınarı* (1998), *Hece* (2006) ve *Sözcükler* (2015) dergileri, özel mektup sayıları çıkarmışlardır. *Hece Dergisi Mektup Özel Sayısı*'nda Yusuf Turan Günaydın'ın hazırladığı "Mektup Edebiyatı Bibliyografyası" yüz sayfadan fazladır. Sadece bu çalışma bile mektup türüne ne kadar önem verildiğini göstermektedir.

Yazarı ve eseri anlamak adına edebî mektuplara yoğun bir akademik ilgi gösterilmekle birlikte yirmi birinci yüzyıl insanının mektup yazma alışkanlığı için aynı şeyleri söylemek mümkün değildir. İletişim olanaklarının artışıyla mektup türü, yerini hızlı bir biçimde telefona ve internete terk ederek tarihin tozlu sayfalarına karışmaktadır. "*Mektup yazma geleneğinin kaybolmaya yüz tutmaya başlamasıyla birlikte, insan ilişkilerindeki duyarlık, dil, üslup, incelik gibi daha birçok geleneksel erdemlerimizi de kaybettik. Birbirimizle selamlaşma, birbirimizi hatırlama duygusunu unuttuk.*" (Hece, 2006: 3) Mektup yazarken belki insan kendi içine de dikkatle baktığından mektupla birlikte sadece bir edebî tür değil bir bakıma insan olmanın inceliği de kaybolmaktadır.

2. İLHAN BERK'İN MEKTUPLARINA GENEL BİR BAKIŞ

Çalışmanın konusunu teşkil eden İlhan Berk'in özel mektupları, şimdilik iki kitapta toplanmıştır. Şimdilik; çünkü sanatçı, mektuplarından anlaşıldığına göre, Enis Batur ve Memet Fuat'tan başka Ece Ayhan, Edip Cansever, Abidin Dino ile de

mektuplaşmıştır. Temenni edilmektedir ki belki bir gün onlara yazdığı mektuplar da gün yüzüne çıkar.

2.1. Memet Fuat'a Yazdığı Mektuplar

Tez dâhilinde üzerinde çalışılan mektuplar, Enis Batur'a ve Memet Fuat'a yazılmış olanlardır. İlk olarak Memet Fuat'a yazdıkları, 2012'de, *Elin Üstünde Gezsin-İlhan Berk'ten Memet Fuat'a Mektuplar* adıyla YKY tarafından kitap olarak basılmıştır. Eseri, yayına hazırlayan Sevengül Sönmez'dir.

Bu eserdeki ilk mektup 7.3.1954 tarihini, son mektup ise 6.02.1998 tarihini taşımaktadır. Kırk dört yıl süren mektuplaşma sürecinde Memet Fuat'ın İlhan Berk'e yazdığı mektupları görme şansımız bulunmamaktadır maalesef. Zaten Memet Fuat'ın pek cevap yazmadığı ve İlhan Berk'in bu duruma kızdığı mektuplarda da görülmektedir. *"Biliyor musun senin iki üç satırlık mektupların dışında (üç tane hepsi) hiç mektubun yok bende. Mektupta bir insanı (bulmak) her zaman olanaklıymış gibi gelir bana."* (Berk, 2012: 168)

Bu kitap, özellikle, Berk'in eserlerinin yayımlanma sürecini, bu konudaki duyarlılığını ortaya koyması bakımından önemlidir. Yine yayımcı-sanatçı ilişkisini de bütün çıplaklığıyla ortaya koymaktadır.

2.2. Enis Batur'a Yazdığı Mektuplar

İkinci kitap ise 2014'te *Enis Batur'a Mektuplar* adıyla Noktürn Yayınları tarafından basılmıştır. İlk mektup 1975'te, son mektup ise 2005'te gönderilmiştir. Otuz yıllık bu zaman diliminde bazen mektupların yazılış tarihi birbirine çok yakındır bazen de aradan yıllar geçtiği görülmektedir. Tıpkı Memet Fuat gibi Enis Batur da pek cevap yazmamış ya da çok kısa cevaplar yazmıştır. Ona da kızar Berk: *"Hiçbir mektuba cevap yok."* (Berk, 2014b: 213) der bu kızgınlıkla.

"Bu yazışmalar kitaba katılmalı sonunda, kitabın serüveni bakımından." (Berk, 2014b: 128) demektedir bir mektubunda İlhan Berk. Enis Batur da *Enis Batur'a Mektuplar'a* yazdığı ön sözde, onun bu cümlesini vasiyet kabul edip mektupları yayımlattığını ifade etmektedir. *"Yayımlanmalarını istemiş, bunu bir mektubunda ifade etmişti. Vasiyetini yerine getiriyorum. Mektupların, edebiyat tarihimiz açısından önemli belgeler olduğunu da düşünerek."* (Berk, 2014b: 9)

Anlaşıldığı üzere; Enis Batur, sadece bir vasiyeti yerine getirmekle kalmamış, bu önemli belgeleri edebiyat tarihine de kazandırmak istemiştir.

Gerçekten de her iki kitap edebiyat tarihi açısından çok değerlidir. İlhan Berk'in editörüyle olan ilişkisini, şiir ve şairle ilgili görüşlerini, eserlerinin yazılma ve yayımlanma serüvenini, nasıl çalıştığını, nasıl yaşadığını, okuduklarını, yazdıklarını, çizdiklerini, dostluklarını, kırgınlıklarını, sevdiklerini, sevmediklerini... bir bir gözler önüne sermektedir. Kısaca şair, yazar, ressam ve insan İlhan Berk, birçok yönüyle kendini sergilemenin yanı sıra Enis Batur, Memet Fuat ve daha nice sanatçıyla ilgili duygu ve düşüncelerini de dile getirmektedir.

2.3. Çalışmanın Çerçevesi ve Amacı

Bu bağlamda; çalışmanın genel çerçevesini, şairin Memet Fuat'a ve Enis Batur'a yazdığı mektuplar oluşturmaktadır. Mektuplardan hareketle İlhan Berk'in şiirle ilgili görüşleri, şairin kimliği ile ilgili düşünceleri, çağdaşı sanatçılarla ilgili görüşleri, döneminde çıkan bazı dergilerle ilgili yorumları, yazma serüveni, eserlerinin yayımlanma süreci ve çeviriyle ilgili görüşleri ortaya konacaktır. Yine İkinci Yeni şiiri içerisinde kendisini nerede konumlandığı da açıklanacaktır.

Çalışmada Berk'in şairliğine benzeyen ressamlığına; nasıl çizdiğine, resimdeki amacına, kısaca ressam İlhan Berk'e de yer verilecektir. Neden ressam şair değil de her şeyden önce şair olarak bilinmek istediği yine bu bağlamda açıklanmaya çalışılacaktır.

Çalışmanın son bölümünde ise Türk edebiyatının en üretken sanatçılarından biri olan İlhan Berk'in özel hayatıyla ilgili verdiği ipuçları yakalanmaya çalışılacaktır. Bunca şiirin nasıl bir insanın kaleminden çıktığı, onun ne yiyip içtiği, nasıl yaşadığı, yolculukları, okudukları, kişiliği ve geçim derdi ortaya konacaktır.

Sonuç itibarıyla bahsi geçen mektuplardan hareketle sanatçı ve insan İlhan Berk'in bütünlüklü bir portresi ortaya konulacaktır. Mektuplar, onun sanatının ve bu yolculukta yaşadıklarının daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

3. ÇALIŞMAYA KONU OLAN SANATÇILAR

İlhan Berk'in mektup yazdığı Memet Fuat ve Enis Batur, mektuplarda, hem sanatçı kimlikleriyle hem de Berk'in editörleri olarak yer almaktadır. Dolayısıyla söz konusu sanatçıların tanıtılmasının çalışmanın daha iyi anlaşılmasını sağlayacağı; onların tanıtılmadığı bir çalışmanın eksik kalacağı düşünülerek Memet Fuat ve Enis Batur kısaca tanıtılmıştır.

3.1. Memet Fuat

16 Şubat 1926 tarihinde doğan yazar, eleştirmen, yayımcı ve sporcu Memet Fuat'ın tam adı Mehmet Fuat Engin Bengü'dür. Yazılarında Engin Bengü imzasını da kullanan sanatçı, oyun yazarı Vedat Örfi Bengü ile Piraye Hanım'ın oğludur. Annesi 1932'de Vedat Örfi'den ayrılmış, 1935'te Nazım Hikmet'le evlenmiştir.

Memet Fuat, 1951'de İÜEF İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirmiştir. İlk yazıları öğrencilik yıllarında "*Aylık Ansiklopedi*"de çıkmıştır. İlk kitabı, Tuna Baltacıoğlu'yla birlikte 1946'da çıkardığı *Aşk ve Sümüklüböcek*'tir. Bu kitapta, yedi hikâyesi yer almaktadır. Öykü yazarlığı kısa süren sanatçı, asıl deneme yazıları ve eleştirileriyle tanınmıştır. Çağdaş eleştiri yöntem ve ilkelerine bağlı olarak yaptığı değerlendirmeleriyle bu türün önemli isimlerinden biri olmuştur. Yazılarındaki başlıca tema, düşünce özgürlüğü ve hoşgörüdür.

1960'ta De Yayınevi'ni kurmuştur. 1964-75 yılları arasında *Yeni Dergi*'yi çıkarmıştır. 1963-72 yıllarında, her yıl bir önceki yıl basılmış yazı, öykü ve şiirlerden derlediği "*Türk Edebiyatı*" adlı yıllıkları çıkarmıştır. 1980-83'te *Yazko* edebiyat dergisinin yöneticiliğini yapmıştır. 1981'de Adam Yayınevi'nin yerli yayınlar yönetmenliğini yapmıştır. 1985'te yayımlanmaya başlayan *Adam Sanat* dergisinin genel yayın yönetmenliğini 1999'a kadar sürdürmüştür.

Nazım Hikmet'in ölümünden sonra onun gün yüzüne çıkmayan eserleri üzerinde çalışmıştır. Annesinde bulunan el yazmalarından yararlanarak *Saat 21-22 Şiirleri*, *Dört Hapisaneden*, *Rubailer*, *Memleketimden İnsan Manzaraları* (1965-67) adlı eserleri basıma hazırlamıştır. Nazım Hikmet'in annesine yazdığı mektupları *Piraye'ye Mektuplar*; kendisine yazdığı mektupları da *Oğlum*, *Canım Evladım*, *Memedim* (1968) adlarıyla yayımlamıştır.

1959'da dergilerde çıkan yazılarıyla Ataç Eleştiri Armağanı'nı, 1961'de *Düşünceye Saygı* adlı kitabıyla TDK Deneme-Eleştiri Ödülü'nü, 1992'de *Çağdaşımız Makyavel* ile Sedat Simavi Vakfı Edebiyat Ödülü'nü (Gülten Akın'la paylaştı.), 1995'te Kültür Bakanlığı "Kültür ve Sanat Büyük Ödülü" nü, 1996'da ise Edebiyatçılar Derneği Onur Ödülü Altın Madalyası'nı kazanmıştır.

Sanatçı, 19 Aralık 2002'de İstanbul'da vefat etmiştir.⁸

3.2. Enis Batur

28 Haziran 1952 tarihinde doğan sanatçı, Hava Kuvvetleri Komutanı ve CHP Senatörü Muhsin Batur ile Leman Hanım'ın oğludur. Şair, yazar ve yayımcı olan sanatçının tam adı Ahmet Enis Batur'dur. Fakir İdris, İdris Kantörün, Reşit İmrahor, Salim Kantörün ve Yenisey imzalarını da kullanmıştır.

ODTÜ'de başladığı yükseköğrenimini 1976'da Paris'te tamamlamıştır. Yurda döndükten sonra *Yazı*, *Oluşum*, *MEB*, *Tan*, *Gergedan*, *Şehir*, *Argos* dergilerini çıkarmıştır. Şiir ve denemelerini *Yeni Dergi*, *Türk Dili*, *Oluşum*, *Soyut*, *Somut*, *Yazı*, *Tan*, *Çağdaş Eleştiri*, *Gösteri*, *Gergedan*, *Fol* gibi dergilerde yayımlamıştır. NTV ve TRT'ye programlar ve bazı programlara da danışmanlık yapmıştır. Galatasaray Üniversitesi'nde ders vermiştir.

Henüz öğrenciyken 1971-72'de *Ulus* gazetesinin sinema sayfasını yönetmiştir. 1970'te bu gazetede "Adada Şenlik" adıyla yayımlanan ilk yazısı da bir film eleştirisidir. Sanatçının en dikkat çekici özelliklerinden biri, çok üretken olmasıdır. Âdeta hiç durup dinlenmeden ve iki eliyle birden yazar. Nitekim İlhan Berk, onun diğer yazılarının şiirinin önüne geçmesinden korkar ve onu uyarır; bu kadar çok yazma, yazıyorsun madem yayımlama, der. "*Yazmadan duramıyorsun, yayımlamadan olsun dur.*" (Berk, 2014b: 227) Ama Enis Batur, hâlâ büyük bir hızla yazmaya devam etmektedir.

⁸ Bu bölümün hazırlanmasında Behçet Necatigil'in *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü* (Varlık, 1968) adlı eserinin "Memet Fuat" maddesinden ve *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi* (YKY, 2010)'nin yine "Memet Fuat" maddesinden yararlanılmıştır.

Enis Batur, şiirleri kadar kültür ve edebiyat sorunlarıyla ilgili denemeleriyle de adından söz ettirmiştir. Şiir ve yazıları, yurtdışındaki çeşitli dergilerde yayımlanmış, yabancı dillere çevrilmiştir.

1980’de *Şiir ve İdeoloji* ile TDK Deneme Ödülü’nü, 1993’te *Perişey* ile Cemal Süreya Şiir Ödülü’nü, 1996’da *Opera I-4004* ile Altın Portakal Şiir Ödülü’nü, 1999 İtalya’dan Sibilla Aleramo Şiir Ödülü’nü, 2007’de TÜYAP İstanbul Sanat Fuarı Sanat Eleştirmeni Ödülü’nü, 2008’de ise *Neyin Nesisin Sen* ile Behçet Necatigil Şiir Ödülü’nü kazanmıştır.⁹

⁹ Bu bölümün hazırlanmasında *Tanzimat’tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi* (YKY, 2010)’nin “Enis Batur” maddesinden yararlanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

İLHAN BERK'İN HAYATI, EDEBİ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

1. HAYATI

Asıl adı Emrullah İlhan Birsen olan şair, 18 Kasım 1918 tarihinde Manisa'da doğmuştur. Ortaçağ gravürlerine benzettiği Hesna Hanım ve muakkip¹⁰ Veli Bey'in en küçük çocuğudur. Üç ağabeyi ve iki ablası olan sanatçının, babasının ikinci evliliğinden de hiç tanımadığı kardeşleri vardır.

“Çocukluk asıl babayla başlıyor.” (Berk, 1997: 16) diyen sanatçı, babasını çok az hatırladığını, onunla ilgili anılarının olmadığını, bu yüzden, çocukluğunun da olmadığını belirtmektedir. “Babamın bende hiç fotoğrafı yok. Ondan kalan hiçbir şey de. Bir saat, bir zincir, bir ağızlık, bir kadeh kalsın isterdim.” (Berk, 1997: 21) Hatta babası kendisine o kadar uzaktır ki mezarının nerede olduğunu bile bilmemektedir.

Berk'in, çocukluğunun olmadığını düşünmesinin bir nedeni de hiç oyuncağının olmamasıdır. “Çocukluğum kapalı, sönük, yoksul geçti.” (Berk, 1997: 71) diyen sanatçı, çocuk yaşta çalışmaya, ağabeyine çıraklık yapmaya başlamıştır. Tek oyuncağı da kendi yaptığı sapanları ve çıraklık malzemeleridir. Onun çocukluğu, gerçekten Türk tarihinin de en korkunç yıllarıdır; savaşın içine doğmuştur ve bir çocuğun görmemesi gereken şeylere şahit olmuştur.

“Ben çocuk olduğum dünyayı, alevler içinde buldum. Beş yaşındaydım ve Manisa yanyordu. Bütün kent bir gömlekle dağa çıkmıştı. Askerlerimiz aşağıda düşmanla çarpışıyordu. Silah sesini ilk o zaman duydum. İlk topu, ilk uçağı da o zaman gördüm. Düşman sözcüğünü de ilk o gün öğrendim, bir daha da unutmadım. Düşman yangın, top, tüfek demekti; daha çok da ölüm.” (Berk, 1997: 17) Dağdan indiklerinde artık evleri yoktur, üstelik dağa çıkmayı reddeden akli dengesi bozuk ablası da evlerinin içinde yanarak ölmüştür.

¹⁰Muakkip kelimesi, Ferit Devellioğlu'nun hazırladığı *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*'te “Tâkipçi, arkasından koşan, ardından gelen.” anlamında açıklanırken TDK'nin hazırladığı *Türkçe Sözlük*'te “1. İzleyen, arkasından koşan, takip eden. 2. İşi yürüten.” anlamında açıklanmıştır. Sanatçının babası, başkalarının adlı işlerini takip ederek geçimini sağlamaktadır. Bu yüzden muakkip olarak anılmıştır.

Berk, acılar ve yokluklar içinde geçen çocukluğunu bir Orta Çağ kentine benzemektedir. “*Bir Ortaçağ kentidir sanki benim çocukluğum... Ortaçağ kentlerine tutkunluğum da bu yüzden olacak. Gördüğüm Ortaçağ kentlerini hep çocukluğuma benzetmişimdir. Sonra da bin yıl içlerinde kalabilirmişim gibi gelir bana.*” (Berk, 1997: 34) Bütün sıkıntılara ve zorluklarına rağmen, belki de bir Orta Çağlıya benzettiği annesinden dolayı, çocukluğu her zaman onu cezbetmiştir.

İlkokul ve ortaokulu Manisa’da okuyan sanatçı, Balıkesir Necatibey Öğretmen Okulu’ndan mezun olup iki yıl ilkokul öğretmenliği yapar. 1945’te Gazi Eğitim Enstitüsü Fransızca Bölümü’nü bitirir ve 1945-55 yılları arasında ortaokullarda Fransızca öğretmenliği yapar. 1956-69 yıllarında ise Ziraat Bankası Yayın Bürosu’nda çevirmen olarak görev yapar ve buradan emekli olur. 1987’de Dacca Üniversitesi’nden, 1988’de Bursa Uludağ Üniversitesi’nden “fahri doktorluk” unvanı alır.

Bir erkek evlat sahibi olan sanatçının hayatı, 28 Ağustos 2008’de Bodrum’da sona ermiştir.

2. EDEBÎ KİŞİLİĞİ

Hayli zor bir çocukluk geçiren İlhan Berk’in öğrenim hayatı da kolay olmamıştır. Çok iyi bir öğrenci değildir, ne derslerini ne de öğretmenlerini sever. Bunun nedenini de şöyle açıklar: “*Yazmak tutkusu ilkokulda yapıştı yakama, bir daha da bırakmadı. Bütün öğrenimim boyunca da bana musallat oldu. Beni her şeyden, ailemden, arkadaşarımdan, dünyadan uzaklaştırdı. İçime kapattı.*” (Berk, 1997: 57)

Doğaldır ki onu dünyadan uzaklaştırıp içine kapatan bu tutkunun meyvesini henüz ortaokul öğrencisiyken alır. İlk şiirleri, 1935’te Manisa Halkevi’nin çıkardığı *Uyanış* dergisinde yayımlanmaya başlar. “*İlk kitabım Güneşi Yakanların Selamı’nı bir yana bırakırsak, (ki çoktan bıraktım ben)...*” (Berk, 1997: 95) diyen sanatçının bu kitabı da yine Manisa Halkevi yayını olarak 1935’te yayımlanmıştır. Kendisi bu kitabı “*Ahmet Haşim ile Nazım Hikmet arasında gidip gelen bir kitap.*” (Berk, 1997: 55) olarak değerlendirmiştir.

Nazım Hikmet'in gölgesinin düştüğü *Güneşi Yakanların Selamı*'nin ardından, İlhan Berk'in 1935-55 yılları arasında yazdığı *İstanbul, Günaydın Yeryüzü, Türkiye Şarkısı, Köroğlu* adlı kitapları daha çok toplumcu-gerçekçi anlayışa bağlıdır. Berk'in sanatının birinci dönemi olarak kabul edilen bu kitaplarda, şiirsel kaygıdan çok toplumsal kaygı ön plandadır. Ama *Galile Denizi* (1958) adlı kitabıyla Berk'in şiirinde yeni bir dönem başlar ve sanatçı toplumcu-gerçekçi çizgiden uzaklaşır. Bu kitaptaki "*Saint Antoine'in Güvercinleri*" adlı şiiri, İkinci Yeni şiirinin başlangıcı kabul edilir. Ancak Berk, hiçbir akıma ya da topluluğa tam olarak bağlanmamıştır. Sanatçı, hep arayışlar ve yenilikler peşinde olmuştur. Denilebilir ki onun dil ve anlam arayışı, ömrü boyunca sürmüştür.

İlhan Berk'in sanat hayatını en iyi özetleyen iki kelime "yenilik" ve "değişim"dir denilebilir. Bu arayış, onu sürekli denemelere ve yazmaya sürüklemiştir. Yazmayı, hayatının merkezine koyan sanatçı "*Yaşamak, yazmadan yapamadığım için bir cehennemdir benim için.*" (Berk, 1997: 91) demiş ve durup dinlenmeden çalışmış, Türk edebiyatının en üretken kalemlerinden biri olmuştur. Sadece şiir yazmamış, edebiyatın diğer türlerinde de kalem oynatmıştır. Şiirlerinden başka otobiyografisi, günlüğü, denemeleri, mektupları ve çevirileri de vardır. Ancak Berk; hiçbir edebî türün, hatta hiçbir yönünün şairliğinin önüne geçmesine razı değildir.

Önce şair olarak bilinmek isteyen sanatçı, bu yüzden resimlerini uzun yıllar gün yüzüne çıkarmamış; ama onun bu arzusuna rağmen resim, sanatçı kimliğinin önemli bir parçası olmuştur. Berk'in çocukluğunun tek tutkusu yazmak değildir, resim yapmak da tıpkı yazmak gibi çocukluğunda başlayıp ömrü boyunca süren bir tutku olmuştur. "*Bu yeryüzünde mutlu olduğum bir tek şey var: Resim yapmak.*" (Berk, 1997: 91) diyen sanatçının resimdeki tek amacı, mutlu olmak ve iyi vakit geçirmek olsa da bu biricik mutluluğu, ona hem para hem de şair-ressam unvanını kazandırmıştır.

İlhan Berk; *Kül* ile 1979 TDK Şiir Ödülü'nü, *İstanbul Kitabı* ile 1980 Behçet Necatigil Şiir Ödülü'nü, *Deniz Eskisi – Şiirin Gizli Tarihi* ile 1983 Simavi Vakfı Edebiyat Ödülü'nü (Ferid Edgü ile paylaşmak üzere) kazanmıştır.

3. ESERLERİ

İlhan Berk'in başlıca şiirleri üç ciltte toplanmıştır:

1. *Eşik* (1947-1975) Toplu Şiirler-I, İst. YKY, 1999: *İstanbul, Günaydın Yeryüzü, Türkiye Şarkısı, Köroğlu, Galile Denizi, Çivi Yazısı, Otağ, Mısırkalyonigne, Aşıkane, Şenlikname, Taşbaskısı*.

2. *Aşk Tahtı* (1976-1982) Toplu Şiirler-II, İst. YKY, 1999: *Atlas, Kül, Deniz Eskisi / Şiirin Gizli Tarihi*

3. *Akşama Doğru* (1984-1996) Toplu Şiirler-III, İst. YKY, 1999: *Delta ve Çocuk, Güzel Irmak, Dün Dağlarda Dolaştım Evde Yoktum, Avluya Düşen Gölge*.

Ayrıca şu kitapları da vardır: *Ev*, İst. Sel, 1997; *Çok Yaşasın Sayılar*, İst. Adam, 1998; *Kuşların Doğum Gününde Olacağım*, İst. YKY, 2005; *Çiğnenmiş Gül*, İst. YKY, 2011.

Otobiyografi: *Uzun Bir Adam*, İst. Yazko, 1982.

Günlük: *El Yazılarına Vuruyor Güneş*, İst. Yazko, 1983.

Deneme: *Şifalı Otlar Kitabı*, İst. Karacan, 1982; *Şairin Toprağı*, İst. Simavi, 1992; *İnferno*, İst. YKY, 1994; *Kanatlı At*, İst. YKY, 1994; *Logos*, İst. YKY, 1996; *Poetika*, İst. YKY, 1997; *Şeyler Kitabı*, İst. Sel, 1997; *Kült Kitap*, İst. YKY, 1998; *Ben İlhan Berk'in Defteriyim*, İst. Alkım, 2004.

Mektup: *Elin Üstünde Gezsin-İlhan Berk'ten Memet Fuat'a Mektuplar*, İst. YKY, 2012; *Enis Batur'a Mektuplar*, İst. Noktürn, 2014.

Çeviri - Antoloji: *Başlangıcından Bugüne Beyit Mısra Antolojisi*, İst. Varlık, 1960; *Seçme Şiirler-Arthur Rimbaud*, İst. De, 1962; *Seçme Kantolar-Ezra Pound*, İst. De, 1969; *Illuminations(A. Rimbaud)*, İst. Yeditepe, 1971; *Asılı Eros*, İst. YKY, 1996; *Fransız Şiiri Antolojisi*, İst. İş Bankası Kültür Yay. 2001.

Yabancı Dillere Çevrilmiş Eserleri: *Estambul - İstanbul*, Madrid, 1988; *Histoire Secrete de la Poesie - Şiirin Gizli Tarihi*, Paris: Arfuyen 1991; *Poemas - Şiirler*, Madrid, 1992; *Rio Hermoso - Güzel Irmak*, Madrid, 1995; *Selected Poems -*

Seçme Şiirler, Londra, 2006; *Mar de Galilea - Galile Denizi*, Madrid, 2006; *Selected Poems - Seçme Şiirler*, United Kingdom, 2007.¹¹

¹¹ “*İlhan Berk’in Hayatı, Edebî Kişiliği ve Eserleri*” başlığı için sanatçının kendi eserlerinin yanı sıra Ahmet Kabaklı’nın *Türk Edebiyatı IV* (Türk Edebiyatı Vakfı, 2002) adlı eseri ile *Tanzimat’tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi* (YKY, 2010)’nin “İlhan Berk” maddesinden yararlanılmıştır.

İlhan Berk hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Tarık Özcan, *İlhan Berk Hayatı, Şiirleri*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 1995 (*Aykırı ve Şair* adıyla 2009’da Hayat Yayınları tarafından kitap olarak da yayımlanmıştır.); Ali Akgün, *İlhan Berk Şiirinde Nesne Sorunu*, İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2002; Veysel Öztürk, *İlhan Berk’in Şiirlerinde Anneye Dönüş Arzusu*, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2004; Hüdaî Morsunbul, *Resim Şiir İlişkisi Işığında İlhan Berk Sanatı*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir 2006; Şaban Çobanoğlu, *İlhan Berk’in Şiir Dilinde Sapmalar ve Deformasyon*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2002.

İKİNCİ BÖLÜM

ŞAİR VE YAZAR OLARAK İLHAN BERK

1. ŞİİRLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

İlhan Berk, sadece şiir yazmamış, aynı zamanda, şiir üstüne düşünmüş ve bu düşüncelerini açıklayan yazılar da kaleme almıştır. Poetikasında, günlüklerinde, mektuplarında, otobiyografisinde kısaca her fırsatta şiir anlayışını açıklamıştır.

Berk'in hemen her yerde şiir anlayışını açıklama gayretine girmesinin nedeni, mektuplarından anlaşıldığına göre, şiirin ve şiir anlayışının sürekli değişmesidir. 1950'lerden sonraki şiir anlayışına ters düşse de her daim yeninin peşinde olmasının, sanatçıya bu açıklamaları yapma zorunluluğunu hissettirdiği düşünülebilir. Önemli olan şu ki Berk, sürekli okumuş, sürekli yazmış ve hep en iyiyi yakalamaya çalışmış, evrenselliğin peşinde olmuştur. Dolayısıyla ortaya sürekli değişen bir şiir anlayışı çıkmıştır.

1.1. Dil Anlayışı

Şiir, her şeyden önce bir dil sanatıdır. Bu açıdan bakıldığında anlam-anlamsızlık, imge-simge, sözcük seçimi gibi meseleler tüm dünya edebiyatlarında yüzyıllardır tartışılmaktadır. Şairin önceliği, dili, yani malzemesini iyi tanımak ve ona hâkim olmaktır. Berk'in de bir şair olarak meseleye, öncelikle, bu açıdan yaklaştığı görülmektedir.

İlhan Berk'in, dil konusundaki görüşlerini dile getirdiği eserlerinden biri, günlüğüdür. “*Sabahları, hep ama hep Türkçe bir yazı okumak isterim. Dilimizin tadını çıkarmak.*” (Berk, 2014a: 11) diyen sanatçı, okuduklarıyla ana dilin zevkine varmak istediğini belirtmektedir. Ne var ki Türkçenin tadını çıkarabileceği metinlerin azlığından şikâyetçi olmakta; hatta ana dilin zevkine varabildiği tek alanın, halk edebiyatı ürünlerinden masallar ve türküler olduğunu ifade etmektedir. Sanatçı, maalesef, başka bir yerde Türkçeyi bulamadığından yakınmaktadır. Oysa şairin kendini ifade edebileceği tek araç, dildir; ancak Türk dili, yeterince zengin değildir ve işlenerek zenginleştirilmesi gerekmektedir. “*Büyük bir dilimiz yok, ozanın bu biricik aracı yarım yamalak. Ölüm gibi bir şey bu.*” (Berk, 2014a: 25) diyen şair, dilin geliştirilmesi, zenginleştirilmesi gerektiğini düşünmekte ve bunun da şairlerin

görevi olduğunu ifade etmektedir. “*Bence, yeni bir şiir getiren her ozan savaşına ilk dille girmek zorundadır. Bunun adına dili bozmak diyorlar. Dilin salt bir yönünün tadına alışmış olanlar için bu böyle olabilir. Dilimizin gelişmesi her şeyden önce şairlere bağlıdır, onların yeni duyarlıklarına.*” (Berk, 2014a: 41) diyen Berk’e göre; her şair, ilk savaşını dille yapmalıdır. Getireceği duyarlıkla dilin farklı tatlarını ortaya çıkarabilmelidir. Ancak bu, çok da kolay değildir; çünkü dilin ifade zenginliğine değil de tek bir yönünün zevkine alışmış olanlar tepki gösterecekler, bunu, dili bozmak olarak görecektir. Ama Berk, şairin getireceği bu yeni dilin, önce, sadece birkaç kişiyi etkileyeceğini; daha sonra büyüyerek kalabalıkların dili olacağını ve dilin böyle zenginleşeceğini düşünmektedir.

İlhan Berk’e göre; bir şair, şiirin dilini bulmuşsa şiiri de bulmuş demektir; çünkü şiir demek, dil demektir. Dil o kadar önemlidir ki bir şiiri diğer şiirlerden ayıran onun konusu değil dilidir. Bu yüzdendir ki aynı temalar yüzyıllardır işlenmektedir. Ona göre “*İlk mısraı bulmak sözünden, ben, dili bulmayı anlıyorum. Onun için de her şiir bir dili bulmaktır, diyorum.*” (Berk, 2014a: 10) der. Şair, yeter ki o şiirin dilini bulsun, dili bulduktan sonra arkası gelecektir. Berk’e göre; şair, eğer yeni bir dil bulamamışsa o şiir, yeni bir şiir değil sadece diğerlerinin tekrarıdır.

Şiirin en önemli sorununu dil olarak gören Berk, günlüğünde ifade ettiği düşüncelerin benzerlerine mektuplarında da yer vermiştir: “*Şair dil bulucudur, hepsi bu. Ama her şiir için bir dil bulucu olduğu kadar, her kitap için de...*” (Berk, 2014b: 61) demektir. Ona göre; şairin yapması gereken ilk şey, şiirin dilini bulmaktır. Şairin alanı dardır, bu alanı çok iyi kullanması ve sözcük ekonomisi yapması gerekir. Yani şair, az sözcükle çok şey söylemelidir. Oysa diğer türlerde alan daha geniştir; yazar, biraz sözcük israfı yapsa da sıkıntı olmaz; ama şairin israf edebileceği bir tek sözcüğü yoktur. Ona göre; her sözcük, bir bombadır ve şiirde patlamalıdır. Bu yüzden de şair diline çok iyi hâkim olmak zorundadır; dildeki bütün kelimelerin, bütün anlamlarını bilmeli, getireceği yeni duyarlıklarla şiirin dilini zenginleştirmelidir.

Bu görevi yüklediği şairlerden konuşma dilini yabana atmamalarını, şiir dilini konuşma diline yaslamalarını istemektedir. “*Böyle fazla yazınsal sözcüklerden kaç (...)* Konuşma dilini bütün bütün atma (...) Konuşma diline yaslamalıyız şiiri sevgili

Enis.” (Berk, 2014b: 22) der. Onun arzusu, konuşma dilinden beslenen, fazla kitabi olmayan bir şiir dilidir. Zaten günlüğünde Türkçenin zevkine varabildiği ürünleri de türküler ve masallar olarak belirtmiştir ki bu türler, konuşma diline yaslanmaktadır. Ne var ki Berk, şiir dili, konuşma diline yaslanmalıdır dese de kelimelerin ilk anlamlarıyla kullanılmasına karşıdır; çünkü ona göre, kelimeleri ilk anlamlarıyla kullanmak şiiri “adlandırmak” tır, adlandırmak ise şiiri öldürür. Oysa “imge”, söyleyeceğini adlandırmadan söyler; sadece duyurur, sezdirir. “*İmgelerin kendini beğenmişliğinden kurtuluş yoktur.*” (Berk, 2014b: 53) diyen şair, imgeyi, şairin vazgeçilmezlerinden olarak görmektedir. Ona göre; şiir, ancak imge sayesinde tek anlamlılıktan kurtulmakta ve zenginleşmektedir.

İlhan Berk, yukarıda söylediği her şeyi, şiir dili için söylemiştir; çünkü o, şiirin diliyle düz yazının dilini de ayırmıştır. Ona göre siyasi, sosyal meseleler ile düşünceler düz yazıyla anlatılmaktadır ve bu metinlerin temel amacı da anlaşılmasıdır. Günlük konuşma dilinin kullanıldığı bu metinler, tek anlamlıdır ve kolayca anlaşılır dolayısıyla da kolayca tüketilir. Oysa şair, günlük dile yaslanarak imgelerle kurduğu, yeni bir dil yaratır. Böylece şiirini kolayca anlaşılmaktan ve kolayca tüketilmekten korur; şairin, çağlar sonrasına da seslenebilmesi ancak bu şekilde mümkün olmaktadır. Dolayısıyla Berk’e göre dilin tarihi şiirdir: “*Dilin, tekniğin tarihi şiir dediğimiz.*” (Berk, 2014b: 208)

1.2. Şiirde Anlam

Şiir diline çok önem veren ve her şiirin yeni bir dil olduğunu düşünen İlhan Berk, şiirin anlamı üzerine düşüncelerini de poetikasında, günlüğünde ve mektuplarında dile getirmiştir. Türk edebiyatı tarihinde hiçbir sanatçının şiirde anlam sorunuyla ilgilenmediğini, bu konuyla ilk ilgilenenin ise Ahmet Haşim olduğunu belirtmiştir. Ahmet Haşim’in poetikasına göre; şiirde önemli olan, musiki yani söyleyiştir; anlam, geri plandadır ve şiir herkesin bir şeyler anlamasına olanak verecek şekilde olmalıdır.¹² Yani iyi şiir çok anlamlı olmalıdır. Berk’e göre; şiirde

¹² Ahmet Haşim, 1921’de, *Dergâh* dergisinde yayımlanan “Bir Günün Sonunda Arzu” adlı şiirinin edebî çevrelerde alayla karşılaşması üzerine, aynı yıl, yine *Dergâh*’ta, “Şiirde Mânâ” başlıklı poetik mahiyette bir yazı kaleme alır. Söz konusu yazıyı, daha sonra “Şiir Hakkında Bazı Mülâhazalar” başlığıyla *Piyâle* (1926) adlı ikinci şiir kitabına ön söz olarak koyar. İlhan Berk’in de

anlama bu yaklaşımından dolayı modern şiirimizin kurucusu, Ahmet Haşim'dir. Bu bağlamda Haşim'in şiiriyle İkinci Yeni'nin şiirini, dolayısıyla da kendi şiirini, akraba kabul etmektedir.

Berk'in şairlik serüveni aslında "anlam"ın esas olduğu şiirle başlamıştır. Sonradan reddettiği *Güneşi Yakanların Selamı* (1935), Nazım Hikmet etkisinde, toplumsal kaygılarla ve anlaşılmak için yazılmış bir kitaptır. 1935-55 yılları arasında yazdığı *İstanbul, Günaydın Yeryüzü, Türkiye Şarkısı, Köroğlu* adlı kitapları da daha çok toplumcu-gerçekçi anlayışa bağlıdır ve bunlar da şiirsel kaygıdan çok toplumsal kaygılarla yazılan, gücünü anlamdan alan şiirlerdir. *Galile Denizi* (1958) adlı kitabıyla sanatçının şiirinde yeni bir dönem başlar; artık onun için anlam geri plandadır. Bundan sonra anlamın değil iyi şiirin peşinde koşan sanatçı, anlam kapalılığına yönelmiş ve bu kitaptaki "*Saint Antoine'in Güvercinleri*" şiiriyle İkinci Yeni'nin öncüleri arasına girmiştir.

Adı geçen şiirle başlayan süreçte, İlhan Berk'in sanat yaşamında, şiirle ilgili görüşleri ve buna bağlı olarak da şiirleri değişmiştir. Olgunlaşan sanat anlayışıyla poetikasında iyi şiiri şöyle tarif etmektedir: "*İyi bir şiir, direticiliğe, buyrukçuluğa, tek anlama her zaman kapalıdır. İyi bir şiir bir yalvaç sözü gibi çok boyutlu ve bütün yorumlara açıktır. Bu yüzden çokanlamlılık her iyi şiirin kodudur. Kendini ordan gösterir. Çok sesli, çok renkli bir yerden geliyordur. Tüketime, harcamaya gelmez, kapar kendini. Anlam yalnız sezilir, duyulur ancak. Bir kez değil birçok kez okumaya açıktır.*" (Berk, 2013: 56) Ona göre; iyi şiir, çok renkli ve çok anlamlıdır, her okuyan başka anlamlar çıkarabilir. Ama şiiri anlamının akılla da pek ilgisi yoktur; şiir, okurun ruhuna göre anlam bulacaktır. Ne kadar akıllı ve zeki olursanız olun bazen şiirden hiçbir şey anlamazsınız. Berk'e göre; şair, anlamın da aklın da tutsağı değildir. "*Usla yaklaşmak şiiri bütün bütün çıkmaza sokar. Ne denli üstüne gidilirse gidilsin boş bir duvara çarpılacaktır. Us çünkü bir şiiri anlamaya yetmez.*" (Berk, 2013: 55) Berk, şiirin anlaşılmak için değil de duyurmak, sezdirmek için var olduğuna inanmaktadır. Hatta kapalılığı, iyi şiirin şartlarından biri olarak kabul

bahsettiği bu poetik metin hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Orhan Okay, *Poetika Dersleri*, Hece Yayınları, Ankara 2004, s.92-136.

etmektedir; çünkü iyi şiirde önemli olan, ne anlattığı değil nasıl anlattığıdır. Tabii ki iyi şiir demek, anlamsız şiir demek de değildir. İyi şiir de bir şeyler anlatır; ama anladığımız elle tutulur, açıklanabilir bir şey değildir. Aslında şiirden ille de bir şey anlamamız da gerekmez, bize hissettirdikleriyle, sezdirdikleriyle yetinmeliyiz. İyi şiir, her okuyana onun bilgisi, kültürü, yaşam deneyimleri doğrultusunda farklı şeyler söyler. Her çağda, her okuyan, şiire farklı yorumlar getirir ve şiir, onu farklı yolculuklara çıkarır.

Ne var ki İlhan Berk, poetikasında şiirin herkese bir şeyler duyurması gerektiğini söylese de günlüğünde şiiri sevmenin onu anlamak için yeterli olmadığını ifade etmektedir. Ona göre; iyi şiir, çok katmanlıdır dolayısıyla onu sevmek, anlamak için yetmez. İyi şiiri anlamak için çalışmak, bu uğurda ilim tahsil etmek gerekmektedir. Anlam derinliklerini ve şiirin gerçek değerini keşfetmek ancak böyle mümkündür. *“Şiir okumak, şiiri sevmek, herkesin ama herkesin hakkıdır, anlamak ise herkesin bilgisi, yeteneğiyle ilgilidir. Şiirden anlamak çünkü hekimlik, mimarlık gibi bir bilgi işidir. Gene, şiirden anlamak hekimlik, mimarlık gibi öğrenilir. Salt şiiri sevmek, şiiri anlamaya yetmez.”* (Berk, 2014a: 41)

İyi şiirin çok katmanlı olduğunu düşünen İlhan Berk’ e göre şiirin birçok ilkesi vardır ve bütün ilkeler aynı değere sahiptir. Anlam da sadece bu ilkelerden biridir. Öyleyse içlerinden sadece anlamı alıp gerisini yok saymamak gerekir. Berk, Memet Fuat’a yazdığı bir mektubunda, bu yüzden bütün gücünü anlamdan alan şiirden hiç hoşlanmadığını belirtmektedir. Ondan öylesine rahatsızdır ki bazen anlamı olan bir dize yazdığında, sırf bu yüzden, o dizeyi silesi geldiğini ifade etmektedir. *“Anlam şiirin öbür ilkeleri gibi bir ilke, ne fazla ne eksik. Güzelliği salt anlama bağlı şiirden sıtkım sıyrıldı (...) Şiirde anlamı olan mısraı çizmek istiyorum.”* (Berk, 2012: 13) Berk, böylece anlama karşı olmadığını, şiirin diğer ilkelerini umursamayan ve tek gücü anlam olan şiire karşı olduğunu belirtmektedir.

Şiirde anlama yaklaşım, modern şiirin sorgulamaya ve tartışmaya devam ettiği meselelerden biridir. Denilebilir ki yapılan tanımların ortak noktası, çok anlamlılıktır. Kundakçı (2015: 8) da Berk’in *Poetika*’sından yola çıkarak onunla çok örtüşen bir şiir tanımı yapmaktadır: *“İlhan Berk’in şiir hakkında olgunlaşmış düşüncelerine katılıyorum. Bana göre de şiir; varlığı ile anlamlanan, herhangi bir*

görev yüklenmemiş, anlam ifade eden ancak tek anlamlılıktan uzaklaşmış ve her okuyucunun kendi yaşanmışlığı doğrultusunda alımladığı özgün bir şeydir.” (Kundakçı, 2015: 8) Bu tanım, Berk’in şiir anlayışına dair buraya kadar anlattıklarımızın en kısa özeti olarak da kabul edilebilir.

1.3. Şiirin Tekniği

İyi şiirin çok anlamlı ve çok sesli olduğunu düşünen İlhan Berk’e göre; şiir, tek tip olamaz. Şiirin çok sesliliği, teknik için de geçerlidir; bu yüzden de onun şiirleri, tek bir tekniğin ürünü değildir. Küçük İskender (2015: 3) 1998’de sohbet etme fırsatı bulduğu İlhan Berk’ten şu cümleyi duyar ve hiç unutamaz: “*Şiirde hâlâ teknik üzerine çalışıyorum. Arıyorum.*” Seksen yaşına gelmiş bir şairin hâlâ şiir tekniği üstünde çalışması ve arayışlar içinde olması ilginçtir. Küçük İskender de şaşırır ve onun bu tavrını hayranlıkla karışık takdirle karşılar.

İlhan Berk, sürekli tekniğini değiştirse ve hep arayışlar içinde olsa da onun şiir tekniğini belirleyen, “ilk dize”dir. Ama ilk dizeden kasıt, en üste yazılan dize değildir; şiiri besleyecek, büyütecek olan dizedir. Şaire göre; ilk dize, “*Şiirden beklediğimiz her şeyi, en başta da şiirin yapısını, içeriğini, biçimini, dahası sesini, daha nice şeyi önümüze döküverir.*” (Berk, 2013: 33) Şiiri başlatan böyle bir dize, şiirin gövdesini ortaya koyduğu gibi yolculuğu boyunca uğrayacağı durakları da belirler. Berk, Divan edebiyatındaki beyitin katlanmış dize olduğunu, bu yüzden klasik edebiyatımızda da dizenin her şey olduğunu düşünmektedir. Ona göre; dize, asıl yapısını Yahya Kemal’le kazanmış; ama bir yandan da beyitle ilgisini sürdürmüştür. Ahmet Haşim ise dizenin özgürlüğünü korumasını bilmiştir. Birinci Yeni (Garip) şiiriyle dize ölmüş, bu dönemdeki bazı sanatçıların dize anlayışını devam ettirmesi ise ilgi çekmemiştir. Ama İkinci Yeni’yle dize yeniden doğmuş ve asıl değişimi yaşamıştır. Kendisinin de dize şairleri çağında yetiştiğini ifade eden sanatçıya göre; şiirin bütün unsurlarını belirleyen ilk dize, Tanrı vergisidir; ama onu getiren de tabii ki bir ön hazırlıktır. Berk’e göre; şiirin, bir biçimi bir de içeriği vardır; ama bunlar, ayrı ayrı düşünülemez, şiir bunların birleşimidir. Biçimi belirleyen içerik, şiirin her şeyini belirleyen de ilk dizedir. Bir şiirde biçimle içeriği ayırabiliyorsak, bunlardan biri ağır basıyorsa o şiir, iyi bir şiir değildir. Biçimle içerik birbirinden ayrılamaz.

Berk'e göre şiirin bütün özelliklerini belirleyen ilk dize olduğuna göre her şiir, diğerlerinden farklı bir teknikle yazılacaktır. Bu yüzden de alışkanlığa dönüşen tekniğe karşıdır ve hep farklı teknikler denemiştir. Bu şekilde monotonluktan kurtulduğunu düşünmektedir. Günlüğünde, hep aynı şekilde yazan Yahya Kemal'i şaşkınlıkla karşıladığını belirtmiştir: “*Yahya Kemal neden acaba genellikle beyit düzenini kullanmıştır? Sonra da yine genel olarak hep aynı vezinle yazmıştır? Neden değişik vezinler, biçimler kullanmamıştır? Büyük yapıtını böyle tekdüze sese, biçime boğmuştur? (...) Kalıplar, biçimler (anlatış) sık sık sıkar beni. Yenilik ardından koşmak düşüncesi değil bu benimkisi. Yapım bu benim.*” (Berk, 2014a:164) Berk, kendisinin tam tersi olan Yahya Kemal'in şair tavrını anlamakta zorlanır.

Alışkanlıklardan kaçan Berk'in belli bir tekniğe ya da tarza bağlanması mümkün değildir aslında. Arayışlar içinde olmasının sebebini, Enis Batur'a yazdığı bir mektubunda şöyle ifade eder: “*Yalnız şiir yerinde durmuyor, yalnız o her gün yeni yolculuklar kuruyor, gittiği yerlerde de çakılıp kalmıyor.*” (Berk, 2014b:185) Öyleyse şiirin bu yolculuğuna eşlik etmek gerekir. Hatta İlhan Berk, şiirin yolculuğunun yazıldıktan sonra da devam ettiğini, yeni anlamlar yüklediğini, değişikliklere ve yıkımlara uğradığını düşünmektedir. Böyle düşünen bir şairin hep aynı tekniği kullanması, aynı temaları işlemesi beklenemez. O da durup dinlenmeden şiirin yolculuğuna eşlik etmeye çalışır. Sürekli yenilikler içinde olmak, bir tekniğe bağlı kalmamak onun tarzıdır. “*Gene de karşıyım beni alıştıran tekniğe.*” (Berk, 2014b: 208) der.

Berk'e göre madem şiiri başlatan ve tüm özelliklerini belirleyen ilk dizedir öyleyse iyi bir şiirde dize her şeydir. Bu yüzden okuduğu ve yazdığı bütün şiirlerde dize aradığını ifade etmektedir. Enis Batur'a “*Ben bir şiirde dize aramaktan kurtulamıyorum galiba.*” (Berk, 2014b: 79) demektedir. Ona göre dize bomba gibi etkilidir ve bir şiirde en az beş dize, böyle olmalıdır. “*Dize daha çok ilgilendiriyor beni (...) Ben dize çağında yetiştim (...) Bir şiirde en az beş şah dize (bomba) olmalı diyorum.*” (Berk, 2014b: 103) diyerek dizenin iyi şiir ve kendisi için önemini vurgulamaktadır.

Kendisinin de ifade ettiği gibi Berk için dize önemlidir; çünkü ona göre şiirle ilgili her şeyi belirleyen, ilk dizedir. Tekniği, tabii ki yabana atmaz; ama alışkanlığa

dönüşmüş, monotonlaşmış tekniğe de sırt çevirmektedir. Şair, çoğu zaman tekdüze anlatıdan kaçmak için yeni deyişler, biçimler denemiştir. Onun, bu sürekli değişimi, belli bir tema veya teknikte derinleşmesine engel olmuş ama şiirinin sınırlarını genişleterek zenginleştirmiştir.

1.4. Şiirde Düşünce - İdeoloji

Daha önce de belirtildiği üzere; İlhan Berk, şiir yolculuğuna düşüncenin-ideolojinin olduğu şiirle başlamıştır. Birinci dönem şiirlerinde ideoloji vardır. Nazım'ın yolundan gitmiş, kendisinin de ait olduğu ezilen sınıfın sesi olmaya çalışmıştır. Zaman içinde olgunlaşan şiir anlayışı ise ona şiir ile ideoloji arasındaki farkı göstermiştir. “*Bilgi şiire düşman.*” (Berk, 2012: 120) diyen sanatçı, şiirde didaktizmi sevmediğini her fırsatta ifade etmiştir. Bundan dolayıdır ki ikinci dönem şiirlerinde tek derdi vardır; iyi şiir yazmak. Bundan sonra da şiirin yazılış amacının “düşüncüyü-ideolojiyi açıklamak” olması fikrine karşı çıkmıştır. “*Şairlerin düşüncesi yoktur. Şiirleri vardır.*” (Berk, 2014b: 76) diyerek şairin şiiriyle var olması gerektiğinin altını çizmiştir.

Berk'e göre; şiirde düşünce, elbette olabilir; ama iyi bir şiir, çok anlamlı olmalı ve herkese seslenebilmelidir. Her okuyan, bir şeyler hissetmeli, bir şeyler duymalıdır. Oysa düşünce ve ideoloji şiirlerinde anlam tektir ve nettir, yoruma açık değildir. Böyle şiirler, gücünü anlamdan almaktadır; hâlbuki Berk, şiirin, gücünü anlamdan almasını doğru bulmamaktadır. Şiirde katı düşüncenin ve felsefe yapmanın karşısında olan sanatçı, bunların, şairin görevi olmadığını düşünmektedir. “*Elbet düşünce şiirini yadsumuyorum, olsa olsa felsefeye, felsefe yapmaya karşıyım şiirde (...)* Katı düşünce, hele felsefe şairin işi değil bence.” (Berk, 2014b: 78)

Berk, şiirde düşünceye-ideolojiye karşı oluşunun nedenlerini Enis Batur'a yazdığı bir mektubunda örnekleyerek açıklar: “*Nazım'ı düşüncesi büyütmüş, ama daha bir büyümesine yine o engel olmuş diye düşünüyorum. Nazım şair olarak (yaptığı çok önemli) bizim için büyük; ama dünya şiiri yanında öyle ahım şahım bir derinliği yok. Evreni dar, hele de derin değil. Kısıtlı dünyası. Eluard¹³'ın da*

¹³ Paul Eluard (1895-1952): Dadacı ve gerçeküstücü olarak bilinen Fransız şairdir. Aşk ve devrim şairi olarak 20. y.y. Fransız edebiyatının en büyük sanatçılarından biri kabul edilir.

ideolojisi var, ama kısıtlı değil, alanı iyice geniş. Herkese yer var onda. Sanki düşün yokmuş gibi! Bu önemli diyorum işte.” (Berk, 2014b: 79) Oysa çoğu zaman ideolojii anlatmayı seçen şairler, şiirin anlam haricindeki ilkelerini görmezden gelmişlerdir. Üstelik onların şiiri herkese seslenememiştir. Hâlbuki şiirinde düşüncesi olmayan ama büyük olan şairler de vardır. *“Düşünen şairler gibi düşüncesi olmayan şairler de var: Ahmet Haşim’in, Dranas’ın, Dağlarca’nın, Necatigil’in düşüncesi yoktur, şiirleri vardır.”* (Berk, 2014b: 78) diyerek onların şiirinin herkese seslendiğini, herkesi kucakladığını ve bu şairlerin şiirleriyle büyük olduğunu belirtir.

Demek ki bir şairi, düşüncesi ya da ideolojisi değil şiirleri büyütmektedir. Berk’e göre; şiir, düşünce ve ideolojinin çok üstündedir, dolayısıyla bir propaganda metni değildir ve olmamalıdır. Bu yüzden de birinci dönem şiirlerini, ortak bir bilincin eseri olan “koro şiir”ler olarak nitelendirmiştir. İkinci dönem şiirlerinde ise köreltici ve körleştirici bulduğu ideolojiden uzak durmuştur.

Berk’in düşünce ve ideoloji şiirlerine karşı olmasının bir nedeni de bu tarz şiirlerin sözü tam söylemesidir. Ama sanatçı, şiirin sözü tam söylemesini de doğru bulmamaktadır, şiirde okura açık kapı bırakmak ister ki o kapıdan herkes girebilsin. *“Sözü tam söylememe, her zaman görülmeli bir sanat yapıtında.”* (Berk, 2014b: 78) Bu fikrini şiirle de sınırlamaz, bütün sanat eserleri için geneller. *“Edirne Camisi’nin arka kapısında mimari bir eksiklikten söz edilir (gördüm de), böyle bir sözü tam söylememe, her zaman görülmeli bir sanat yapıtında.”* (Berk, 2014b: 78) der. Berk’e göre; büyük yapı ustaları, daireyi tamamlamazlar, öyleyse büyük şair, iyi şiir de bir şeyleri eksik bırakmalıdır. Bu yüzden de *“Şiirinde okumuşluğun yerini, bilgisizliğin almalı...”* (Berk, 2014b: 22) demektedir. Ona göre bilgi de şiire düşmandır. Şiiri bilmiyormuş gibi yazmak ve böylece ustalığı bir kenara bırakmak gerektiğini düşünmektedir.

1.5. Şiirde Gelenek

Her milletin bir edebiyat geleneği vardır ve şairlerin geleneğe bağlanmasının mı yoksa bağlanmamasının mı doğru olduğu tartışılan bir konudur. Hemen her şair kendinden önceki nesillerle kıyaslanır ve onlara ne kadar benzediği veya onlardan ne kadar ayrıldığı tespit edilmeye çalışılır. Şair onlardan ne kadar ayrılıyorsa o kadar

özgün kabul edilir; oysa şairin gelenekten beslenerek özgünleşmesi onu ölümsüz yapacaktır. Ancak bu benzerlik bir taklit olmamalıdır. “*Yeni eserin, eski eserlere hiçbir yenilik getirmeksizin benzemesi bu gelenek anlayışının dışında kalır, bu ölçüde bir benzeyiş, onu sanat eseri olmaktan uzaklaştırır.*” (Eliot, 1983: 22) diyen Eliot, gelenekçiliği ise şöyle tarif eder: “*‘Geçmiş’ in ‘hal’ içinde varlığını hissetmek kadar ebediyeti, sınırsız, sınırlı olanda, yani bugünde bulmak, bu beraberliği hissedebilmek bir yazarı gelenekçi yapar.*” (Eliot, 1983: 21)

İlhan Berk, başlarda farklı düşünse de edindiği birikimler onu geliştirip olgunlaştırmış ve ona gelenekten beslenmenin önemini göstermiştir. Eliot (1983: 23)’a göre de bir sanatçının gelişmesi demek, onun kendi şuurunun sınırlar dışına taşabilmesi, sanatçının kendisini geleneğin bir parçası haline getirmesi demektir. Berk, 13 Ağustos 1964’te Memet Fuat’a yazdığı bir mektupta Türk tarihini, Türk edebiyatının şiir geleneğini, yerli kültürü önemsedğini ve şiirimizin gelenekten beslenmesi gerektiğini belirtmiştir. Hatta bu mektupta onu değiştiren şeyin ne olduğunu da görebilmekteyiz. “*Sekiz aylık bir yolculuktan işte döndüm. Çok önceleri yapmam gerekiyormuş bu yolculuğu. Yahya Kemal, Nazım Hikmet bir yana, biz Türk şiirini pek düşünmemişiz. Biz yokuz bugünkü şiirde. Tarih okuyacağım: Türk tarihi. Bir Türk şiiri düşünüyorum. Bizim olan bir şiir.*” (Berk, 2012: 37) demektedir. Günlüklerine bakıldığında görülür ki sanatçı, 1964’ün Ocak ayında bir Avrupa seyahatine çıkmıştır. Sekiz ay süren bu seyahatinde Avrupa’nın Paris, Münih, Strasbourg, Venedik, Belgrad... gibi önemli şehirlerini görme ve tanıma fırsatı bulmuştur. Zaten Batı şiirini, özellikle Fransız şiirini, çok iyi bilen sanatçı burada geçirdiği süreyi iyi değerlendirmiş, Avrupa kültürünü ve edebiyatını yerinde daha iyi tanıma fırsatı bulmuştur. Bu yolculuk, onu öyle etkilemiştir ki gelenek ve tarihle ilgili fikirleri olgunlaşmış ve Türk tarihi okumaya karar vermiştir. Eliot (1983: 20) da geleneğe sahip olmak için öncelikle bir tarih bilincine sahip olmak gerektiğini düşünmektedir. “*Gelenek (...) hiçbir gayret sarfetmeksizin edinilecek bir miras değildir. Eğer geleneğe sahip olmak istiyorsanız, çok gayret sarfetmeniz gerekir. Geleneğe sahip olmak için önce ‘tarih şuuru’ geliştirmeye ihtiyaç vardır. Tarih şuuru ise, yirmi beşinden sonra da şiir yazmaya devam etmek kararında olan herkes*

için kaçınılmaz bir şeydir. Tarih şuuru, sadece 'geçmişin' geçmiş'liğini bilmek değil, fakat onun 'hal'de de var olduğunu anlamak demektir."

Bu bağlamda Berk'te oluşan tarih bilinci ve gelenek anlayışı, sanatçılara bakışını da etkilemiştir. Hatta günlüğünde şiir tekniğiyle eleştirdiği Yahya Kemal'e bu konudaki duyarlılığından dolayı saygı duyduğunu da ifade etmiştir: *"Benim Yahya Kemal'e büyük bir saygım vardır. Bu önce Batı'ya karşı koyduğu hesaplaşıcı, özümleyici tarih anlayışından gelir. Bir Türk olarak yerini bilmek ister. Bir şair olarak da sorduğu hep budur. Saygımın büyük bir yönü önce bundandır. Sonra da şiirinin temellerini atarken harcını ulusal özle de yoğurmasını bilmiştir."* (Berk, 2014a: 143) Berk, Yahya Kemal'i geleneğin önemli bir basamağı olan tarih bilinciyle de takdir etmektedir.

İlhan Berk, edindiği bu gelenek bilinciyle kimi zaman editörüyle ters düşmüştür. Enis Batur'a 8 Nisan 1979'da yazdığı bir mektupta şöyle demektedir: *"Dergi çıkınca derginin çok dışına düştüğümü gördüm. İthalata ben de karışmış gibi oldum. Yabancılığım bundan. Ben dergiyi gâvurluktan kurtarırım sanıyordum, olmayacağını gördüm."* (Berk, 2014b: 35) Burada söz konusu olan dergi *"Yazı"*¹⁴ dergisidir. Şair, aslında başta dergiyi kendi dergisi gibi benimsemiştir; ama daha sonra dergideki tutumdan ve yayımlananlardan dolayı kendini dergiye çok yabancı bulmuştur. İthalat çağını geçtiğimizi, yerli ve özgün eserler vermemiz gerektiğini düşünmektedir. Oysa dergide çıkan eserler bundan uzaktır. *"Biz artık ithalat çağını aştık diyorum, gelenek üzerinde de çok duruyorum (...) Ya bir gün ben eskisi gibi (bir on yıl önceki gibi) gâvurlaşır ya da siz ihracata geçerseniz o zaman yazmak isterim. Bunun dışında kendimi çok yabancı düşmüş buluyorum dergiye."* (Berk, 2014b: 36) Berk'e göre Batı'daki örneklere benzeyen şeyler yazarak değil de kendi geleneğimizden beslenen şiirler yazarak büyüyebiliriz.

Dolayısıyla Berk, Türk tarihinden ve geleneğinden beslenerek özgün şiirler yaratmamız gerektiğini ve dünya şiirinde ancak böyle yer bulabileceğimizi düşünmektedir. Bu yüzden olsa gerek zaman zaman ölçülü ve uyaklı şiire bağlanmak istediğini hem mektuplarında hem de günlüklerinde dile getirmiştir. *"Bir sözcüğün*

¹⁴ *Yazı*: 1978-1980 yılları arasında Enis Batur tarafından çıkarılan bir edebiyat dergisidir.

önemi, çoğu, ölçülü şiir olunca değişiyor. Özgür şiirde sözcüklerin renkleri, kokusu, yapısı, ölçülü şiirde görüldüğü gibi görünmüyor. Ağırlıkları o denli ölçülemiyor. Ölçülü şiire enikonu bağlanmak istiyorum.” (Berk, 2012: 42) Ölçülü şiire serbest şiirden geliyor olmak da onun sevincidir; çünkü bazen ölçü kaygısı, şiirin ikinci plana atılmasına neden olmaktadır; oysa Berk için ilk planda her zaman şiir gelmektedir. Ne var ki ölçülü şiir de onun sürekli değişen şiir yolculuğunun duraklarından biri olmuştur sadece.

Batı kültürü ile edebiyatını iyi tanımak, İlhan Berk’e, kendi kültürümüzden ve geleneğimizden beslenerek hem özgün hem de evrensel olunabileceğini göstermiştir. Sanatçı, geleneği yadsıyarak Batı’yı örnek almanın bizim şiirimizi büyütmeceğini düşünmektedir.

1.6. Türk Şiirinin Dünya Şiiri Arasındaki Yeri

İlhan Berk, yeni Türk şiirinin Batı’da bir yerinin olmadığını ve orada kabul görmediğini düşünmektedir. Bunun nedenini de “Şiirde Gelenek” başlığında bahsedildiği gibi şiirimizin özgün olmamasına ve gelenekten kopuk olmasına bağlamaktadır. Memet Fuat’a yazdığı bir mektubunda şöyle demektedir: “*Bizim şiirimizin Batı’nın yanında bir özgünlük edinmemesi, Fransa’da beni enikonu düşündürdü. (Luis) Aragon¹⁵’la, (Francis) Ponge¹⁶’la konuşmalarım, onları hakkı çıkardı. Nouvelle Revue Française¹⁷’nin yargıçlar kurulunun Ahmet Hamdi’den (Tanpınar) bugüne değinki şiirimizi basmak istemeyişin(e) o zaman kızmıştım, şimdi kızmıyorum.*” (Berk, 2012: 38) Berk’e göre ne zaman gelenekten beslenen ve özgün olmayı başaran şiirler yazarsak Avrupa bizi o zaman kabul edecektir. Yeni şiirimiz gelenekten beslenerek özgünleşemediği için Avrupa’da ilgi görmemektedir. Yazılan şiirler, Batı’daki örneklere benzemekte ve bir farklılık ortaya koyamamaktadır. Bu yüzden de yeni şiirimizin, maalesef, Batı’da bir yeri ve değeri yoktur.

Berk, Avrupa’ya kendini kabul ettirmiş yabancı yazarların, kendi şiir geleneklerinden beslendiklerini ve şiire yeni bir bakış getirdiklerini ifade etmektedir.

¹⁵ Louis Aragon (1897-1982): Fransız şair ve yazardır.

¹⁶ Francis Ponge (1899-1988): Fransız şairdir.

¹⁷ Nouvelle Revue Française: 1909’da kurulmuş Fransızca bir edebiyat dergisidir.

Aynı mektubunda bunu örnekleyerek açıklamıştır. “*Kendi şiir yapılarından hareketle çağdaşlık (Batı, dünya) çizgisine oturur Lorca*¹⁸. *Batı şiirine gidişi, o çizgiye çıkışı, İspanyol şiirinin yapısından hareketle oluyor diyorum (...) Lorca örneği, doğrulasa doğrulasa kendi şiir çizgilerinden gitmenin ne denli doğru olduğunu doğrular.*” (Berk, 2012: 39) Dolayısıyla Berk, dünya şiiri içinde bir yer edinebilmek için Lorca’nın yolunu takip etmek gerektiğini düşünmektedir.

1.7. Şiir, Şairine Benzemelidir

İlhan Berk’e göre yazmak kendini anlatmaktır, bu yüzden de “*Bir şiir insanın üstüne başına benzemeli.*” (Berk, 2014b: 59) demektir. Yazmaktaki amacı kendini anlatmak olduğundan kendini anlattığını; ama bazen de kendisinden çok fazla söz ettiğini düşündüğünü, ancak okuyanlar yazdıklarında beni bulmalı deyip rahatladığını ifade etmektedir. Sanatçı, günlüğünde de aynı düşüncüyü farklı cümlelerle ortaya koymuştur. “*Şimdi kimdi çıkaramayacağım: ‘Yazmak, kendini koymaktır.’ dediğini anımsıyorum bir yazarın. Ben yazmak eylemini oldum olası böyle anladım. Bunun dışında yazmanın ne anlamı var? Bunun için olacak, bana şiirlerinin konusu nedir? deseler: Ben, derim.*” (Berk, 2014a: 165) Bir sanatçı kendisini anlatıyorsa tabii ki yazdıkları da kendisine, üstüne başına benzeyecektir. Başka bir yerde “*Yazmak benim için kendi mitologyamı kurmaktan başka bir şey değildir.*” (Berk, 2014a: 171) diyen sanatçı, böylece yazmaktaki amacını da yazdıklarının özünü de net bir biçimde ortaya koymaktadır.

1.8. Şiir Düzeltilemez

İlhan Berk’e göre iyi bir şiirde sonradan hiçbir değişiklik yapılamaz. Şiir bir tek virgülmü bile değiştirmenize izin vermez. *Kül* adlı kitabını yeni baskı için hazırlarken bazı değişiklikler yapar; ama bu değişiklikler, düzyazıdadır, şiirlerde ise hiçbir şeyi değiştiremez. “*Şiirlerin kılına dokunmadan (zaten hangi şiir buna olanak tanır ki). Ama kimi düz yazılara elim uzandı, çok da iyi oldu.*” (Berk, 2012: 139) Ona göre hiçbir değişikliğe izin vermeyen şiir, iyi şiirdir; eğer bir şeyler değiştirilebiliyorsa ya o şiir iyi bir şiir değildir ya da henüz bitmemiştir.

¹⁸ Federico Garcia Lorca (1898-1936): İspanyol şair ve oyun yazarıdır.

Sanatçı, bazı şiirlerinin üstünde aylarca çalışmakta, kendi tabiriyle “eskimeye” bırakmakta, yayımlamadan önce verebileceği son şekli vermektedir. Tamam, bu şiir bitmiştir, deyip yayımladığı şiirlerinin üstünde ise bir daha oynamamaktadır. “*Ben elimden gelen her şeyi, ama her şeyi yaptım. Ne bir tümce, ne bir sözcük, ne de bir virgül üstünde oynayamam artık.*” (Berk, 2012: 120)

Berk’in poetikasını açıklarken söyledikleri uygulamada her zaman öyle olmamıştır. Zaman zaman söylediklerine ters düşen davranışlarda bulunmuştur. “*Robert Graves¹⁹ var ya, boyuna düzeltirmiş şiirlerini, kitap çıkınca da sürermiş bu, ben de biraz onun gibiyim.*” (Berk, 2014b: 49) Kendini Robert Graves’a benzeten sanatçı bunda haklıdır; mektuplarda da görülmektedir ki bazen yayımlanmaya gönderdikten sonra bile şiirlerinde değişiklik yapmaktadır. Ama bu farklılığı, bir çelişki olarak değil de çok yazma arzusunun getirdiği bir şey, belki de acelecilik olarak yorumlamayı daha doğru bulmaktayız.

1.9. Şiir Yapılır

İlhan Berk, 1998’de şiirin de resim gibi yapılabilen bir şey olduğunu anlادığını ifade etmektedir. “*Rodin²⁰’in şiir de resim gibi ‘yapılır’ diye öne sürmesini ben şu birkaç yıl içinde kavradım. Şimdiye değin şiir yazmak sorun olmamıştı. Yazıyordum, yazamayacağım aklıma gelmemişti. Bir – iki yıl yazamama sıkıntısı çektim. Sonra şiir’in de resim gibi yapılacağını öğrendim (...) Bir yıldır yine yazamıyorum, ama hiç umursamıyorum (...) Yapılıyor gerçekten şiir.*” (Berk, 2014b: 153) Ona göre şiirin sadece ilk dizesi, yani şiiri başlatan dizesi esindir, ondan sonrası ilmek ilmek dokunarak şiir yapılmaktadır. O ilk dize de ya hatıralardan ya da şiir için yapılan hazırlıklardan doğmaktadır.

1.10. Güncellik

İlhan Berk, tıpkı deneme gibi şiirin de bazen aktüaliteden yola çıktığını, güncelden beslendiğini düşünmektedir. Ona göre şiirin güncel olması gerekmez, şiir bütün zamanlara seslenebilmelidir; ama şair, konusunu bazen güncel olandan

¹⁹ Robert Graves (1895-1985) : İngiliz şair, romancı ve eleştirmendir.

²⁰Auguste Rodin (1840-1917): Fransız heykeltıraştır.

çıkabilir. “Denemede günün ucundan tutmak işi yerinde bir tavidir demek isterim. Kimi zaman şiir için de böyle bu.” (Berk, 2014b: 149)

2. ŞAİRLİKLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

İlhan Berk, şiirle ilgili görüşlerini bildirmekle kalmamış, bunun yanı sıra şairlikle ilgili görüşlerini de açıklamıştır. Memet Fuat’a ve Enis Batur’a yazdığı mektuplarda modern şairin özellikleri, şairin şiir dışındaki edebî türlerle olan ilişkisi, şairliğin yaşının olup olmadığı, şairin yazın dünyasındaki amacı gibi meselelere açıklık getirmiştir.

2.1. Modern Şair

Edebiyatta ne anlatıldığıyla değil de nasıl anlatıldığıyla ilgilenen İlhan Berk, bir metnin içeriğinin yeni olmasını modernlik olarak kabul etmez. Sanatçı, bizim edebiyatımızda “ne anlatacağım” kaygısının ilk sırada olduğunu düşündüğü için gerek günlüğünde gerek mektuplarında anlatımın hiç değişmediğinden ve tekdüze bir anlatımın hâkim olduğundan yakınmaktadır. Nitekim 1977’de yazdığı günlüğünde modernlik nedir, sorusunun cevabını şöyle vermektedir: “*Ben Abdülhak Şinasi Hisar’ın dünyaya bakışının eskiliğine karşın, onu çağdaş bir yazar olarak görüyorum, bu salt anlatmasından, o anlatış biçiminin yapısından gelmektedir. Sait Faik’in çağdaşlığı da (içeriğine çok bağlı olduğu halde) aynı yerden kaynaklanır benim gözümde. Tekdüze anlatışı kırmışlardır onlar. Hep, nasıl anlatsam? diye düşünmüşlerdir. Onları, bu iki karşı insanı salt anlatış biçimlerinde koydukları yapılar yüzünden çağdaş bulurum.*” (Berk, 2014a: 157) Burada görüldüğü üzere Berk, Abdülhak Şinasi Hisar’ı ve Sait Faik’i tekdüze anlatıma karşı çıktıkları için modern bulduğunu ifade etmektedir.

Şair, aynı günlükte, tekdüze anlatıma karşı çıktığı için Nazım’ı da modern bulduğunu ifade eder: “*Nazım’ın da Türk şiirindeki en büyük payı burada yatar bence. Şiire yeni bir anlatış biçimi getirmiş, sonra da onun olanaklarını çoğaltmıştır. Tekdüzeliğe adamakıllı karşı çıkmıştır.*” (Berk, 2014a: 157) Bununla birlikte anlatım biçimine yenilik getiren sanatçıları modern bulan Berk’in, yıllar içinde bu konudaki düşüncesinin değiştiği gözlemlenir. 2002’de Enis Batur’a yazdığı bir mektupta modern şairle ilgili görüşünün değiştiği görülmektedir. Buna göre; Berk, artık şiirin

şeklinde yenilik yapmayı modernlik olarak görmemektedir. Aksine Berk'e göre modern şair, şiirin şeklinde yenilik yapmaktan ziyade şiire yeni bir duyuş, yeni bir ses getirendir. *“Modern olmak: Düşünüş, duyuş sorunudur ta baştan. Şiirin yapısı (yeniliği) yetmez buna. Buradan bakarsak: Nazım'a modern demek zorlaşıyor bende. Modern duyarlıktır aslolan! Kimdir büyük şair? Yahya Kemal mi, Haşim mi? Duyarlığıyla: Haşim.”* (Berk, 2014b: 207) Artık tekdüze anlatıma karşı çıkıp yeni anlatım tarzları denemenin modern olmak için yetmeyeceğini düşünmektedir.

Berk'e göre şiirin yapısını değiştirerek Batı şiirine yaklaşılmaya çalışmak, modernlik değildir. Önemli olan, yeni bir duyuş ve düşünüş biçimi getirmek ve bununla özgünleşerek çağdaş olmaktır. Dolayısıyla modern şair de şiire yeni bir duyuş ve düşünüş tarzı getirendir.

2.2. Şairin Diğer Edebî Türlerle İlişkisi

Yukarıda modern şaire dair düşünceleri belirtilen İlhan Berk'e göre; esas zor olan, şair olmaktır. Berk, Enis Batur'a bu konuda sık sık uyarılarda bulunur ve diğer türlerle uğraşmamasını tavsiye eder. *“Şair olarak kalmaya bak (...) Zor olan şair olmak biliyorsun, ben de seni yalnız şair olarak bilmek istiyorum.”* (Berk, 2014b: 23) demektedir. Batur'a şiirden başka türlerle ilgilendiği için kızar. *“Bir şeyden hep kızdım sana: Şiirin sana yetmemesi bu (...) Şiir bize yetmeli Enis (...) Biz şairler susmakla emrolunmuşuzdur, şiirimiz ordadır.”* (Berk, 2014b: 93) Mektuplarındaki uyarılardan da anlaşıldığı üzere Berk'e göre şair, sadece şiir yazmalı, diğer edebî türlerle uğraşmamalıdır.

Bu noktada, Berk'in diğer edebî türlerden uzak durmak gerektiğini düşünmesinin nedeninin, şairin dili önemsemesi olduğu söylenebilir. Şöyle ki sanatçı, şiir diline çok önem vermekte ve şairin diliyle tanındığını düşünmektedir. Diğer edebî türlerden uzak durulmasını da bu yüzden ister; ona göre diğer edebî türler, şairin dilini bozabilir. Bu fikrini desteklemek için de Fazıl Hüsni Dağlarca'yı kendine tanık gösterir: *“Dağlarca şiir dilim bozulur diye mektup bile yazmadığını bana söylemişti bir gün.”* (Berk, 2014b: 93) Kaldı ki iyi şairden geriye de yalnız şiirleri kalacaktır, diğer edebî türler ise silinip gidecektir. *“İyi bir şairden yalnız*

şairleri kalır, silinip gider öbürleri. (Zaten öbür kitapları şiiri için, şair olduğu için okunur, daha iyi anlamak için şairi)." (Berk, 2014b: 203)

"*Şair dil bulucudur.*" (Berk, 2014b: 61) diyen Berk'e göre şair, kendisini şiir diliyle tanıtır; öyleyse şair, öncelikle, dilini korumalıdır. Bunun için bir şairin yapması gereken, diğer edebî türlerden uzak durmaktır; çünkü onlar, şairin dilini bozabilir. Zaten aslolan onun şairliğidir, yazdığı diğer türler ise sadece şairliğini ve şiirini daha iyi anlamak için okunacaktır.

2.3. Şairliğin Yaşı

Bir şairin öncelikle şair olarak kalması gerektiğini düşünen İlhan Berk, aynı zamanda, şairliğin yaşının olduğunu düşünenlerdendir. Ona göre şair, otuzundan sonra şair olmaktadır. Bir şair, otuz beş kırk yaşına kadar bütün keşiflerini yapar ve asıl şair kimliğini bundan sonra bulur. Bu yaşların öncesi, arayışlar dönemidir. "*Şairler 30-35, en çok da kırkında çıkarırlar topraklarının kadastrasını çünkü.*" (Berk, 2014b: 80) Bu yüzden olsa gerek kendisi de ilk kitabını reddedip *İstanbul* (1947) adlı kitabını ilk eseri kabul etmiştir ki bu kitap, onun otuzlu yaşlarının ürünüdür.

Bu konuda Berk, daha da ileri giderek daha sonra "*Hem şair elli yaşında şairdir zaten.*" (Berk, 2014b: 209) sözleriyle bu yaşı daha da yukarılara çekmektedir. Zira Berk şairin ve şiirinin olgunlaşp asıl kimliğini bulduğu yaşın elli olduğunu ve ihtiyar şairlerin önemsenmesi gerektiğini düşünür. Ona göre şairlik de yaşla birlikte olgunlaşp gelişmektedir. "*Ne varsa ölülerde, özellikle de çok ihtiyar şairlerde var! Unutma!*" (Berk, 2014b: 66) Öyle ki Berk, metafizik gibi bazı konuların ve hatta bazı şiirlerin bile belli yaşları beklediğini düşünmektedir.

Bununla birlikte şairin yaşına dair yukarıdaki görüşleri, Berk'in, gençleri şair olarak kabul etmediği anlamına gelmez elbette. Aksine o, genç şairlere de çok değer vermiş, Enis Batur'u da Memet Fuat'ı da gençlere verdikleri destek için hep kutlamıştır. Ona göre şairlik uzun bir yol, şiir bir serüvendir ve zamanla nice yol alıp nice imtihanlardan geçtikten sonra şair kendini bulacaktır.

2.4. Şairin Amacı

Modern şaire dair görüşlerini, şairin öncelikle şiir yazması noktasında toplayan İlhan Berk'e göre, her şair öncelikle iyi bir şair olmak ve iyi şiirler yazarak her çağa seslenmek ister. Ne var ki iyi şiirden herkes anlamaz, ünlenmek içinse herkese hitap eden, herkesin kolayca anlayabileceği orta malı şiirler yazmak gerekir. "*Birsel'in dediği gibi insan orta malı şeyler yazmadıkça ünlenmiyor.*" (Berk, 2014b: 24) Öyleyse şair ya yaşadığı dönemde orta malı şiirler yazarak ünlü olmakla yetinecek ya da her çağa seslenmeyi başarabilecektir.

Bundan dolayıdır ki iyi şair ve iyi şiir yalnızdır; çünkü gücünü, anlamdan almaz ve yalnızlığının nedeni de anlaşılmazlığından gelir. İlhan Berk'in kendisi de şiirinin yalnız olduğunu düşünüp bundan gurur duymaktadır. Berk'in anlaşılacak hususundaki görüşlerine bakıldığında ünlü olmaktan ziyade değerinin bilinmesini önemsendiği söylenebilir. "*İnsan yaptığı işin elinden tutulsun istiyor. Sevindiriyor bu insanı (...) Evet, bu böyle sürmeyecek ama bugün bir şeyler bilmek istiyor insan.*" (Berk, 2014b: 189) Bu konuda şair, değerinin gelecekte bilineceğinin farkında olmakla birlikte hâlihazırda anlaşılır olma kaygısı da taşımaktadır. "*Yarın daha bir anlaşılacak. Ama, asıl bugün anlaşılacak hoşuma gidiyor.*" (Berk, 2014b: 154) der. Tam bu hususta Sait Faik'le olan bir anısını Enis Batur'a yazdığı bir mektubunda nakleder. Buna göre, Sait Faik'in *Medarı Maişet Motoru* (1944) oldukça kötü bir baskıyla çıkmıştır. İlhan Berk, bu kitabı alır ve yazarına imzalatmak ister. Onun moralini yükseltmek amacıyla da kitabın bir gün lüks kâğıtlara basılacağını söyler. Ama Sait Faik, küfrederek ölümünden sonra kendisine verilecek değer bir anlamının olmadığını ifade eder (Berk, 2014b: 189). Demek ki her sanatçı yaşadığı dönemde de hak ettiği değeri görmek istemektedir.

Bu noktada şair, yazdıklarının insanlar ve diğer şairler üstündeki etkisini de merak eder. Eserleri hakkında gazetelerde, dergilerde yazılar ve yorumlar çıksın ister. "*Ben artık Yazı'da kendi yazılarımı değil, benim üstüme başkalarınınkini görmek istiyorum.*" (Berk, 2014b: 40) der. Bu, yazdıklarına verilen değer göstergesi olacaktır. Dolayısıyla şair, yazdıkları konuşulsun, tartışılsın istemektedir.

Mektuplarındaki ifadelerinden de anlaşıldığı üzere; İlhan Berk'e göre şair olmak zordur; özellikle de orta malı şeyler değil gerçekten iyi şiirler yazmakla uğraşanlar için zordur. İddia eder ki iyi şiir bir gün hak ettiği değeri bulacaktır; ama sanatçı yaşarken de değeri anlaşılın ve elinden tutulsun istemektedir.

3. ÇAĞDAŞLARINA BAKIŞI

İlhan Berk, mektuplarında çağdaşı bazı sanatçıları nasıl değerlendirdiğini ve onlara bakışına dair görüşlerini de dile getirmiştir. Bu konuda en fazla yorum, mektupların muhataplarıyla ilgilidir. Şair, onların tavsiyelerini dikkate almış; ancak gerektiğinde kendisi de onlara bazı tavsiyelerde bulunmuştur.

3.1. Memet Fuat

Memet Fuat, İlhan Berk'in günlüğünde adı geçen nadir isimlerden biridir. Sanatçı, Memet Fuat'la ilgili görüşlerini çok açık bir şekilde şöyle ifade etmiştir: *“Büyük bir beğenin, titizliğin adamıdır Memet Fuat. Bir edebiyat adamı olarak büyük bir sevgim, saygım vardır ona. Pek az kişiye duyduğum bir saygıdır bu. Bir şairler ordusu yetiştirmiştir o. Bir şiir onun eline gitti mi, en güzel biçimini onun elinde alacağını Behçet Necatigil'le her zaman birbirimize söylemişizdir. Bizi onun büyüttüğüne de inanırdık her zaman!”* (Berk, 2014a: 172)

Berk'in günlüğünde olduğu gibi mektuplarında da Memet Fuat, her şeyden önce çok iyi, çok titiz ve beğeni sahibi bir yayımcı kimliğiyle görünmektedir. Kitabın başına bir ön söz yazan İlhan Berk, Memet Fuat'ı şöyle anlatmaktadır: *“...benim bütün taşkınlıklarına, hırçınlıklarına karşın sesini hiç yükseltmeyecektir. Büyük bir beğenisi vardı Memet Fuat'ın. Şiiri kokusundan anlardı (...) (Nurullah) Ataç'ı bir yana bırakırsak yazınınımızın ikinci büyük eleştirmeniydi.”* (Berk, 2012: 9) Ama ön söz olmasa da bu değerlendirmelere mektuplardan ulaşabilmekteyiz. Berk, onun beğenisine, eleştirisine hep güvenmektedir. Memet Fuat'ı iyi bir eleştirmen olarak kabul etmekte ve yazdıklarını yol gösterici bulmaktadır. *“Dergi tenkitlerini de hep okuyorum, insana kuvvet oluyor, yalnızlığımı unutuyorum.”* (Berk, 2012: 11) diyen Berk, onun sadece eleştiri yazılarını değil diğer yazılarını da kendisi için aydınlatıcı yazılar olarak gördüğünü *“Senin yazıların yalnızlığımı ıstıttı, bireyciliğimi bir daha büyüttü, sevindim.”* (Berk, 2012: 14) sözleriyle dile getirir.

İlhan Berk'in böylesine övdüğü ve beğendiği sanatçıyla arasındaki ilişki bir süre sonra farklı bir boyut kazanır. Berk'in şiirleri, *Yeni Dergi*'de yayımlanmaya başlar ve bu süreç, ikisi arasındaki çatışmaların da başlangıcı olur. Şöyle ki Berk, çok titiz bir yazardır ve eserlerinin basılışı da onu çok etkilemektedir; her şeyi tek tek yazar ve illa ki her şey kendisinin istediği gibi olsun ister. Memet Fuat ise şiirlerin kesilişini, sayfa düzenini vb. değiştirir. Bu durum, Berk'i, başlarda çok sinirlendirir; ama sonra yayımcısının çok doğru bir yol izlediğini görür ve artık her şeyi onun güzel ellerine bırakır. "*Ben senin kesişlerine hep bağlı kaldım. En doğrusunu hep senin yaptığına tanık oldum.*" (Berk, 2012: 145) der. Hatta bazen eserinde yanlışlar görünce ellerini benden esirgedin, diye sitem eder. "*Bir gün sana Galata'yı emanet etmiştim, ben ölmüştüm. Baştan aşağı yanlışlarla çıktı. Güzel elinin onun üzerinde gezinmesini esirgedin, kısaca.*" (Berk, 2012: 117) Ona göre; Memet Fuat, öyle başarılı bir yayımcıdır ki sanatçıyı da şiiri de büyütmede, değerine değer katmaktadır. "*Şairler senin elinde büyüdü biliyorsun.*" (Berk, 2012: 99) der. Üstelik böyle düşünen sadece kendisi de değildir, birçok sanatçının da kendisi gibi düşündüğünü belirtir. Yayımlanmamış eseri, yazılmış kabul etmeyen Berk, yazdıklarının yaşaması ve daha da büyümesi için Memet Fuat'a gönderirken "*Ona senin ellerinin değmesi şart. Ancak o zaman soluk alacaktır.*" (Berk, 2012: 151) der.

Berk'e göre; Memet Fuat, sadece başarılı bir yayımcı değil aynı zamanda başarılı bir çevirmendir. "*(Walt) Whitman'ı okudum, seni tebrik ederim (...)
Çevirilerini bu defa daha sevdim, her şeyden önce de temiz ve doğru bir tercüme.*" (Berk, 2012: 11) Bu yüzden Memet Fuat'ın kendisine çevirileriyle ilgili yaptığı uyarıları teşekkürle kabul edip gerekli düzeltmeleri yapar. "*Çeviri için dediklerine gelince, kızmaya nasıl hakkım olur, teşekkür ederim ancak (...) Çeviride doğru yön beni ilk anda ilgilendirir, bu bakımdan çok sevindim. İki üç yer var ki tamamen yanlış çevirmişim. Sağolun.*" (Berk, 2012: 28)

Berk, kendisine böylesine destek olan, ondan yardımını esirgemeyen sanatçıya minnetini de sık sık dile getirmektedir: "*Ben pek çok şeyi senin bu dünyada olmana borçluyum: Bunu unutmadığımı da söyleyeyim.*" (Berk, 2012: 117) Ancak bütün bu sevgiye ve minnete rağmen bir gün, eşinin bir sorusu üstüne, Memet Fuat'ı çok da iyi tanımadığını fark eder Berk. "*Hiçbir şeyisini bilmiyorum ki, dedim ben.*"

Böyle bir evliya, bir keşif sessizliğinde görür işini, deyip kestim. Kestim ama, suçlayarak elbet kendimi.” (Berk, 2012: 107) Ona göre; Memet Fuat, işini sessizce ama en iyi şekilde yapmaktadır.

Kısacası; Berk’e göre Memet Fuat, iyi bir editör, iyi bir eleştirmen ve daha da önemlisi güvenilir bir dost, saygıdeğer bir insandır. Bu noktada, Berk’in, Memet Fuat’a duyduğu sevgiyi, güveni, dostluğu... anlatmaya bir tek cümle yetiyor aslında. Yayımcı da böyle düşünmüş olacak ki kitabın ismi buradan gelmektedir; çünkü bu cümle, tek başına, neredeyse her şeyi anlatmaktadır. *“Güzel elini gezdir üstlerinde...”* (Berk, 2012: 169)

3.2. Enis Batur

İlhan Berk, Memet Fuat’ın yanı sıra Enis Batur’a da çok değer vermektedir. İlhan Berk, sevgili dostu, arkadaşı ve değerli yayımcısı Enis Batur’un her yazdığını okur, yorum yapar, tavsiyelerde bulunur, tartışır ve yeri gelince sinirlenip *“Yahu Enis, sen insanı deli edersin, bilmem bunu biliyor musun?”* (Berk, 2014b: 73) sözleriyle tepki gösterir. Batur, İlhan Berk’in yazdıklarına cevap vermez. Berk, yine sinirlenir, küser; ama aralarında kazanan hep dostluk olur. Zaman zaman yazdıklarını okumadığı için de kızar Batur’a; ama kendisi, onun yazdıklarını kelime kelime okumaktan hiç vazgeçmez. Berk, bu konudaki görüşlerini Batur’a yazdığı bir mektubunda şu sözlerle ifade eder: *“Senin yazdığın her şeyin üstüne özenle eğildim hep. Büyük güzellik bulduğum için elbet. Beni besledi bile diyebilirim yazdıkların. Üstüne titredim.”* (Berk, 2014b: 93) Kendisini iyi bir Enis Batur okuru olarak gören Berk, arkadaşının yazdıklarını en iyi kendisinin anladığını iddia edecek kadar da emindir. *“Kimsenin senin yazdığın şiiri, denemeyi benim kadar anlayacağına inanmıyorum.”* (Berk, 2014b: 107) İlhan Berk, Batur’un şiirinin de kendi şiiri gibi anlaşılmadığını ve anlaşılmayı beklediğini düşündüğünü *“Şiirinin anlaşılması gecikecektir, bu açık; bu senin bilemeyeceğin kadar da işine yarayacaktır.”* (Berk, 2014b: 116) sözleriyle ifade eder. Bu satırlar göstermektedir ki Batur’un şiiri de Berk’e göre kolayca anlaşılacak ve kolayca tüketilecek şiirlerden değildir.

Daha önce de belirtildiği üzere; Berk’e göre, önemli olan da zor olan da şair olmaktır. Bundan dolayı Batur’un şiirle yetinmeyip başka şeylere de zaman

ayırmasına kızar: “*Bir şeyden hep kızdım sana: Şiirin sana yetmemesi bu (...) Şiir bize yetmeli Enis.*” (Berk, 2014b: 93) diyerek baştan beri şair kabul ettiği ve sonuna kadar da şair olarak görmek istediği sanatçıyı bu konuda sık sık uyarır. Yazmadan duramıyorsa da yayımlamadan durmasını tavsiye eder. Öte yandan Berk, Batur’un çok iyi bir deneme yazarı olduğunun da farkındadır. Bunu da “*Şuna karar verdim sen deneme yaz! Ama şiirinin önüne geçmesin o.*” (Berk, 2014b: 102) sözleriyle dile getirir. Hatta bazen Batur’un denemeleri, şiirine yöneltmekte, oraya baktırmaktadır. “*(...) O denemeler sanırım şiirine baktırıyor bugün.*” (Berk, 2014b: 75) sözleriyle deneme yazarlığını bir kez daha yüceltecektir. Bu noktada Berk, Batur’un denemelerini ödüllere layık görür; ama şiirleri gibi onların da anlaşılmasından endişelidir. “*TDK’nin deneme ödülü senin demektir, anarlarsa elbet.*” (Berk, 2014b: 40) diyerek söz konusu endişesini dile getirir.

İlhan Berk, Batur’un şairliğini ve deneme yazarlığını mektuplarına söz konusu ederken kendisinin onun bu yönlerinden beslendiğini de düşünmektedir. Şöyle ki ısrarla hep ‘şair kal’ dediği sanatçının şiirlerinden de yararlanmaktadır ama “*(...) En çok denemelerin etkiliyor beni.*” (Berk, 2014b: 186) diyerek deneme yazarlığının hakkını da teslim eder. “*Düzyazının itisin çünkü sen, korkunç iyi yazıyorsun.*” (Berk, 2014b: 33) dediği Batur’un, düzyazıdaki şiiri çıkardığını düşünmekte ve onun düzyazılarını da şiirleri gibi ‘yaratısal metinler’ kabul etmektedir. Batur’un şairliğinin ve deneme yazarlığının yanı sıra onunla mektuplaşmak da Berk’i beslemektedir. Şair, onunla mektuplaşmanın motivasyonunu ve üretkenliğini artırdığını düşünmektedir. “*Sana yazmaya başladım ya hem her gün yazarım, çizerim: Keyif.*” (Berk, 2014b: 209) der.

Şiirlerinden, denemelerinden ve mektuplarından beslendiği dostu Batur da Memet Fuat gibi iyi bir yayımcıdır; Berk, ona da yazdıklarını gözü kapalı göndermektedir. “*Her şeyi senin eline bırakıyorum. Sen olduğun için rahatım.*” (Berk, 2014b: 187) sözleriyle bu güveni ifade eder. Yazdığı mektuplardan anlaşılmaktadır ki Batur’un elinin değdiği şiirleri, Berk’in gözünde daha bir büyümektedir. “*Benim bir şeyim senin eline geçmesin ancak o zaman onların ıstıdığının ayırdına varıyorum.*” (Berk, 2014b: 131) der. Bir yandan da Batur’un, yeni şairlere dergilerde yer vermesini ve onların elinden tutmasını mektuplarında sık sık

takdir eder. Onun sayesinde yeni şairlerin kaybolmayacağını ifade eder. Bu, Berk'in, Türk şiirine verdiği bir destek olarak düşünülebilir.

Bütün bunların yanında Enis Batur, Berk'in önemseydiği, mutlu olmasını istediği bir dostudur aynı zamanda. Yeri gelir onun için endişelenir. “*Gittikçe katılaşıyorsun gibi geliyor bana, sevincini yitirmenden korkuyorum. Keyif gidiyor sana, işler çok sıkıyor olmalı seni. Aman sevincini kaybetme. Katı da olma derim(...) Keyif al her şeyden. Bir süredir seni düşünüyorum hâsılı(...) İyi misin? Bilmek isterim. Sen içini dökmeyi bilmezsin sahi. Asker çocuğu olmak... bilmem bununla ilgili mi?*” (Berk, 2014b: 224) diyerek söz konusu endişesini belirtir. 2004'te yazılan ve son mektuplardan biri olan bu mektup, Berk'in, çok sevdiği dostu için duyduğu kaygılarla yüklüdür. Bu da göstermektedir ki iki yazar, gerçek iki dosttur.

Sözün özü; İlhan Berk, Batur'a çok değer vermektedir; onu, genç şairlerin hamisi, iyi bir yayımcı, iyi bir dost olarak görür. Aynı zamanda “*İyi bir şair, iyi bir denemecisin...*” (Berk, 2014b: 118) sözleriyle de onu bir sanatçı olarak tarif eder.

3.3. Ece Ayhan

Memet Fuat ve Enis Batur'un yanı sıra İlhan Berk'in günlüğünde ve mektuplarında sıkça yer verdiği isimlerden biri de Ece Ayhan'dır. Şairin, söz konusu mektupları ile günlükleri incelendiğinde bunun nedeninin, Berk'in, Ece Ayhan'ın hak ettiği değeri görmediği düşüncesinde olduğu görülmektedir. Söz gelimi; günlüğünde bu durum, şu satırlarla ifadesini bulmaktadır: “*Çağdaşlarım içinde başka hiçbir şair beni o denli ilgilendirmedir. Benim için büyük bir şairdir Ece Ayhan. Bu bir gün kuşkusuz anlaşılacaktır. Nasıl bir şiir kurduğu, nasıl 'bina'ettiği zaman alacaktır. Alsın! Önce bunun için yaptım bu konuşmayı. Sonra da ona karşı sürdürülen, bu katı, sağır, insan dışılığa, bu suskunluğa dayanamadığım için yaptım.*” (Berk, 2014a: 143) Berk, değerli dostunu savunmak ister; ona haksızlık yapıldığını, oysa Ece Ayhan'ın, çok iyi bir şair olduğunu ve değerinin gelecekte anlaşılacağını ifade eder.

Enis Batur'a yazdığı bir mektupta ise aynı kaygıyı “*Ece için, Necatigil için gelecek gerek.*” (Berk, 2014b: 148) sözleriyle dile getirir. On beş yıl önce yazdığı bu cümleyi, 2003'te yine bir mektupla Enis'e tekrar hatırlatır. Ece Ayhan, çok değer

verdiği, çok beğendiği bir şairdir; ama o, bugünün şairi değildir. Ece Ayhan'ın değeri de şiiri de, maalesef, bugün anlaşılmamaktadır; ama elbet bir gün anlaşılacaktır.

Bu bağlamda, Memet Fuat'a yazdığı bir mektupta da arkadaşı Ece Ayhan'ın ses getirmeyen kitaplarından duyduğu üzüntüyü dile getirir. 1981'de basılan kitapları ses getirmeyen Ece Ayhan; kırılgın, üzgün ve küskündür.²¹ “*Ece, atılmış durumda. Büyük bir şair, biliyorsun. Buna dayanamıyorum.*” (Berk, 2012: 102) diyerek duygularını ifade eden Berk, arkadaşına elinden geldiğince maddi-manevi destek olmaya çalışır. “*Ece hala kendine gelemedi, yani üzgün, atılmış buluyor kendini. Beş parasız da. (...) Kitaplarım yankı yapmadı diye öfkeleniyor, umutsuzlanıyor.*” (Berk, 2012: 102) Oysa Berk'e göre; Ece Ayhan, bunları hak etmemektedir.

Denilebilir ki Memet Fuat ve Enis Batur dışında, İlhan Berk'in, çağdaşları içinde en fazla değer verdiği sanatçı Ece Ayhan'dır. İkili, aynı zamanda, çok iyi dost ve arkadaşlardır. Birlikte şiir üstüne tartışır, yazdıklarını birbirlerine gösterip fikir alır, yıllarca mektuplaşırlar. Nitekim Ece Ayhan'ın Berk'e yazdıkları “*Hoşça Kal*”²² adıyla kitaplaşmıştır; temenni ederiz ki bir gün, İlhan Berk'in ona yazdıkları da gün yüzüne çıkar.

3.4. Behçet Necatigil

Büyük şairlerin ve iyi şiirlerin anlaşılmasının zaman alacağını düşünen İlhan Berk'in, büyük kabul ettiği şairlerden biri de Behçet Necatigil'dir. Berk'e göre; Necatigil de birçok iyi şair gibi, yaşadığı dönemde hak ettiği değeri görememiş ve tam olarak anlayamamıştır. Ne var ki birçok iyi şair gibi onun da değeri gelecekte mutlaka anlaşılacaktır.

Bu konudaki görüşünü “*İnce bir sudur Necatigil, şarılısını hemen vermeyen...*” (Berk, 2014b: 21) sözleriyle açıklar. Ona göre; Necatigil, çok iyi bir şairdir; ama onun bu gücü, hemen ilk bakışta anlaşılmamaktadır. “*...Necatigil için gelecek gerek.*” (Berk, 2014b: 148) diyerek onun büyüklüğünün ve değerinin

²¹ Mehmet Taner'in kurduğu Tan Yayınları'ndan Ece Ayhan'ın üç kitabı yayımlanmıştır: *Zambaklı Padişah* (Şiir, 1981), *Defter* (Günlük, 1981), *Yeni Defterler* (İsviçre Günlükleri, 1981). Yayımlarından ses getirmediği belirtilen kitaplar bu eserlerdir.

²² Ece Ayhan'ın İlhan Berk'e yazdığı mektuplar, YKY tarafından 2004'te **Hoşça Kal** (İlhan Berk'e Mektuplar) adıyla yayımlanmıştır.

gelecekte anlaşılacağını, bugün hak ettiği değeri görmediğini ifade eden Berk'e göre; Necatigil'i büyük şair yapan, olması gerektiği gibi, sadece şiirleridir. Onun şiirlerinde, ideoloji ve didaktizm yoktur; o, bir gruba seslenmez, herkesi kucaklar. *"Düşünen şairler gibi düşüncesi olmayan şairler de var: (...) Necatigil'in düşüncesi yoktur, şiirleri vardır."* (Berk, 2014b: 78) diyen Berk'e göre, onu tanımak ve anlamak isteyenler için şiirleri yeterlidir.

3.5. Nazım Hikmet

İlhan Berk'in mektuplarında değindiği şairlerden biri de Nazım Hikmet'tir. Berk, sanat yaşamının başlarında ondan ekilenmiş ve onun yolunu takip etmiştir. Nitekim kendisi de *"Ahmet Haşim ile Nazım Hikmet arasında gidip gelen bir kitap."* (Berk, 1997: 55) olarak değerlendirdiği *Güneşi Yakanların Selamı*'ni oluşturan şiirlerinde Nazım ve Haşim'in etkisinde kaldığını açıkça ifade etmektedir. Ne ki sanat anlayışı da onunla ilgili fikirleri de zamanla değişmiş ve o çizgiden uzaklaşmıştır.

Bu noktada, İlhan Berk, artık Nazım'a farklı bir pencereden bakmaktadır. Ona göre; Nazım Hikmet, büyük bir şairdir ve Türk edebiyatında önemli bir yere sahiptir. Bununla birlikte Berk, Nazım'ın bu kadar büyümesinin de yine daha fazla büyümemesinin de nedenini onun şair kimliğine bağlamaktadır. Ona göre; eğer Nazım, düşüncesini bu kadar keskin bir biçimde ortaya koymayıp herkesi kucaklayabilseydi belki dünya çapında çok daha büyük bir şair olacaktı. *"Nazım'ı düşüncesi büyütmüş, ama daha bir büyümesine yine o engel olmuş diye düşünüyorum. Nazım şair olarak (yaptığı çok önemli) bizim için büyük; ama dünya şiiri yanında öyle ahım şahım bir derinliği yok. Evreni dar, hele de derin değil."* (Berk, 2014b: 79) Burada Berk, onun şiirini yoğuran harcın, ideoloji olduğunu kast etmektedir. Berk'e göre; Nazım Hikmet, Türk edebiyatında ideolojisiyle var olmuş ve önemli şeyler yapmış büyük bir şairdir; ama yine ideolojisinden dolayı dünya edebiyatında öyle önemli bir yere sahip değildir.

Berk'in Nazım'la ilgili değişen düşüncelerinden biri de onun modern bir şair olup olmadığıdır. 1977'de yazdığı günlüğünde, Nazım'ı, tekdüze anlatıma karşı çıktığı için modern bulmaktayken, 2002'de Batur'a yazdığı bir mektupta bu

konudaki tereddüdünü şöyle dile getirir: “*Modern olmak: Düşünüş, duyuş sorunudur ta baştan. Şiirin yapısı (yeniliği) yetmez buna. Buradan bakarsak: Nazım’a modern demek zorlaşıyor bende. Modern duyarlıktır aslolan!*” (Berk, 2014b: 207) “Modern Şair” başlığında da bahsedildiği gibi, Berk’e göre, şiirin konusu ve yapısı değildir onu modern yapan. Yeni bir ses, söyleyiş getirmektir modernlik. Bu yüzden de bir zamanlar modern kabul ettiği Nazım’ı, şiirle ilgili düşünceleri olgunlaşınca modern kabul etmekte zorlandığını ifade eder.

Berk, yukarıda ismi geçen sanatçılardan başka çağdaşı bazı isimler için de mektuplarında kısa kısa yorumlarda bulunmuştur. Bunlar; Fazıl Hüsnü Dağlarca, Haşim Çatış, Murathan Mungan, Mustafa Irgat, Orhan Peker ve Samih Rıfat Horozcu gibi isimlerdir.

Söz gelimi; Fazıl Hüsnü Dağlarca’nın şiir dili konusunda ne kadar hassas davrandığını Enis Batur’a yazdığı bir mektubunda şöyle ifade etmiştir: “*Dağlarca şiir dilim bozulur diye mektup bile yazmadığını bana söylemişti bir gün.*” (Berk, 2014b: 93). Şiir dilini korumak için bu kadar dikkatli olan Dağlarca’nın, aynı zamanda, günlük hayatında biraz sivri dilli olduğunu yine mektuplardan öğrenmekteyiz. “*Dağlarca, kimseyle konuşmak istemiyormuş. Nedeni de kırıyormuş insanları (bu da üzüyormuş onu).*” (Berk, 2014b: 187)

Yine 1980 sonrası Türk şiirinin önde gelen isimlerinden biri olan Murathan Mungan’ın şiirlerinden biriyle ilk kez bir dergide karşılaşmış ve Batur’a yazdığı bir mektupta beğenisini şöyle dile getirmiştir: “*Şiirin ikinci bölümü korkunç güzel. Kim bu Mungan?*” (Berk, 2014: 28)

Buradan hareketle denilebilir ki İlhan Berk, salt kendi şiirini ve şairliğini odağına almamış; çağdaşı şairlere de bazen bir dost bazen bir eleştirmen bazen de bir sanatçı gözüyle yaklaşabilmiştir.

4. DÖNEMİNDEKİ DERGİLERE BAKIŞI

İlhan Berk, çağdaşı sanatçılar dışında, dikkatini, yaşadığı dönemin dergilerine de çevirmiş bir şairdir. Bir başka deyişle sürekli olarak dergilerde şiirleri ve yazıları çıkan İlhan Berk, aynı zamanda, iyi bir dergi takipçisidir. Yaşadığı dönemdeki dergilerin birçoğuna yazılar gönderdiği gibi çoğu zaman onları alıp okumuş,

bazılarına da abone olmuştur. Mektuplarında, bu dergilerin kimini çok beğenmiş ve övgülerini dile getirmişken kimilerini eleştirmiş, bazılarına da hiçbir yorumda bulunmamıştır.

Bu bağlamda; *Yazı* dergisi, önceleri çok beğendiği ve sevdiği bir dergidir. Tıpkı *Yeni Dergi* gibi onu da sahiplenir, kendi dergisi olarak görür. “*Yeni Dergi’den sonra ilk kez bir dergim var, ama benim yazacak bir şeyim yok.*” (Berk, 2014b: 21) der. Derginin ilk sayısını büyük bir beğeniyle okur ve bunu Enis Batur’un başarısı olarak görüp “*Dergiye gelince, umduğumun çok üstünde, varol, eline sağlık! Güncele biraz daha yaslanacak giderek elbet.*” (Berk, 2014b: 23) der. Aslında bir yandan överken bir yandan da ilk sayıyı güncel bulmadığı için eleştirir. Derginin ikinci sayısını daha çok memnun eder. “*Yazı artık bu sayıyla yükünü almış, şahlanmış, tırısa kalkmış, özellikle de yeni şairlerle: Dergiye koyduğün beğenin sayesinde. Bu dergiyi kimse yıkamaz gibi geliyor bana.*” (Berk, 2014b: 26) sözleriyle bu memnuniyetini dile getirir. Özellikle dergide yeni şairlere yer verilmesi, beğendiği bir durum olur ve bundan sonraki sayılarda da bu tutumun devam etmesini tavsiye ve temenni eder. Büyük bir hevesle şiirler yazıp gönderdiği derginin üçüncü sayısından çok daha umutludur. “*Yazı’nın III. sayısı daha iyi olacak anlaşılıyor.*” (Berk, 2014b: 31) der. Dergi, bu ilk sayılarında onu yanıltmaz, başarılı hatta büyük bir dergidir onun için. Dergiyi büyütenin Enis Batur ve onun beğenisi olduğunu “*Yazı’ya ben birdenbire yabancılaştım. Başlangıçta dergiyi kendi dergim gibi düşünüyordum, belki de bu güveni sen vermiştin bana. Dergi çıkınca derginin çok dışına düştüğümü gördüm. İthalata ben de karışmış gibi oldum. Yabancılığım bundan. Ben dergiyi gâvurluktan kurtarırım sanıyordum, olmayacağını gördüm. Yazmak istemeyişimin ilk nedeni bundan. İkincisi (Oğuz’a senin dediğine göre) benim katkımın sizinki gibi olamayacağını gördüğümüdür. Bir üçüncüsü (başlangıçta bu böyle değildi) dergide dışlanmam, benim anlayışımın, sizinkiyle çatışması. İhracat düşünmeli dergi,*

bu sava katılmadığını görüyorum derginin oysa.” (Berk, 2014b: 35) Kendisinin de ifade ettiği gibi yazdıklarıyla ve fikriyle dergiye ters düşmektedir. Bu yüzden dışlandığını hisseder, üstelik yazdıkları da dergide yayımlanmamıştır. “*Önceleri şiirimin dergide bir yana atılışına (ikazların etkisiyle) kızmıştım.*” (Berk, 2014b: 36) diyerek tepkisini ortaya koyar. Ama aradan geçen zaman, bu davranışın nedenini ve yabancılaşmayı ona gösterir. Dergiyi ithal bir dergi olarak görmüş “*(...) biz artık ithalat çağını aştık (...)*” (Berk, 2014b: 36) diyerek dergiyi daha yerli olmaya davet etmiştir. Bu konuyla ilgili son sözü ise şu olur: “*Ya bir gün ben eskisi gibi (bir on yıl önceki gibi) gâvurlaşır ya da siz ihracata geçerseniz o zaman yazmak isterim.*” (Berk, 2014b: 36) Bunun üzerine *Yazı* dergisi ile ilişkisini kesmiştir; ama çok değer verdiği Batur’la ilişkisi, farklı dergiler ve yayınevleri aracılığıyla, yıllarca devam etmiştir.

İlhan Berk’in çok beğendiği ve övdüğü dergilerden bir diğeri, yine Enis Batur’un elinden çıkan *Gergedan*²³ dergisidir. Ona göre; bu dergiye değer katan, yine Batur’dur. “*Derginin her yerinde senin elinin (...) gezdiği, soluduğu, günah işlediği, (şiir günah işlemeli) protesto yağdırdığı, olmaz güzellik! Baştan beri bulduğun yeni şairler (...) denemeciler, öykücüler, büyük beğenin çarpıcı örnekleriyle de beni korkunç gönendiriyor. Bir yapıt gibi Gergedan’ın her sayısı. Baştan sona okuduğum tek dergi.*” (Berk, 2014b: 51) *Gergedan*, onun gözünde öyle değerlidir ki dergiyi bir yapıt gibi görmekte ve baştan sona okumaktadır. Daha sonra yine beğenisini ve sevgisini şöyle dile getirir: “*(...) korkunç seviyorum Gergedan’ı biliyorsun.*” (Berk, 2014b: 53) Doğal olarak böylesine beğendiği dergiye abone olmak da ister, böylece derginin eklerine de kavuşacaktır. Ekleri bile kaçırmak istemediğinden bu arzusunu Batur’a iletir, olumlu yanıt alır; ama aradan aylar geçer, dergi eline ulaşmaz. “*Gergedan için güya abone yaptın beni, hala bir işaret yok, bu nasıl iştir allahaşkına?*” (Berk, 2014b: 74) der. İstanbul-Bodrum arasında gidip geldikçe hiçbir sayısını kaçırmak istemediği derginin, yeni sayılarının da peşi sıra gelmesi için mektuplar yazar, adres değişikliklerini bildirir. Hiçbir sayıyı kaçırmaya tahammülü yoktur.

²³ *Gergedan*: Mart 1987 - Ekim 1988 tarihleri arasında yirmi sayı çıkarılmış bir edebiyat ve sanat dergisidir. İlk on sekiz sayının yayın danışmanlığını Enis Batur yapmıştır.

İlhan Berk'in, *Yazı* ve *Gergedan* dergilerinden başka çok beğendiği, takip ettiği dergilerden biri de *kitap-lık*'tir²⁴. Bu dergi, iki ayda bir çıkmaktadır; ama Berk, bunu doğru bulmaz. Edebiyatımızın atardamarı olabilecek kapasitede bir dergi olarak görmektedir *kitap-lık*'ı, bu yüzden de her ay okuyucuyla buluşmasını daha doğru bulmaktadır. “*Kitap-lık*'ı okuyorum iki gündür, ne zamandır söyleyeceğim unutuyorum. Şunu ‘aylık’ yapmak şart diyeceğim. Günü gününe yaşayan bir toplumda iki aylık bir derginin işini yerine getirmesi zor diyorum. Yazının atardamarı olmasını istiyorum *Kitap-lık*'in. Aylık çıkmalı diyorum. Çok çok iyi bir dergi kuşkusuz. Biraz daha az sayfalı, ama aylık olmalı.” (Berk, 2014b: 199) Batur'un elinin değdiği hemen her dergiye Berk'in de elleri ve gözleri değmektedir. Onların çoğunu da beğenir ama varsa eleştirilerini ve tavsiyelerini söylemekten de geri durmaz.

Yine Enis Batur'un çıkardığı *Geceyazısı*²⁵ da Berk'in hevesle takip ettiği dergilerden biridir. “*Editör*'ü yok diyorlar. Sen bu dergiyi niçin çıkarıyordun: *Bağımsızlık, uç, çılgın, kaşarlık, biraz kavga, biraz erotizm, namahremlik için değil mi? Ben çılgınlıklarımı gösteremiyorum bu durumda. Bunu şiir metinlerimizle başlatmalıyız. Herkese de açık olmalı. Asıl da çılgınlığa. Öyle metinlere aç dergiyi.*” (Berk, 2014b: 213) Şairin belki de en çok sevdiği dergi budur. Şairin çılgınlığını gösterebileceği bir yeri olmalıdır ona göre. Zaten bu derginin çıkarılış nedeni de çılgınlık olduğundan *Geceyazısı*, o çılgınlıklara açık olmalıdır. Tavsiyelerde bulunduğu dergiye yazmaya çalışır ve yazdığı zamanlarda da çok mutlu olur. *Aforizmalar*'ını da ilk kez burada yayımlar.

Mektuplarından anlaşıldığı üzere; iyi bir okur olan Berk, aynı zamanda, iyi bir dergi okurudur. Uzun şairlik serüveninde elinden çok sayıda dergi geçer, birçok dergiyi okur, birçoğuna yazılar ve şiirler gönderir. Kimine dört elle sarılır, çok beğenir; kimine ise yazacak yer bulamadığı için yazmak zorunda kalır ve hiçbir yorumda bulunmaz.

²⁴ *kitap-lık*: YKY'nin çıkardığı iki aylık bir edebiyat dergisidir. Ocak-Şubat 2017'de 189. sayısı yayımlanan dergi hâlen yayın hayatına devam etmektedir.

²⁵ *Geceyazısı*: Sel Yayıncılık tarafından dört ayda bir çıkarılan edebiyat dergisidir. 2003'ten 2006'ya kadar toplam 9 sayı çıkarılmıştır.

5. KENDİ SANATINA VE ESERLERİNE BAKIŞI

İlhan Berk, Enis Batur ve Memet Fuat'a yazdığı mektuplarında çeşitli sanatsal meselelerin yanı sıra kendi şiirleriyle, düzyazılarıyla ve kitaplarıyla ilgili düşüncelerini de konu edinmiştir. Aynı şekilde başkalarının, eserleri hakkında kendisine aktardığı yorumlara da yer vermiştir.

Bilindiği üzere; İlhan Berk, İkinci Yeni şiirinin öncü isimlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Buna rağmen sanatçı, bir mektubu hariç, İkinci Yeni şiiriyle ilgili herhangi bir yorumda bulunmamıştır. Memet Fuat'a yazdığı bir mektubunda konuyla ilgili düşüncelerini ifade etmiştir.

5.1. İlhan Berk'in İkinci Yeni Şiiri İçindeki Yeri

İkinci Yeni şiirinin öncü isimleri, en azından bu oluşumun ilk yıllarında, edebiyat dünyasında tartışılan bir konu olmuştur. Yıllar içinde yapılan araştırmalar ise bu isimleri netleştirmiştir. İlhan Berk de Memet Fuat'a yazdığı bir mektubunda kendisini İkinci Yeni şiirinin neresinde konumlandığı sorusuna cevap vermektedir.

Şöyle ki İlhan Berk, Memet Fuat'ın, 1970'li yıllarda kendisinin İkinci Yeni şiiri içindeki yeriyle ilgili yaptığı değerlendirmelere kızmıştır ve yapılan bu değerlendirmeyi doğru bulmamıştır. O tarihte hiçbir şey söylememiştir; ona bu konuda içini döktüğü mektup ise yaklaşık yirmi yıl sonra, 1994 yılında, yazılmıştır. Oysa Memet Fuat'a yazdığı ilk mektup, 7 Mart 1954 tarihini, ikinci mektup ise 28 Aralık 1959 tarihini taşımaktadır. Yani İkinci Yeni'nin oluşum sürecinde de sonrasında da ikili mektuplaşmaktadır; ama ona bu konuyla ilgili tek bir kelime bile söylememiştir. O tarihte neden bir şey söylemediğini açıklamaz, belki de eleştirmenlerin ve diğer sanatçıların bu konudaki yorumlarını görmek istemiştir. Ancak yirmi yıl sonra “ (...) *bir yanlıştın sürmesini istemiyorum.*” (Berk, 2012: 174) diyerek gerekli gördüğü açıklamayı yapmıştır.

Bahsi geçen mektubunda Berk, Memet Fuat'a iki yanlış ifadesini hatırlatır: “ *I. 1956'da O. Rifat'ın Perçemli Sokak'ı yayımlandı. Bu katkı (1955'teki II. Yeni'ye yani) genç şairlerin yenileşme ateşini parlattı. II. Şimdi tam tümceyi bulmam zor ama, senin anımsaman kolay. Şöyle diyorsun benim için: II. Yeni'ye katılan, onun öncüsü olmaya... soyunan (sözcük bu değil ama anlam bu) ...*” (Berk, 2012: 174)

Aradan çok uzun yıllar geçtiği için cümleleri net hatırlamadığını ama anlamı iyi hatırladığını ifade eden Berk, bu iki düşünceye de katılmadığını belirtip kendi görüşlerini açıklama ve ispatlama yoluna gider. “Yıllardır ben ‘Saint Antoine’ şiirimi yayımladığımda sen nerdeydin acaba diye düşünüyorum [Kitap ancak 1958’de yayımlandı (Varlık)] ama şiir 1954 sonu olacak ve de Naim’in(Tirali) dergisinde (Yenilik) ve de şiiri tanıtan bir yazıyla.²⁶ Naim [arkadaşlarını düşünerek: Oktay (Rifat), Salah (Birsal) vb.] bunu gerekçe bildi. Benim şiirimi o zamanlar aralarına (neden sence de belli) kabullenmiyordu çünkü. Benim değişik bir şiirimle karşılaştığını yazdı. Henüz II. Yeni’nin adı yok. Sen de yoksun.” (Berk, 2012: 174) Berk’in, anlam, dil ve söylem bakımından önceki şiirlerinden ayrılan yukarıda adı geçen Saint Antoine’ın Güvercinleri adlı şiiriyle birlikte şiirinde yeni bir evre başlamıştır. Önceki şiirlere benzemeyen, yeni biçimlerin ve yeni bir dil arayışının başlangıcıdır bu şiir. “Şair, 1954’ten itibaren yayımladığı ve sonra Galile Denizi’ne (1958) aldığı şiirlerle ‘kendinden önceki hazır şiirin arkı’ nı terk eder, olgunlaşmıştır ve kendine yeni bir poetik ark açmayı denemektedir. Artık İkinci Yeni evresine adım atmıştır. 1954 Şubat’ında Yenilik’te yayımlanan ve kimilerince de İkinci Yeni’yi başlatan şiir olduğu söylenen ‘Saint Antoine’ın Güvercinleri’, onun şiirinde yeni bir evreye açılışın da ilk örneğidir.” (Karaca, 2013: 95-96) Daha sonra da aynı havadaki şiirlerini Şimdilik dergisinde, Pazar Postası’nda²⁷ ve Yeditepe²⁸ dergisinde yayımlamaya devam etmiştir. Aynı tarihlerde başka sanatçılar da birbirlerinden habersiz olarak farklı farklı dergilerde aynı havada şiirler yayımlamaktadırlar. “Yeditepe’ye gönderiyorum şiirlerimi ve Cemal’in, Edip’in (Cansever) şiirleri de orda çıkıyor ve aynı havada. Pazar Postası’na hep birlikte aktarılıyor (Turgut Uyar’la. II. Yeni’den söz ediliyor ilk kez. Ve Ece’nin şiiri geliyor ilk ve İlhan Erdost’la ‘kim bu?’ diyoruz. II. Yeni hızını enikonu alıyor. İlkelerini kaleme alıyorum ben yayımlıyorum²⁹...” (Berk, 2012: 174-175) Değişik dergilerde yazan bu öncü

²⁶ “Saint-Antoine’ın Güvercinleri” adlı şiiri, Ocak 1954’te Yenilik dergisinin ilk sayısında yayımlanmıştır.

²⁷ Pazar Postası: 1951-1959 tarihleri arasında yayımlanan haftalık bir gazetedir.

²⁸ Yeditepe: 1950-1984 yılları arasında yayımlanmış bir edebiyat dergisidir.

²⁹ İlhan Berk’in yeni şiirin ilkelerini anlattığı yazıları: ‘Yeni Şiir’, Yeditepe, 15 Eylül 1957, S. 39; ‘Galile Denizi’, Yeditepe, 15 Ağustos-1 Eylül 1958, S. 161-162; ‘Yeni Şiirin İlkeleri’, Pazar Postası, 29 Aralık 1957, S 51.

isimler, *Pazar Postası*'nda bir araya gelirler. Şiir görüşlerini burada ortaya koyup savunmalarını yaparlar. Berk, ta baştan beri içinde olduğu İkinci Yeni'nin oluşum sürecine tanıklık edişini sözü geçen mektubunda bu şekilde aktarmıştır. Memet Fuat'a 'sen yoksun' diyerek onun bu oluşumun dışında kaldığını, bu yüzden de bazı şeyleri tam olarak takip edemediğini hatırlatmıştır.

İlhan Berk, bununla da yetinmemiş, Oktay Rifat'ın İkinci Yeni sanatçısı olmadığını ileri sürmüştür; çünkü Oktay Rifat'ın kitabı, İkinci Yeni yaygınlaştıktan sonra yayımlanmıştır. "*II. Yeni şiiri yaygın hale geliyor. Bu zaman Oktay Rifat 1956'da yani iki yıl sonra birden Perçemli Sokak'ı yayımlıyor. Bizim çoktan bir kitaplık şiirlerimiz hazır ama basan yok. Perçemli Sokak'ı hiçbirimiz kabullenmiyoruz, bizimle ilgisiz bir şiir çünkü (...) Bu kitap nasıl ateşliyor da böyle bir tümceye yer veriyorsun ya da II. Yeni'nin öncüsü oluyor, diyebilir miyim? (...) Öyleyse ben nasıl oluyorum da II. Yeni'ye katılıyorum? İçinde iken ve de ilk örnekleri ben verirken ve de ne hakla öncüsü olmayı yükleniyorum acaba?*" (Berk, 2012: 175) Üstelik İlhan Berk gibi diğer İkinci Yeni sanatçıları da Oktay Rifat'ın kendilerinden biri olduğunu kabul etmezler. İkinci Yeni'nin öncüleri konusunda ortak isimler üstünde uzlaşan araştırmacılar da Oktay Rifat konusunda hemfikir değildirlere. "*(...) öncülerin İlhan Berk, Cemal Süreya, Ece Ayhan, Sezai Karakoç, Turgut Uyar ve Edip Cansever olduğu pek çok araştırmacı tarafından benimsenmiştir. Ancak Oktay Rifat'ın (1914-1988) öncülüğü ve hatta II. Yeni içinde sayılması tartışmalı bir konudur. İkinci Yeni şairlerinin çoğu, Oktay Rifat'ın öncülüğünü reddetmekle kalmazlar; hatta onu bu hareket içinde anmazlar.*" (Karaca, 2013: 125) Memet Fuat'ın, söz konusu mektupta dile getirilen söyleminde, Oktay Rifat'ın *Perçemli Sokak* kitabındaki ön sözün etkisi vardır muhtemelen; çünkü Oktay Rifat, yazdığı ön sözle İkinci Yeni'nin öncülüğünü üstlenmeye çalışmıştır. Oysa bu tarz şiirler, değişik dergilerde birkaç yıldır çıkmaktadır; ama kitap olarak yayımlanma şansını yakalayamamıştır. Karaca (2013: 126) da "*İkinci Yeni'nin şairlerince bu hareket içinde sayılmasa da, Oktay Rifat kimi açıklamalarıyla İkinci Yeni'nin öncülüğünü üstlenmeye kalkışır. Ona göre İkinci Yeni Perçemli Sokak'tan (1956) sonra çıkmıştır; dolayısıyla bu, İkinci Yeni'nin öncü yapıtıdır. (...) Araştırmalar, İkinci Yeni tarzındaki ilk şiirlerin Oktay Rifat'ın Perçemli Sokak'ından*

birkaç yıl önce değişik dergilerde yayımlandıklarını göstermektedir.” diyerek İlhan Berk’e hak vermektedir. Dolayısıyla *Perçemli Sokak* kitabının, İkinci Yeni’nin öncü isimlerinin kitaplarından önce yayımlanmış olması, onu, bu akımın öncüsü yapmamaktadır.

Bu hususta, Oktay Rifat’ı öncü sanatçı, *Perçemli Sokak*’ı da öncü eser kabul etmeyen Berk, görüşlerini ispatlamak için yol arkadaşı Cemal Süreya’nın bu konudaki sözlerini anlamadan geçemez: “*İ. B. II. Yeni’nin ta baştan beri içinde ve en çok etkileyen odur.*” (Berk, 2012: 175) Berk’in söylediğine göre Memet Fuat, İkinci Yeni hareketinden uzak kalmıştır ve bu ifadelerin nedeni de onun aralarında olmayışıdır. “*Ben bütün bunların o sıra (uzun bir süre bu) senin içinde olmadığından kaynaklandığını sanıyorum. Bu yüzden düzeltmeye giriştim.*” (Berk, 2012: 175) Neden yıllarca sustuğunu anlamak mümkün olmasa da yapılan yanlışın, en azından bundan sonra, yanlış olarak devam etmesini istemediğini belirtmiştir.

Memet Fuat’ın, söz konusu mektuptaki İkinci Yeni şiirinin öncülüğü ile ilgili ifadeleri, araştırmacılar tarafından da kabul görmemiştir. İlhan Berk, İkinci Yeni’nin öncülerinden ve etkileyenlerinden biri olarak kabul edilirken Oktay Rifat’ın öncülüğü reddedilmiştir; İkinci Yeni sanatçısı olup olmadığı da tartışmalı bir konu olarak kalmıştır. Berk, yirmi yıl sonra içini dökerken belki de bu konuda yapılan araştırma sonuçlarının kendisini haklı çıkarmasından cesaret almıştır.

5.2. Kendi Şiirleriyle İlgili Görüşleri

İlhan Berk, bazı şiirleri ve şiir kitapları hakkında düşündüklerini ifade etmiştir; ama buna geçmeden önce söylenmesi gereken ilk şey, ona göre en önemli özelliğinin “deneyciliği” olduğudur. 2 Aralık 2001’de Enis Batur’a yazdığı bir mektupta “*Ben hala kendimi deneyen, deneyci bir şair olarak görüyorum.*” (Berk, 2014b: 203) diyen sanatçı, seksen üç yaşında olmasına rağmen arayışı bırakmadığını ifade etmekte ve şiir serüvenini en kısa şekilde özetlemektedir. Kendisini önemli yapan şeyin de bu deneyciliği olduğunu düşünmektedir.

Kendisinin de belirttiği gibi Berk, deneyciliği sayesinde tarzını hep değiştirmiştir, değişmeyen özelliği ise iyi şiirin peşinde koşmasıdır. İyi şiirin kolay anlaşılmayacağını düşündüğünden bazı eserlerinin en azından kendisi yaşarken

anlaşılmayacağına inanmaktadır. Bu yüzden de bu şiirlerinden birinin gördüğü değere şaşırmıştır. Memet Fuat, 1963'te hazırladığı antolojiye Berk'in de bazı şiirlerini alır,³⁰ bu şiirlerden biri de *Mısırkalyoniğne*'dir. Bu seçkiye çok şaşırır İlhan Berk, çünkü şimdilik bu şiirin anlaşılmayacağını ve kimsenin de onunla ilgilenmeyeceğini düşünmektedir. “*Doğrusu ben, Mısırkalyoniğne'yle kimsenin ilgileneyeceğini şimdilik beklemiyordum. Bir antolojiye hiç giremezdi sanıyorum.*” (Berk, 2012: 33) sözleriyle de şaşkınlığının belirtir. Bu değer görüş, çok hoşuna gider ve bu mutluluğunu arkadaşına aktarma ihtiyacı duyar. Ona göre *Mısırkalyoniğne* şimdiden hak ettiği değeri görmüştür.

Mısırkalyoniğne ile ilgili en azından şimdilik bir beklentisi olmayan sanatçının, beklenti içinde olduğu eserlerinden biri *Güzel Irmak*'tır³¹. Berk, çok önem verdiği bu eseri için çok titizlenmiş ve onun kalın bir kitap olmasını istemiştir, bunun için de kitap üstünde aylarca çalışmıştır. “*Çok önem verdiğim bir kitap bu, onu 100 sayfadan aşağıya görmeye dayanamam (...) Korkunç ilgilendiriyor bu kitap beni, iki buçuk yıl geceli gündüzlü ölüp ölüp dirildim onun için. Bir yeniden doğuştur o, her anlamda: aşta ve ölümdede!*” (Berk, 2012: 113) Yetmişini yaşayan sanatçı için bu kitap, ‘yeniden doğuş’ demektir, önemi de buradan gelmektedir. Berk'in, mektuplarda aktardığına göre, bu kitabı beğenen büyük isimler de vardır: “*Bu şiirler neden bu denli ilgi çekti bilmiyorum, hele seni bile kıskandırması, sonra da Cemal Süreya'yla.*” (Berk, 2014b: 49) Bu kitap, Enis Batur ve Cemal Süreya'nın da ilgisini ve beğenisini toplamıştır. Bütün bunlar sonucunda bir daha böyle bir kitap yazabilir miyim acaba diye düşünmekten kendini alamaz. “*Ben bir daha Güzel Irmak gibi kitap yazar mıyım yazmaz mıyım bilmiyorum.*” (Berk, 2014b: 66) der. Ancak İlhan Berk, *Güzel Irmak*'a bu kadar çok anlam yüklese de onu en iyi kitabı olarak göremez; ona göre en iyi kitabı, *Dün Dağlarda Dolaştım Evde Yoktum*'dur. “*Uzun bir süreden sonra kitaplarımın en iyisinin Dün Dağlarda Dolaştım Evde Yoktum olduğuna inanıyorum.*” (Berk, 2014b: 149) diyen sanatçı, bu mektubunu, 16 Haziran 1998'de yazmıştır ve bu esnada 80 yaşındadır. Bundan önce yazdığı birçok kitap

³⁰ Memet Fuat'ın *Seçtikleri Türk Edebiyatı 1963*'te (De Yayınları, Ocak 1963), İlhan Berk'in şiirlerinden; *Us Çarşafı, Pavurya, Han Yü Yazıtı, İhtiyarintiharımak, Mısırkalyoniğne Günlüğü* yer almaktadır.

³¹ *Güzel Irmak*, Adam Yayınları tarafından Mart 1988'de yayımlanmıştır.

vardır ve zaman zaman onları da övmüştür; ama uzun bir süredir, sebebini açıklamasa da, en iyi kitabının bu eseri olduğunu düşünmektedir.

Ne var ki Berk, kendisi, şiirleriyle ilgili ne düşünürse düşünsün başkalarının da ne düşündüğünü merak etmektedir. Bu merakının nedeni, bir bakıma, yazdıklarının anlaşılmadığını düşünmesidir. Yazdıklarıyla ilgili yorumlar görmek, okumak, dinlemek onu mutlu etmektedir, hele bir de anlaşıldığını görüyorsa... Şiirinin iyi olduğunu düşünen sanatçı, zaten herkes anlamıyor ama iyi şiirden anlayanlar benim yazdıklarımdan ne anlıyorlar acaba diye düşünmektedir. Dergilerde yazdıklarıyla ilgili yorumlar okumak; kimi şairlerin kendi şiiri için ne düşündüğünü, özellikle Enis Batur'un düşüncelerini bilmek ister. Bu yüzden yazdıklarına yorum yapmadığı için Batur'a sık sık sitem eder. İyi şiirler yazdığı için bir gün mutlaka anlaşılacağından emin olan sanatçı, elbette, bugün de anlaşılmak ve değer görmek istemektedir. Bu yüzden de Hasan Bülent Kahraman'ın kendisi için söylediklerine çok sevinir. *“Hatasını anlamış olacak ki Hasan Bülent Kahraman hem TV’de, hem de Varlık’taki konuşmasında Attila’yı ötekileri bir kıyıya çekip moderniteyi benimle bağlıyor. Dahası: ‘Dünya düzeyinde de önemli olduğu kanısındayım.’ diyor. Ne var bunda mı diyeceksin? İnsan yaptığı işin elinden tutulsun istiyor. Sevindiriyor bu insanı.”* (Berk, 2014b: 189) der. Öte yandan Berk’e göre, şiirinin hak ettiği değeri görmesinin ölçütlerinden biri de Avrupa’dır. Sanatçı, şiirinin dünya şiiri içinde bir yer edinmesini ve dünya çapında bir şair olmayı çok istemektedir. Bu yüzden şiirlerinin yabancı dillere çevrilmesi ve yurt dışında kitaplarının yayımlanması, onu ayrıca mutlu etmektedir. Hatta şiirinin Avrupa piyasasında bir yerinin olduğundan da emindir; çünkü kendisine göre, şiirini Avrupa’dan çıkarmıştır. *“Halman ile Kahraman şiirlerin, kitapların yabancı dillere çevrilse Nobel alır diyorlar ya: Hadi bakalım! (...) Ben şiirim Avrupalı piyasasında bir yeri olduğunu biliyorum da ondan. Ben şiirimi oradan çıkardım: Rahatça aralarına girip durur.”* (Berk, 2014b: 221)

Şiirinin Avrupa ölçüsünde değerli şiirler olduğunu düşünen İlhan Berk, yaptığı işten emin olarak daima iyi şiirin peşinden koşmuştur. Bunun için de hep arayışlar, deneyişler peşindedir; öyle ki bu tavrını, ölene kadar sürdürmüştür.

Arayışlarının ürünü olan şiirlerini, herkes anlamasa da hak ettiğini düşündüğü değeri göstermese de o, şiirlerinin iyi olduğunu bilmektedir.

5.3. Kendi Düzyazılarıyla İlgili Görüşleri

Memet Fuat'ın, '*dokunduğu şiir*' (Berk, 2014b: 144), Enis Batur'un düzyazıları bile '*şiir gibi*' (Berk, 2014b: 144) dediği İlhan Berk, "*Düzyazı bilmiyorum.*" (Berk, 2014b: 153) demektedir. Şair olan İlhan Berk, düzyazı yazarken de şairdir ve onları da şiirleştirmektedir. Bunu başardığını düşündüğü eserlerinden biri, otobiyografisidir. Yazmaktan kendini anlatmayı çıkaran sanatçı, otobiyografisini çok önemsemektedir. "*Yaşamöyküsü'nü üç elle yazdım. Bir büyük poeme bence. Edgü günlerini burada onu okumakla geçirdi. Çarpıldı. Büyük bir edebiyat yapıtıymış.*" (Berk, 2014b: 39) der. Bu eserini, normal bir düzyazı olarak değil de şiire yakın, şiirsel bir eser olarak gören sanatçı, Ferit Edgü'nün bu yorumuyla da gurur duymaktadır.

Şairin dil bulucu olduğunu düşünen ve her zaman önce şair olan Berk, şiirde olduğu gibi düzyazıda da dili bulmayı çok önemsemiştir. Şiirsel anlatısı *Pera*'da dili bulduğunu ve bunun kendisine yettiğini söylemektedir. "*İşte bu dili bulmak kolay olmadı (...) Kitapta iki üç el kullandım. Böylece dil torağını değiştirdi durdu. Bunu elbet Pera'nın kendisi istedi. Tekdüzelik öyle kırıldı kırıldıysa(...) Ama bir dil buldum sanıyorum, bu da bana yeter.*" (Berk, 2012: 118) Ayrıca bu eseriyle ilk defa çok daha geniş bir kesime seslenen bir eser yazdığını düşünmektedir. "*(...) dizgicilere benim çektiklerimi anlat ve de onlara şunu da ilet: İlk kez onların da seveceği bir kitap yazdım.*" (Berk, 2012: 121) *Pera*, yazılışı gibi basılışıyla da onu uzun süre meşgul eder. Tereddütleri vardır, bazen *Pera*'ya gereğinden ağır sıfatlar mı yükledim acaba diye düşünmekten kendini alamaz. "*Her şeye sevgiyle bakan ben, Pera'ya tersten baktım, bilmem sana da öyle geldi mi. Mithat Cemal'in 'Pera fethedilmeyen İstanbul'dur.' sözü beni baştan beri allak bullak etmiştir. Bir doğruluk bulduğumdan bu elbet. Ama beni rahatsız etti yine de. Pera'ya kimi ağır sıfatlar yüklemişim gibi geldi bana. Tedirginim.*" (Berk, 2012: 133) Nitekim bu tedirginlik, bazı değişiklikler yapmasına neden olur.

Berk, çok önem verdiği *Pera*'yı, Enis Batur'un okumadığını düşünmektedir. Batur'a, sık sık yazdıklarını okumadığı ve yorum yapmadığı için kızan sanatçı, bu defa çok üzülmüş ve kırılmıştır. "*Pera için yazdığım yazıya üzüldüm elbet. Ama asıl üzüntüm kitabı okumadığını bilmem, yalnız onun orasına burasına baktığını bilmemdir (...) eksikliğini giderirsem, altın gibi bir kitaptır Pera. Okumayı bir dene! O kitabı yazdığım için çok mutluyum.*" (Berk, 2014b: 92) der. Berk'e göre, sevgili dostu, eserini okumadan hakkında yazı yazmıştır ve bu yazı, eserin gerçek değerini yansıtmamaktadır. Oysa Berk, *Pera*'yı altın gibi çok değerli bir eser olarak görmektedir. Nihayet yıllar sonra *Galata* ve *Pera*'yı çok iyi anlayan biri çıkar karşısına, bu kişi, Samih Rıfat Horozcu'dur. Ondan eserinin bazı bölümlerini dinleyince kitap gözünde bir daha büyür. "*Galata ve Pera (...) büyüdü gözümde. Asıl da bu iki kitabı anlayan birine rastlamak gönendirdi beni. Gerçi sen bu iki kitaba 'iki anıt' dedin ya, bu çok başka bir şeydi Samih okurken (...) Galata ve Pera'yı seven bir de Akşit - rahmetli- vardı (...) Bir üçüncü de Faruk Ulay (...) Ama Samih gibi anlayana rastlamadım.*" (Berk, 2014b: 154) sözleriyle sevincini ifade eder. Kitaplarının anlaşılması onu müthiş mutlu etmektedir; ama asıl, gelecekte anlaşılacağına da inanmaktadır. "*Bu iki kitap biliyorsun iki yer üstüne makaleler değil, iki yazınsal metin, asıl da: Birer yapıt (kurgusu, dili, anlatısı, coğrafyasıyla). Yarın daha bir anlaşılacak. Ama, asıl bugün anlaşılacak hoşuma gidiyor.*" (Berk, 2014b: 154) 'Şiirde Anlam' başlığında açıklandığı gibi, düzyazının amacının anlaşılacak olduğunu düşünen İlhan Berk, yine de şairliği elden bırakmamış ve onlarda bile biraz kapalılıktan hoşlanmıştı. Düzyazılarının da şiirleri gibi gelecekte daha iyi anlaşılacağından emindir; çünkü onların da yaratısal yazılar olduğunu düşünmektedir.

Bu bağlamda; düzyazıları kimi zaman kendisi veya başkaları tarafından, şiir olarak değerlendirilmiştir. Ne var ki bazı düzyazılarında şiirsel değer bulan Berk, bazı kitapları konusunda ise eleştirmenlerden farklı düşünmüştür. *Şifalı Otlar Kitabı*'nı Memet Fuat şiir olarak değerlendirmiştir "*Şifalı Otlar'ı şiir kabul ediyor Memet Fuat.*" (Berk, 2014b: 162) Ne var ki İlhan Berk, onun gibi düşünmez; ona göre bu eser, düzyazıdır. "*Şifalı Otlar Kitabı'na eğileceğim, belki yeniden yazacağım: Kim bilir? Düzyazı her zaman buna açık.*" (Berk, 2014b: 148) der.

Berk'in şiirsel düzyazı olarak kabul ettiği eserlerinden biri de *Şeyler Kitabı*'dır. "*Şeyler Kitabı*'nda aklım (...) *Değişik bir kitap oldu bu hem konu, hem anlatı yönünden. Düzyazı şiirler diyorum buna.*" (Berk, 2014b: 202) der, ama bu konudaki fikri değişip durur; zaman zaman da onun, şiirden çok düzyazıya yakın olduğunu düşünmektedir. "*Şeyler Kitabı (...) daha çok düzyazıya yakın bir kitap o.*" (Berk, 2014: 210) Bu kitap, çok sevdiği eserlerinden biridir; çünkü onda bir başkalık, bir başka İlhan Berk bulmakta ve bu durum onu çok mutlu etmektedir. "*Şeyler Kitabı*'mın bir başka *İ.B.* olduğuna vardım. *Seviniyorum buna, her gün daha bir.*" (Berk, 2014b: 210) Aslında ona göre önemli olan, bu kitabın şiirselliği değil de onda bir başka İlhan Berk bulmasıdır.

Bütün bunlara rağmen düzyazı bilmediğini ve düzyazı yazamadığını söyleyen Berk, düzyazıda zorlandığından, bazen bir saat geçse bile bir paragraf kuramadığından yakınmaktadır. Hatta zaman zaman düzyazı yazabiliyor olmasına bile şaşırılmaktadır. Berk, kendi düzyazılarını savruk bulmaktadır, böyle düşündüğü için de her yeni baskıdan önce onları tekrar elden geçirmekte ve gerekli gördüğü değişiklikleri yapmaktadır.

"*Elyazılarına Vuruyor Güneş'e yeni ekler yaptım, baştan aşağı düzelttim, çok savruk yazmışım, çok da yanlış çıkmış o kitap, yalnız o mu? Yine Uzun Bir Adam'ı II. baskıya hazırladım. Onu da baştan aşağı düzelttim, yeni ekler yaptım. Şunu söylemeliyim. Çok savruk düzyazı yazıyorum, bunu yeni anladım. Bunun için Galata-Pera'yı da yeniden elden geçirdim. (...) Düzgün yazmak kolay biliyorum, özenmek istemem ona, ama savrukluğun da(o erdemin) tadını kaçırmamalıyım diyorum. Bunu anladım. (...) Bu yüzden bütün düzyazılarımın üstüne yeniden eğildim. II. baskıya hazırladım onları.*" (Berk, 2014b: 94)

Mektuplarından anlaşıldığı üzere; İlhan Berk, isterse çok düzgün de yazabileceğini; ama savruklukta da bir güzellik bulduğunu, bu yüzden böyle yazdığını ifade etmektedir. Kendisinin de ifade ettiği gibi, zaman zaman savrukluğa kaçsa da düzyazılarıyla beğeni toplamıştır.

6. İLHAN BERK'İN YAZMA SERÜVENİ

Mektuplarından hareketle; İlhan Berk'in hayatı, yazmaktan ibarettir desek yanlış olmayız herhalde. Bir başka deyişle; mektupları, yazma eyleminin, âdeta onun iliklerine işlediğinin açık bir göstergesidir. Öyle ki yazı, şairin hayatının her saniyesini ele geçirmiş ve kendi hükümranlığını ilan etmiştir. Dolayısıyla onun yazma serüveni, aslında, yaşam serüvenidir de. İlhan Berk, hayatının her anını daha çok ve daha iyi yazabilmek için programlamıştır.

6.1. Yazmanın Anlamı

İlhan Berk'e göre; yazmak demek, cehennem demektir. Memet Fuat'a yazdığı bir mektubunda '*yazmak cehennem*' (Berk, 2012: 163) demektedir. Yazmadan duramayan, sürekli yazan ve okuyan biri için yazmanın neden cehennem gibi algılandığını anlamak için mektuplarının iyi irdelenmesi gerekmektedir. Yukarıda da ifade edildiği gibi; yazma eylemi, onun hayatının kontrolünü ele geçirmiştir. Dolayısıyla bu durum, onu yormakta ve mutsuz etmektedir.

Şair, Memet Fuat'a yazdığı bir mektupta, bu süreci şöyle anlatır: "*Bir şeye çalışırken başka bir şeye bakamıyorum, korkunç bu! Ama gerçek. En az bir yıl (gece gündüz) hasta gibi sürececek bu, kendi dışıma çıkamama, yalnız yazdığımı, yazacağıma bakmak! Yazmak mutsuzluk.*" (Berk, 2012: 111) Buna benzer cümleler, iki kitapta da günlüğünde de karşımıza çıkmaktadır. Başladığı bir şiir ya da eser bitene kadar hayatı kendisine de çevresindekilere de cehennem etmektedir. Yazmak, onun için hastalıklı bir şeydir. Bu yüzden eşi, uzun soluklu bir işe başlamasını istemez ve bu tür yazıları bitirdiğinde çok sevinir. Böyle bir eseri tamamlayıp baskıya gönderdiğini bildiren mektubu yazması, bu hastalıklı süreç bittiği için, eşini mutlu eder. "*Sana bu mektubu yazdığımı Edibe'ye söylediğimde: 'Çok şükür Allah bu günleri de gösterdi.'* dedi." (Berk, 2012: 121) Zaten kendisi de basılmamış bir eseri bitmiş kabul etmemektedir. Dolayısıyla baskıya göndermek, onu da rahatlatmakta ve sadece birkaç gün dinlenip yeniden çalışmaya yani yeni bir cehenneme başlamaktadır. Yazma sürecini bir cehenneme çevirmekten kendisi de memnun değildir elbette; ama başka türlüünü yapmayı, rahat olmayı da beceremez. Ona göre problem, yazıya bakışıyla ilgilidir. "*Yazmaya bakmasını bilmiyorum ben.*

Kangren gibi görüyorum onu. Oynamasını öğrenmeliyim yazmanın bir oyun olduğunu anlamalıyım. Giyim ile değil, çıplak gitmeliyim ama. (...) Yazıya sevgiliye gider gibi gitmeli, (...) Ben bunu beceremiyorum.” (Berk, 2014b: 132) der. Yazıya sevgiyle değil de ıkına sıkına gittiği için bir enkaz halinde döndüğünü de ifade eder.

İlhan Berk’in hayatında yazarken tek bir gerçek vardır: Yazmak. Diğer her şey önemini kaybetmektedir. Yazarken çoğu zaman sağlığını bile önemsemez. Bu yüzden de yazmak, hem onun için hem de ev halkı için bir cehennemdir.

6.2. Yazamamanın Anlamı

Neredeyse yazmak için yaşayan sanatçının yazacak bir şey bulamadığı ve yazamadığı zamanlar da vardır elbette. Mektuplarından anlaşıldığı kadarıyla böyle günleri de oldukça sıkıntılı geçmektedir. Dolayısıyla İlhan Berk için yazmak, nasıl bir cehennemse yazamamak da başka bir cehennemdir.

1955’te yazdığı bir günlüğünde, bu süreci, açıkça şöyle ifade etmektedir: “*Bir haftadır yeniden düzenimi buldum, her gün yazıyorum artık. Yazmadığım günler üstüme bir huzursuzluk çöküyor. Kendimi bir türlü avutamıyorum. Yöremi sıkırım, pis bir insan olurum anlayacağınız.*” (Berk, 2014a: 30) Berk’in de söylediği gibi; yazamadığı günleri, huzursuz ve sıkıntılı geçmektedir; üstelik bu durumu da çevresindeki insanlara yansıtmaktadır. Dünyayı yazacak bir yer olarak algılayan sanatçı, yazamadığı günlerde kendini ot gibi hissettiğini söylemektedir. “*Ve yazacak hiçbir şeyim yok. Otlar gibiyim.*” (Berk, 2014a: 111) der ve günlüğüne böyle bir gününü nasıl geçirdiğini yazar. Giydiği kıyafeti, yiyip içtiği her şeyi, okuduklarını, dinlediklerini, konuştuğu insanları, gittiği yerleri saat başı kaydeder. Bunlar okunurken o günün ne kadar sıkıntılı bir gün olduğu rahatlıkla anlaşılabilir.

İlhan Berk, günlüğünün yanı sıra mektuplarında da böyle bir gününün nasıl geçtiğine değinir. Yazamadığı zamanlarda içinde bir boşluk hissettiğini ve bu boşluğun kendisine yüz yıl sürecekmış gibi geldiğini, bu yüzden de kendini çok kötü hissettiğini ifade etmektedir. “*Elbet çıldıracaktım gibi olduğum zamanlar oluyor yazamadığımda, ama şükür arkası geliyor Enis.*” (Berk, 2014b: 212) diyen sanatçı için yaşamak demek, yazmak demektir; dolayısıyla yazamadığımda çıldıracaktım gibi olmaktadır; neyse ki yazamadığı günler fazla değildir. Ancak Enis Batur’a yazdığı

bir mektupta, uzun yıllar yazamama problemi yaşamadığını; ama artık durumun değiştiğini şöyle ifade eder: “*Şimdiye değin şiir yazmak sorun olmamıştı. Yazıyordum, yazamayacağım aklıma gelmemişti.*” (Berk, 2014b: 153) Berk, bu cümleleri kurduğunda seksen yaşındadır ve şimdiye kadar böyle günlerinin çok fazla olmadığını söylemektedir. Bununla birlikte zaman zaman, uzun süre olmasa da, bu sorunu önceki yıllarda da yaşadığını, mektupları, ele vermektedir.

6.3. Yazma Sebebi

Hayattaki en önemli eylemi yazmak olan Berk, bazen kendisine dayanamadığı için yazdığını, bazen de sırf yazmak için yazdığını ifade etmektedir. Sadece kendisi için, kendisini anlatmak için yazmak bile yetmektedir ona.

İlhan Berk, bu yüzden de yazarken okuru düşünmediğini söylemektedir. Okur ne ister, ne bekler, anlar mı, beğenir mi bunların hiçbiri aklına bile gelmez. Ne ki yazma eylemi tamamlandıktan sonra bir meraktır başlar. Başka şairler, filanca şiirim için ne düşünüyor acaba, diye merak eden sanatçı okurun düşüncelerini de merak etmektedir. Bunu, günlüğünde, şu şekilde dile getirir: “*Yazarken okuru düşündüğümü hiç mi hiç sanmıyorum. Beni oldum bittim yazacağım şiir düşündürmüştür. Bence şiir, istediğim biçimi alınca, iş biter. Gerisi beni ilgilendirmez. Ama çıkan şiirin okuyarlarda uyandırdığı etkiyi merak ederim. Gördüklerime sorarım. (...) Yazmak hiçbir neden, amaç, tür düşünmeden. Yazmak için yazmak.*” (Berk, 2014a: 114) Berk; yazarken okuru düşünmese de herkes, her okuyan, şiirlerinde bir şey bulsun istemektedir. Hatta okurun, illa ki onun anlattığını ya da düşündüğünü anlamasına da gerek yoktur. Şiir, herkese bir şey söylesin yeter onun için. “*Şiirlerimde düşünmediğim anlamları bulanlara bayılırım. Büyür şiir gözümde.*” (Berk, 2014a: 114) der. İyi şiirin, çok anlamlı olması gerektiğini düşünen sanatçıya göre böyle bir şiir, iyi şiirdir.

Yazarken hayatı cehenneme çeviren; yazamadığında da zor bir insan olan ve nefes almakta zorlanan sanatçı için hem kendisine hem de hayata dayanabilmenin yoludur yazmak. Enis Batur’a yazdığı bir mektubunda, yazma sebebini, çarpıcı bir biçimde ortaya koymuştur. “*Aslında kendime dayanamadığım, kendimle yapamadığım için yazıyorum. Bir cehennemim ben!*” (Berk, 2014b: 40) der. Bu

yüzden olsa gerek büyük bir hırsla yüklenir yazma eylemine, âdeta geriye yazacak bir şey bırakmak istemez. “*Yeryüzünü ihtiyarlatmak için yazıyorum. Geriye genç bir şey bırakmak istemiyorum.*” (Berk, 2014b: 37) diyerek...

Berk, bugün şiirinden hiç kimse bir şey anlamasa da pek önemsemez; onun şiiri, bugün olmasa da bir gün mutlaka anlaşılacaktır. Bu yüzden de anlaşılıp anlaşılmamayı, kıymet görüp görmemeyi kendine fazla dert etmez. “(...) *şimdiye değin söylediğim gibi kendim için yazıyorum diyorum, rahatlıyorum.*” (Berk, 2014b: 146) sözleriyle yoluna ve yazmaya devam etmektedir.

6.4. Yazma Tarzı

Kendisi için yazdığını söyleyen Berk’e göre; şiirin ilk dizesi, Tanrı vergisidir; ama bu ilk dize, çoğu zaman, önceden yapılan bir hazırlığın sonucudur. Bu yüzden de bazı şiirleri ve eserleri için ciddi hazırlıklar yapmıştır. Söz konusu hazırlıklar, bazen gidip görmek, bazen okumak, bazen de malzeme toplamak şeklinde gerçekleşmiştir.

Berk, şiir için yaptığı bir hazırlığı, günlüğünde, şöyle anlatmıştır: “*Hamsi’yi yazmak için yüzlerce hamsi üstüne yazı okumam gerekti. Bir yüz kadar da hamsi resmi yaptım. Haftalarca hamsiler, bir tabakta, orada, masanın üstünde durdular. Bir aya yakın bir zaman ev balık koktu.*” (Berk, 2014a: 113) Berk’e göre; ilk dize, çoğu zaman, böyle bir hazırlıktan sonra ortaya çıkmaktadır. Tabakta duran hamsiler, günlerce evi balık kokutmuş, hamsi resimleri yapılmış ve hamsi üstüne yazılmış kitaplar okunmuştur. *Hamsi* adlı şiirini yazarken bu durum eşi için problem olmuştur elbette; ama aynı hazırlık *Gül* adlı şiirinde sorun yaratmamıştır. Bu kez de ev günlerce gül kokmuş ve evin her yerine güller yerleştirilmiştir. “*Gül üstüne kitapları topladım. Her gün de eve güller taşıyorum.*” (Berk, 2012: 65) der. Bu şiirini yazarken de kitaplar ve görsel malzemeler önemli bir yer tutmuştur. Okumak, onun için çok önemlidir, birçok şiirinde olduğu gibi, bu şiirinde de okuduklarından beslenmiştir.

Pera da yine çok ciddi bir hazırlık sonucu yazılan kitaplarından. Yıllarca malzeme topladığı bu eserin yazılması, neredeyse üç yılını alır. O kadar çok malzemeyle çalışır ki bu bolluk bile onu yorar. “*Düşün ki bu kardeşin çuvala - kitapları bir yana bırakırsak - kesik, ilan, mektup, liste, fotoğraf, harita, belge vb.*

içinden ecel terleri dökerek çıktı. Dört kez yazdı, her yazdığını bir daha yazdı. Bu belalı işin içinden sonra çıktı ama, çoğu kez sağlığını da bir yana attı. Evi de cehenneme çevirerek, kendi de orda gide gele yazdı.” (Berk, 2012: 120) Bu malzeme bolluğu da yetmez ona; Beyoğlu’nu günlerce dolaşır, insanlardan da yararlanır. Diğer bir eseri *Galata* da yorucu bir çalışmanın ürünüdür; mekânı, günlerce adım adım dolaşır âdeta hafızasına kazır. *“Biliyorsun ben iki yıldır Galata’yı adımlıyorum. Bir gün Galata yıkılırsa benim kitaba göre kurulsun istiyorum çünkü. Onun için adımlıyorum, ölçüp biçiyorum.”* (Berk, 2014b: 43) der. Ben oranın topografyasını çıkardım, gözlerimi kapıyorum bütün Galata önümde, diyecek kadar iyi tanımaktadır malzemesini. Tabii her şiiri ya da yazısı için böyle uzun uzun malzeme topluyor denemez; ama özellikle, somut konuları işlediğinde malzeme toplayarak çalıştığını kendisi ifade etmektedir. Bazen de şiirlerini esinle yazmıştır. Enis Batur’a yazdığı bir mektupta, şiirlerini esinle yazdığını ama bunun bir lüks olduğunu söylemektedir. *“Senin yaşında (...) insan kurşun hızıyla gider yazıların üstüne, benim gibi esini beklemez (bu lüksü!).”* (Berk, 2014b: 127) der.

Esin ya da hazırlık, nasıl ortaya çıkarsa çıksın İlhan Berk, şiirlerini daktiloyla yazıya geçirmektedir. *“Ben hala yüzyıllık daktiloyla çalışıyorum. Bununla bitireceğim.”* (Berk, 2014b:197) diyerek yazılarını hep daktiloyla yazdığını belirten sanatçı, temiz bir çalışma çıkaramamaktan da şikâyetçidir. Defalarca yazmasına rağmen istediği sonucu elde edemez, dergilere gönderdiği yazı ve şiirlerde sürekli silinti ve karalamalar bulunmaktadır. Bu yüzden yayımcılarına karşı kendisini çok mahcup hissedip sık sık özür diler. Berk, daktiloda yazdığı ve temiz bir çalışma çıkarmakta zorlandığı için kopyalı çalışmayan bir şairdir. Bir nüsha yazar ve bunu da baskıya gönderir. *“Biliyorsun kopyalı çalışmam, kırk kâğıda yazarım, sonra da tape ederim, tape edince de bitiremem, üstünde oynarım. Bir de seyrek satırla yazamam.”* (Berk, 2012: 75) der. Kopyalı çalışmadığı için de basılmayan eserlerinin ve kaybolacağını düşündüklerinin kendisine geri gönderilmesini istemektedir. Bu kadar çok kâğıda yazdığı için elbette Berk’in, kâğıt kullanımı da çok fazla olmaktadır. Hatta kendisini dünyanın en çok kâğıt kullanan şairi olarak görmektedir. *“Dünyanın en çok kâğıt kullanan şairiyim ben. Neredeyse iki üç günde sepeti dolduruyorum.”* (Berk, 2014b: 187) der. Temiz yazamayan sanatçı, bir şiir için

neredeşye otuz kırk kâğıt kullanmaktadır. Yazar, çizer ama beğenmezse yırtıp atar. “*Ama korkum yok, yırtıp atabiliyorum ben.*” (Berk, 2014b: 24) der. Bazen bir şiirin üstünde günlerce çalışıp yazıp yazıp yırttıktan sonra bakar ki şiir çıkmayacak bu yüzden şiiri yırtıp atar, yani o şiirden vazgeçer. Bu tavrını şiirle inatlaşmadığı, olmayacaksa vazgeçebildiği için beğenmektedir. Neyse ki bu kadar çok kâğıt kullanan sanatçı iyi, kaliteli kâğıda yazamamaktadır. Yazmak için de çizmek için de hep basit kâğıtlar kullanmaktadır. “*Ben böyle güzel kâğıtlarla çalışmam.*” (Berk, 2014b: 217)

Şiirinin ilk dizesini bulup daktilosunun başına oturan Berk’in, yazma sürecinde yanından eksik etmediği gıdalar da vardır; masasında mutlaka yiyecek-icecek şeyler bulundurur. “*Adaçayımı yaptım, içine bir kaşık bal, bir dilim de limon koydum. Hem sana bu mektubu yazıyorum hem adaçayımı içiyorum işte.*” (Berk, 2014b: 130) Yazarken özellikle kuru ve yaş meyveleri tercih etmektedir; ama “*Pipoyu ise yanımdan hiç ayırmam.*” (Berk, 2014a: 165) diyen İlhan Berk’in yazarken olmazsa olmazı pipodur. Piponun yazarken kendisine güç verdiğini düşünmektedir.

6.5. Yazma Vakti ve Süresi

Yazmak için hep vaktinin olduğunu, bunun için vakit yarattığını söyleyen İlhan Berk, genellikle, sabahın erken saatlerinde yazmaktadır. “*Belki alışkanlık bu sabahları çalışmak. Ama ben nedense şiirin elimi daha çok sabahleyin tutacağına inanmışım.*” (Berk, 2014a: 164) diyen sanatçı, bu yüzden yazacak bir şeyi olsa da olmasa da sabahın erken saatlerinde uyanıp masasına oturmaktadır. “*(...) sabahın köründe Abidin’in 6 mektubunu çıkarıp (biri uzun mu uzun hem) sana göndermek için hazırlığa geçtim. (...) (evet, sabahın köründe).*” (Berk, 2014b: 130)

Sabahın erken saatlerinde yazmayı alışkanlık edinen Berk, yazarken acelecidir belki ama yayımlarken acele etmez. Yazdığı şiirlerini yayımlamadan önce pişsin diye bekletmektedir. “*Dört şiir yazdım. Eskimeye bıraktım.*” (Berk, 2012: 83) diyen sanatçı, bekleyen şiirlerinde, zaman zaman dönüp bazı değişiklikler yapmaktadır. Bu şekilde bazı şiirlerin üstünde yıllarca çalışmaktadır. “*Yıllardır yazmak istiyordum ‘Boğaziçi’ni. Birçok kez giriştim. Yürümedi. Dört ay önce*

bitirdim. Dört aydır bekletiyordum, pişsin diye. Artık süresini tamamladı.” (Berk, 2012: 91) diyerek yayımlamaya gönderir. Kimi zaman bir şiirin yazılması yıllar sürer; bu süreçte kimini vazgeçip yırtar kimini de dönüp dönüp değiştirerek istediği kıvama getirir.

Bazı şiirlerini kısa sürede bitirip yayımlarken kimileriyle de yıllarca uğraşan Berk’in, yazma süresinin yaşa bağlı olarak değiştiği, mektuplarından anlaşılmaktadır. Şöyle ki şair, önceleri böyle bir şeyden hiç bahsetmezken 1998’de Enis Batur’a yazdığı bir mektupta “*Yılda üç beş şiir ancak yazabiliyorum zaten. Şiirler artık beni çok ama çok yoruyor. İyi şiir kim bilir belki de böyle yazılıyor.*” (Berk, 2014b: 158) diyerek artık çok yavaş yazdığından yakınmakta, bir yılda ancak dört beş şiir çıkarabildiğini söylemektedir. Bu durum da şairin yaşa bağlı olarak biraz yavaşlamış olabileceğini düşündürmektedir. 2004’te yazdığı bir mektubunda ise bu yavaşlığın nedenini, kendisi, yazma titizliğine bağlamaktadır. “*Çok zor yazıyorum artık: Titizlik hastalığından.*” (Berk, 2014b: 223) der.

Şiirlerinin tamamlanma süresi birbirinden farklı olsa da Berk, bir şiirini ya da eserini yayımlanması için editörüne göndermedikçe yenisine başlamadığını ifade etmektedir. Biten bir şiirden sonra birkaç gün dinlenip vakit kaybetmeden yenisine başlamaktadır. Bazen durup dinlenmeden yazmakta bazen de yazamamaktan şikâyet etmektedir.

6.6. Konu / Tema Seçimi

İlhan Berk, günlüğünde şiirlerinin konusunu en kısa şekliyle şöyle özetlemiştir: “*Bana şiirlerinin konusu nedir? deseler: Ben, derim.*” (Berk, 2014a: 165) Bu cümle, yazmak kendi mitologyamı kurmaktır, diyen sanatçıya çok uygun düşmektedir. 1969’da yazdığı günlüğünde ise konularının neler olduğunu daha geniş bir şekilde şöyle ifade etmiştir: “*Eskiden benim konularım, özgürlük, aşk, mutluluk, baskıya karşı koyma ve Anadolu’ydu. Sonra bunların yerini salt aşk aldı. Çivi yazısı, Otağ’da aşk’a yalnızlık da karıştı. Çivi yazısı, Otağ hemen hemen tarihlerden çıkmıştır. Şimdilerde konularım somut nesnelere.*” (Berk, 2014a: 113) İlhan Berk, mitologyasına bağlı olarak hangi konulardan uzak durduğunu, hangi konuları severek ve sık yazdığını mektuplarında da dile getirmiştir.

6.6.1. Aşk

Yukarıda da belirtildiği üzere; İlhan Berk, günlüğünde “(...) bunların yerini *salt aşk aldı.*” (Berk, 2014a: 113) diyerek birçok konuda yazsa da vazgeçilmez konularından birinin her daim aşk olduğunu ifade etmiştir. İlhan Berk’in, her yazdığında, çizdiği, işinde görmek istediği duygu, aşktır. Aşk olmadan olmaz, o yoksa her şey eksiktir; bu yüzden de her şeye aşk bulaşsın ister. Batur’la giriştikleri ortak bir projede de arzusu aynıdır: “*O’yu yazacağız. Bir sevgili bu. ‘O’ sevgiliyi anlatacağız. Herkes kendi O’sunu anlatacak. Ne zamandır ben ölen bir sevgilimi anlatmak istiyordum. Hemen girebileceğim buna. Bunca yaşadık, senin de vardır elbet yaşayan ya da ölen. Bunsuz metinimiz (sevgilisiz, aşksız, ölümsüz) eksik kalır. Benim projeyi sürdürmem de zor olur. Aşk, o illet bulaşmalı!*” (Berk, 2014b: 124) İlle de aşk der, Berk ve aşkın olmadığı hiçbir şey ona yetmez. Nitekim yazıya sevgiliye gider gibi gitmeli, derken de bir yazıya aşkla başlamanın önemini belirtmektedir. Mektuplardan anlaşıldığına göre; İlhan Berk’in, her dönemde vazgeçilmez konularından biri aşk olmuştur.

6.6.2. Cinsellik

Berk’in şiirinde kadın, her zaman çok önemli olmuştur. Otobiyografisinde “*Kadınlar beni her zaman ilgilendirmiştir, onlara bütün yüreğimi verdim.*” (Berk, 1997: 72) diyen şair, bir şiiri, ancak bir kadının değiştirebileceğine inanmaktadır. “*Birden benim şiirim değişecek, yeni sularla yıkanyorum çünkü. Ancak bir kadın değiştirebilir bir şiiri.*” (Berk, 2014b: 13) Tabii onun bu cümlesi “Şairin şiirinin sürekli değişiyor olmasının gerçek nedeni bu mu?” sorusunu da akla getirmektedir.

Bu bağlamda, İlhan Berk’in şiirlerindeki ana temalardan biri de cinselliktir. Memet Fuat’a yazdığı bir mektupta “*Sex bir 4-5 yıldır benim de dinim*” (Berk, 2012: 43) der. Bu yaklaşımından dolayı Berk’in, en çok etkilendiği sanatçılardan biri Cummings³² olmuştur. Hatta onu daha iyi tanıyabilmek için eserlerinden çeviriler yapar. Onda kendisini en çok etkileyen şey ise teknik ve konudur. “*Cummings beni bir tekniği ile ilgilendiriyor(...) Bir de konusu ilgilendirir şiirlerinin: Sex’i öne*

³² Edward Estlin Cummings (1894-1962): Amerikalı şair, ressam, deneme ve oyun yazarıdır. 20. yüzyılın önde gelen isimlerinden biri olarak kabul edilir.

alması, ona, doğaya bakar gibi rahatlıkla bakması.” (Berk, 2014b: 43) der. Cummings, sekse, doğaya bakar gibi rahatlıkla bakarken bizde ise bu konu çoğunlukla, bir tabudur, öyle rahat anlatmak da yazmak da mümkün değildir. Belki de Berk’i en çok bu rahatlık ve doğallık etkilemiştir.

Bununla beraber mektuplarında, bu konuya fazla yer vermemiştir; kadınları, aşklarını, yaşadıklarını anlatmamıştır dostlarına. Bunlar, sadece şiirlerinde dile gelmiştir. Bunun nedenini de 29 Ekim 1985’te Ferit Edgü’ye yazdığı bir mektupta şöyle açıklamaktadır: *“İki büyük konusu var her çağda edebiyatın: Aşk – ölüm. Sanki ölüm ve aşk benim için yalnız edebiyatta var, orda yaşar, orda yaşmalıdır. Yazılmalı, konuşulmamalı!”* (Berk, 2015: 43) Dolayısıyla o da konuşmayı değil yazmayı tercih etmiştir. Bu konuyu, bir dedikodu malzemesi yapmamış, sadece şiirlerinin temasını oradan çıkarmıştır.

6.6.3. Ölüm

Yukarıda da ifade edildiği gibi ölüm; Berk’in uzak durmaya, yazmamaya, konuşmamaya, düşünmemeye çalıştığı bir tema olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tavrının nedeni, belki de ölümlerin içine doğmuş olması ve çok küçük yaşlarda ölümle tanışmış olmasıdır. Bilinçli bir kaçış, bir görmezden geliş vardır sanki bu tercihinde. Birinci Dünya Savaşı’nın son zamanlarında doğan ve Kurtuluş Savaşı’nın bebeklerinden biri olan şair, beş yaşında tanışır ölümle hem de oldukça acı bir biçimde. Manisa yanmaktadır ve bu yangında insanlar ölmektedir, ölenlerden biri de kendi deyişle deli ablasıdır. *“Ölüm sözcüğünü bana ilk deli ablam öğretmişti. Sonra annem, büyük ağabeyim, eniştem. Başka ölümler bende yankı yapmadı. (...) Düşünüyorum da, ölüm beni hiçbir biçimde ilgilendirmede. Ne yaşamda, ne de kitaplarda. Ta baştan beri üstünü çizdiğim tek sözcük belki de. (...) Bu insanca şeyi yadsıyorum ve nedenini de pek bilmiyorum.”* (Berk, 1997: 38) Bu sözcükten, kendisinin de ifade ettiği gibi, hep kaçır.

Ancak 1992’de Batur’a yazdığı bir mektupta *“Ben öldüm, bunları sana bıraktım. (Ölüm sözcüğünü ilk kullanıyorum!)”* (Berk, 2014b: 100) diyerek yavaş yavaş bu gerçekle yüzleşmeye başladığını ortaya koyar. Ne kadar kaçarsa kaçsın 80’li yaşlarında şair, Haydar Ergülen’e *“Her şair ölümü çalışmalı.”* (Ergülen, 2015:

10) diyerek bu gerçekten kaçış olmadığını belirtir. Nitekim 2001’de elli yıllık hayat arkadaşı, onu ölümle bir kez daha yüz yüze getirir. *“İnsanın başına karısından sonra ölmek gelmemeli, önce ölmeliyiz. Bunu anladım. Ben ki ölümü hiç bilmezken, birden bu her şeyi anımsattı bana. 50 yıl kolay değil, ölümü hiç düşünmemiştim. Artık ne okuyabiliyor, ne de yazabiliyorum. Yeniden dünyaya gelmek zor olacak.”* (Berk, 2014b: 201) der. Hayat ona ölümü, bir kez daha ama bu defa yadsınamayacak bir biçimde öğretir, üstelik ölümle ilgili her şeyi anımsatarak... Bütün bunlara rağmen ölüm teması, onun şiirlerinde pek yer bulmamıştır.

6.6.4. İstanbul

Berk’in, çok önemsemediği konulardan biri de İstanbul’dur. *“Sana her şairin bir kenti olmalı derim ya (ya da mahallesi), biliyorsun İstanbul benim.”* (Berk, 2014b: 43) diyen sanatçı, İstanbul’a neden bu kadar yüklendiğini, 1989’da Memet Fuat’a yazdığı bir mektubunda şöyle açıklar: *“Neden İstanbul’a bu denli çullandığımı kendime sorduğumda tek yanıtı ona sahip çıkmak isteğimdir diyebiliyorum. Ama asıl da bu sahip çıkmada, kendimi doğrulamak yatıyor. Sanki İstanbulsuz kendimi doğrulama, ispatlama olanağım yokmuş gibi geliyor bana. Ben kendimi onunla buluyorum, kısaca. Bu olmalı, bu sahip çıkma işinin asıl nedeni.”* (Berk, 2012: 119) Onun için İstanbul çok önemlidir ve bu şehri yazıp bitirmek istemektedir. 1972’de Memet Fuat’a *“İstanbul’u yazmalı.”* (Berk, 2012: 91) der ve *Boğaziçi’ni, Galata’yı, Pera’yı* uzun yıllar uğraşarak yazar. Yıllarca adım adım dolaşır bu mekânları; kokusunu, dokusunu, nefesini, insanını kazır hafızasına. Bu mekânların tarihî dokusu âdeta büyüler onu. Bir tarihçi gibi çalışır, belge ve doküman toplar. Bu şehirle o kadar çok cebelleşir ki nihayet yorgun düşer. 1980’de ise *“İstanbul’u yazmak yok artık! Kurtuldum ondan...”* (Berk, 2014b: 39) der.

6.6.5. İhtiyarlık

Mektuplarında görüyoruz ki İlhan Berk, ölüm gibi ihtiyarlığı da çok umursamamıştır; o, yaşın sadece bir rakam olduğunu düşünmektedir. Yaşın, kendisinde bir değişiklik yapmadığını ifade eder. *“80 yaşı ben hiç düşünmemiştim, oraya gelmek de bende hiçbir değişiklik yapmadı diyebilirim.”* (Berk, 2014b: 150) Ancak şair, böyle dese de yaşın onda da birçok değişiklik yaptığını, mektuplar, ele

vermektedir. Şöyle ki 1988’de, yani yetmiş yaşında, Memet Fuat’a yazdığı bir mektupta “*Bana böylece ihtiyarlığın şiirini yazmak kaldı.*” (Berk, 2012: 115) demektedir. Batur’a ise seksen yaşında “*Bir dönem yaşıyorum on yıla yaklaştı.*” (Berk, 2014b: 153) diyerek artık eskisi gibi yazamadığından, bir duraklama yaşadığından şikâyet etmekte ve metafizikle ilgilenmeye başladığından söz etmektedir.

Görünen o ki ihtiyarlık, konu olarak şiirlerinde pek yer bulmamakla birlikte kendisi kabul etse de etmese de yaş, herkes gibi Berk’te de bazı değişikliklere neden olmuştur.

6.6.6. Metafizik

Berk, ölüm ve ihtiyarlık gibi metafizikle de pek ilgilenmez; ama daha sonra bu ilgisizliğine hayıflanır. Geç tanışır bu konuyla, 80’li yaşlarının konusu da diyebiliriz. “*Metafiziğe geç eğildim, yazık! Ama her şair sonunda buraya geliyor.*” (Berk, 2014b: 148) diyerek üzüntüsünü dile getirir. Aynı yıl, 1998’de yazdığı başka bir mektupta ise artık eskisi kadar yazamadığını belirtir; ama bu defa yazamadığı için çok da üzgün değildir; çünkü metafizikle ilgileniyor olmayı, önemli bir kazanım olarak görmektedir. “*Bir yıldır yine yazamıyorum, ama hiç umursamıyorum. (...) metafizik ilgilendiriyor ya beni asıl duraklık bu olmalı.*” (Berk, 2014b: 153) Artık eskisi kadar çok yazıp çizemeyen ama metafizikle ilgilenmeye başlayan şair, on yıldır yeni bir dönem yaşadığını belirtmektedir.

Berk, çok farklı konularda yazabilen bir sanatçdır ve şiirlerinin konu yelpazesi çok geniştir. Ama bazı konulara bazı dönemlerde hiç yer vermemiş, bazı dönemlerde ise bazı konuları daha yoğun olarak işlemiştir.

7. ESERLERİNİN YAYIMLANMA SERÜVENİ

Yazmayı, hayatının merkezine oturtan ve en önemli meselesi yazmak olan İlhan Berk, “*Bir şiir yayımlanmadıkça yazılmış olmuyor.*” (Berk, 2012: 91) demektedir. Yayımlanmamış eseri, yazılmış kabul etmediği için de kendi eserlerinin yayımlanması hususunda çok titiz davranmıştır. Çalışmamıza konu olan iki kitapta da İlhan Berk’in eserlerinin yayımlanma süreci, sık sık karşımıza çıkmaktadır.

Nihayetinde hem Enis Batur hem de Memet Fuat onun yayımcılarıdır. Bununla birlikte Berk, Memet Fuat'la bu konuda daha çok yazışmıştır.

7.1. Titizliğinin Nedeni

İlhan Berk, yayımlanmayan şiiri, yazılmış kabul etmediğinden ve şiirin yaşaması için yayımlanması gerektiğini düşündüğünden, yayım konusuna çok önem vermiştir. Ona göre, şiirde yazılanlar gibi yazılmayanların da anlattığı şeyler vardır. Dolayısıyla şiirlerinin sayfadaki konumu, kesiliş yerleri, hurufatı... vb. onu çok ilgilendirmektedir. Berk, şiirin etrafındaki boşlukların da bir dili olduğu görüşündedir. Günlüklerinde *Mısırkalyoniğne* kitabındaki boşlukların ne kadar önemli olduğunu şöyle açıklar: “*Boşluğun özel bir yeri var o kitapta. Buna ben boşluğun dili diyorum. Bunun anlaşılması ise, salt göze bağlıdır. Söz gelişi, birisine okunmaz. Şiiri görmeyi gerektiren bir yöntemdir bu. II. Ramses şiiri buna iyi bir örnektir sanırım. Bu dediğim beyazlık ya da boşluk, eşyayı bir yer, bir uzay içine yerleştirmektir. Bir resmin, bir yontunun, özellikle de yontunun yerini bulup koymak, Mısırkalyoniğne’de boşlukların böyle bir anlamı var benim için.*” (Berk, 2014a: 44) Bazı şiirleri dinlemenin ya da okumanın yetmeyeceğini, mutlaka görülmesi gerektiğini belirten İlhan Berk’e göre, bu kitapta “bakış” önemlidir; şiirin görülen bir eşya gibi algılanmasını, öyle de var olabileceğinin düşünülmesini ister.

Bu bağlamda, eserlerinin yayımlanmasıyla ilgili olarak mektuplarında da çok şey söyler, çok şey yazar yayımcılarına. Yayımlanması için gönderdiği her şiir ya da kitap için bir mektup kaleme alır, isteklerini yayımcılarına bildirir. “*İstediğin hurufatla dizdirebilirsin. Önemli olan konumlar, sayfadaki yerleri. Beyazın dili. Beyazın sessiz evreni.*” (Berk, 2012: 84) diyerek şiirin sayfayla birlikte bir bütün olduğunu belirtir. Ona göre; şiir, basıldığı kâğıtla birlikte nefes alıp vermekte, o sayfayla yaşamaktadır. Bu konudaki tavrının, ısrarcılığının nedenini açıklarken yaptığı bir alıntı, onun davranışının sebebini de oldukça iyi açıklamaktadır: “*Beyaz, aslında şiir için yalnızca dışarıdan dayatılan biçimsel bir gereklilik değildir. Şiirin var olmasının, yaşamasının ve nefes almasının şartıdır.’ diyor Claudel³³.*” (Berk, 2012: 48) Bundan dolayıdır ki Berk’e göre; şiirin var olması için yayımlanması,

³³ Paul Claudel (1868-1955): Fransız diplomat, şair ve oyun yazarıdır.

yayımlanırken de sayfadaki konumunun iyi ayarlanması zorunludur. İlhan Berk, “*Ben beyazın şiirle birlikte yürüdüğüne inanırım.*” (Berk, 2012: 48) sözleriyle de titizliğinin nedenini net bir biçimde ortaya koymaktadır.

7.2. Sayfa Düzeni Önemlidir

Şiirin yaşamasını yayımlanmasına bağlayan İlhan Berk için sayfa önemlidir; sayfayı görerek yazdığını belirttikten sonra şiirlerinin aslında olduğu gibi basılmasını ister yayımcısından. Enis Batur’a, şiirlerinin basımıyla ilgili taleplerini, bir mektubunda şöyle dile getirir: “*Sayfa önemli benim için, metinler aslındaki sayfanın dışına çıkmamalı, taşmamalı, doldurulmamalı, eklenmemeli, neyse, ne boyda ise(aslında), öyle kalmalı demek isterim. Elbet her şey kitabın boyuna bağlı yine de. Yazarken sayfayla yazdım, onu gördüm, o da beni gördü. Bunu dilerim.*” (Berk, 2014b: 135) Bu tür taleplerinin arkası kesilmez; ama yıllar, İlhan Berk’e, Enis Batur’un, şiirlerine değer kattığını, onları yücelttiğini düşündürecektir. “*Benim bir şeyim senin eline geçmesin ancak o zaman onların ışıdığı ayırına varıyorum.*” (Berk, 2014b: 131) der.

Başlarda şiirlerinin baskısıyla ilgili isteklerini bildiren cümleleri, iki yayımcısına da sık sık yazar. Ancak aradan geçen yıllar, onlara güvenmesini sağlar. Artık onların başarısından emindir ve her şeyi onların ellerine bırakır. Yine de öneri niteliğinde de olsa taleplerini yazmaktan hiç geri durmamıştır. “*İstediğin sayfa düzenini ver, karışmıyorum, (yaratımın alanına sen de gir diye. Payı bölüşelim diye. Bu bölüşmenin sevincini yaşıyorum.)*” (Berk, 2012: 84) diyen Berk, Memet Fuat’ı, farklı zamanlarda yine yaratısına katılmaya davet eder. “*Ben senin kesişlerine hep bağlı kaldım. En doğrusunu hep senin yaptığına tanık oldum.*” (Berk, 2012: 145) diyerek ona duyduğu güveni belirtir. Bu yüzden de her defasında “elin üstünde gezsün” der; çünkü onun elinin değdiği şiirleri, gözünde daha bir ışımakta, daha bir büyümektedir. “*(...) ona senin ellerinin değmesi şart. Ancak o zaman soluk alacaktır.*” (Berk, 2012: 151)

İlhan Berk’in, bütün bu titizliğine, sayfalarca süren öneri ve isteklerine rağmen yine de zaman zaman eserlerinin baskısında yanlışlıklar olur. Şiirlerini, neredeyse harf harf, defalarca okuduktan sonra yeni bir mektup yazar, bu defa

yanlılıkları bildirip sitemlerini dile getirmek için. Ona göre yanlılıkların sebebi bellidir; yayımcıları, ellerini eserinden esirgemişlerdir. “*Bir gün sana Galata’yı emanet etmişim, ben ölmüştüm. Baştan aşağı yanlılıklarla çıktı. Güzel elinin onun üzerinde gezinmesini esirgedin, kısaca.*” (Berk, 2012: 117) Mektuplar gösteriyor ki bu tür yanlılıklara tahammülü olmayan İlhan Berk, yazarken de yazdıklarını yayımlarken de epey titiz bir şairdir. Neticede ona göre şiirin yaşaması, yayımlanmasına bağlıdır; dolayısıyla şiirlerin sayfadaki konumu, düzeni ve yanlısız yayımlanması da çok önemlidir.

7.3. Eserlerinin Basılışı ve Yeni Baskılar

Yazdıklarında sürekli değişiklikler yapan sanatçı, bu tavrını, eserlerinin yeni baskılarında da sürdürmektedir. Zaman zaman yeni baskıya giden eserlerinden eklemeler ve çıkarmalar yapar. “*Sonradan Kül’den ‘Sacre Coeur Kilisesi’ni bütün bütün atmaya karar verdim. Onun üstünü lütfen çiziver. Kül biliyorsun, İstanbul Kitabı’ndaki düzyazı-şiirler eklenerek yeniden kuruldu. Senin dediğin gibi İstanbul’u olduğu gibi, o evrede yazılan şiirleri de katarak yayımlamak daha doğru olacak. İstanbul Kitabı da böylece gündemden düşecek. Üstünü çiziyorum onun. Bir gün yeni haliyle ‘İstanbul’u gönder.’ dediğinde onu da göndereceğim.*” (Berk, 2012: 141) der, Memet Fuat’a bir mektubunda. Bu yüzden de bazı kitaplarının ilk baskısındaki içerik ile sonraki baskılarının içeriği değişmiştir. Bazen de bir kitabını başka kitapların içine dâhil ederek ortadan kaldırmıştır.

Bu noktada, biten şiirlerini pişsin diye bekleten sanatçı, bu sürenin dolduğunu düşünüp baskıya gönderdikten sonra bile zaman zaman arkadan yazdığı mektuplarla değişiklik yapmıştır. *Aşkyüzlü* şiiri sadece “ve” bağlacı yüzünden aylarca bekler; bu bağlaç, şiire defalarca girip çıktıktan sonra baskıya gider ama şair arkasından yazdığı mektupla yine kararını değiştirir. “*Şiir aşağı yukarı üç ay önce bitti, ama hep bu ‘ve’ yüzünden beklettim, şiirin gidişini bozuyor gibi geldi bana, çoğu koydum, çıkardım, ama yeniden koyuyorum. Nedeni de, aslında, ritmi bozması ve bu iyi oluyor, çünkü biteyiveliikten kurtarıyor.*” (Berk, 2012: 42) der. Bazen bu tür kararsızlıkları son âna kadar devam eden sanatçı, baskı için farklı çözümler de bulmaya çalışır. Benzer bir sorunu *Anka* şiirinde yaşar. “*Serçeyle karşılaştırır.*” dizesinin üzerinde defalarca oynadıktan sonra dahi kararsızlıktan kurtulamadığı içindir ki bu dizenin üstü çizilmiş

olarak basılmasını ister. “*Bu satır şiire en az on kez girdi çıktı. Bana, birden belirtmek gereği geldi. Bunu nasıl belirtebilirim? diye de düşündüm. Bir yolu vardı: Üstünü çizmek, isteyen okur, isteyen okumaz. Bu şiirin getirdiği bir olaydı, bunu öylece de saptamak gerekiyordu.*” (Berk, 2012: 51) der. Memet Fuat da onun arzusuna uyararak şiiri istediği gibi, o dizenin üstü çizilmiş olarak basar.

Yazmanın bir cehennem olduğunu düşünüp bunu sık sık dile getiren sanatçı, bu cehennemi okura da göstermek istemektedir. Tabii tek nedeni de bu değildir; yazarken ortaya çıkan ama asıl metne girmeyen dize uçlarını da okura göstermek, okuru bu dizelerden mahrum etmemek ister. Bu yüzden de *Dün Dağlarda Dolaştım Evde Yoktum* kitabının el yazısıyla birlikte basılmasını ister. “*Bu kitabın elyazlarıyla yayımlanmasını istememin nedeni görsellik değildir (...) yazmak eylemi sırasında pek çok dize (şiir uçları) asıl metnin dışına taşmıştır, atılmıştır. Bunları işte göstermektir. Okuyanları (...) bundan yoksun etmek istemedim. Öte yandan, gene okuyanlar elyazısında ikinci, üçüncü bir şiirin oluşumunu da bulgulayacaklardır. Belki son olarak da, yazmak denen cehennemin serüvenini izleyecekler, o labirente inme olanağını bulacaklardır. (...) Şunu da söyleyeyim: Bu on şiir iki yüz sayfalık bir defterde oluşmuştur. Bugünkü baskı olanaklarını düşünerek, bunu bütünüyle göstermek olanağı olmadığını bildiğimden, her şiir için ancak birer elyazısı örneği koydum.*” (Berk, 2012: 163) diye yazar. Memet Fuat, yine onun isteğine uyararak bu kitabı, el yazısı örnekleriyle birlikte basmıştır.

Daha önce de belirtildiği üzere ne yazdıysa, nasıl yazdıysa öyle basılsın isteyen İlhan Berk’i tanıyan yayımcıları Memet Fuat ve Enis Batur, onun titizliklerine dikkat etmiş ve taleplerini yerine getirmeye özen göstermişlerdir. Öyle ki Berk’i en çok kızdıran şeylerden biri yazıp da yayımlanması için gönderdiği eserlerinden, şiirlerinden bazı bölümlerin çıkarılmasıdır. Bu yüzden Cemal Süreya ve Doğan Hızlan tarafından yayımlanan günlüklerinin yayımına son verip onu da güvendiği dostu Memet Fuat’a gönderir. “*Bundan böyle Günlüklerimi de Yeni Dergi’de yayımlamak istiyorum. Cemal’i (Süreya) kıramadığım için oraya veriyordum. ‘Aşıkane Günlüğü’nden bir yığın yerler çıkarmış. Bu yüzden ‘Yugoslavya Günlüğü’ mü geri istedim. (Doğan) Hızlan da öyle: Onu da kıramadım,*

çıkan günlük kuşa dönmüş. Orayla da ilgimi kestim.” (Berk, 2012: 76) diyen Berk, böyle bir kesintiyi kabul etmediğini belirtip bu konudaki hassasiyetini dile getirir.

Mektuplardan anlaşıldığı üzere İlhan Berk; yazdıklarının harfiyen basılmasını isteyen, değişikliklere kolay kolay tahammül edemeyen bir sanatçıdır. Editörleri Memet Fuat ve Enis Batur da onun bu huyunu bildiklerinden isteklerine uymuşlar, böylece de yol arkadaşlıkları uzun sürmüştür.

7.4. Kitap Kapaklarının Rengi

İlhan Berk’in, eserlerinin basımıyla ilgili talepleri bu kadarla bitmez, kitap kapaklarının rengiyle ilgili isteklerini de yazar yayımcılarına. Genelde soluk, fazla dikkat çekmeyen kapaklar istemektedir. “*(Behçet) Necatigil’in Divançe’si için kullandığın kapak, o soluk, bağırmayan, duru renk, yazı, mümkünse Aşkane için de olsun. (...) Gittikçe eski adam oluyorum ben de.*” (Berk, 2012: 45) Bu cümleden de anlaşılacağı üzere, benzer taleplerini, kendisi biraz da yaşla bağdaştırmaktadır. “*Ölü renkleri severim ben.*” (Berk, 2012: 71) diyen sanatçının ressam kimliği de dikkate alınırca bu istekleri gayet anlaşılır görünmektedir. “*Kapak ihtiyar bir renk olsun. Bu da zor bir iş değil. Dünyada ihtiyar renkten çok hiçbir şey yok.*” (Berk, 2012: 77) Benzer cümleler çoğaltılabilir; ama bu ifadeler, acaba Berk’in tercihinin nedeni sadece ölü renklere olan tutkusu mu, yoksa yaptığı işten emin olmanın verdiği öz güven mi sorusunu da akla getirmektedir. Birçok insanın gösterişten ve dikkat çekmekten hoşlandığı, basit şeyleri bile allayıp pullayıp muhatabının dikkatine sunduğu göz önünde bulundurulursa, Berk’in yazdıklarından çok emin olduğu ve içeriğe güvendiği dolayısıyla da sade olanı tercih ettiği düşünülebilir.

Bu hususta İlhan Berk, kitap kapaklarındaki sadelik tercihinin, kendisine ait olan her eserin içeriği için de talep eder. Başlarda karşı olsa da bir gün, bazı kitaplarına desen koymaya karar verir ve bunların da tıpkı kitap kapakları gibi soluk renkler olmasını ister. *El Yazılarına Vuruyor Güneş*’in basılması onu çok mutlu eder ama desenler koymadığı için pişman olur. Bunun üzerine *Kanatlı At* ve *İnferno*’ya kendi desenlerinden koymaya karar verir. “*Dileğim her iki kitaba desenlerimden, siyah-beyazlardan resim girmesidir. (Böyle bir şeye ilk kez razı oluyorum.)*” (Berk, 2014b: 131) diyen Berk’in desenler için de arzusu, yine bağırmayan, duru renklerdir.

Benzer şekilde, Berk'in, soluk renk tercihinden *Pera* da nasibini alır. Bu eserin yazılışı gibi basılışı da onu çok uğraştırmıştır; çünkü önce bu kitaba bazı alıntılar, fotoğraflar, haritalar, vb. koymaya karar verir ama epey uğraştıktan sonra bunların fazla olduğuna ve asıl metni gölgede bırakacağına karar verip çoğunu eserden çıkarır. “*Fotoğraf ve yazıların peşinden onca koştuktan, izinleri de aldıktan sonra, birden Pera'yı bu fotoğrafların boğacağına, dahası illüstratif bir kılığa sokacağına, metinleri bir yana atacağına, bir rehber kılığına gireceğine inandım. (...) Kısacası, fotoğrafları -bir ikisi dışında- atıyorum. Haritaları, desenleri bırakıyorum.*” (Berk, 2012: 129) der. Tabii kalan fotoğraflar da soluk olmalıdır. “*Fotoğrafların solukluğu makbulümdür.*” (Berk, 2012: 127) Netice itibariyle eser, onun istekleri doğrultusunda basılır.

Anlaşılacağı üzere Berk, hem kitap kapaklarının hem de kitaplarına koyduğu desen ve resimlerin soluk, ölü renkler olmasını özellikle tercih etmektedir.

7.5. Yazdıklarını Keyifle Okumaktadır

İlhan Berk'in, şiir yazma serüvenindeki en mutlu ânı, belki de, eserlerini yayımlanması için editörüne göndermek üzere zarfa koyduğu andır. Yazdıklarını yayımlamadan önce kolay kolay kimseye okutmayan sanatçı, zarfa koymadan önce kendisi defalarca okumakta ve bu keyfe doymadığını ifade etmektedir. “*Ne karıma ne de oğlana imlası için okutamadım. Nedenli çünkü. Ama ben on kez imlası için okudum. Zaten ben şiiri yayımlamadıkça birine verip okutamam ki. Ürkerim bundan. (...) Not: Şiiri zarfa koyarken yeniden okuyacağım. Bu keyfe doyamıyorum. Önce pipoyu dolduracağım.*” (Berk, 2012: 62) der.

Bitmiş bir eserini okumanın keyfine doyamayan sanatçı, eserlerini sadece baskıya göndermeden önce değil basıldıktan sonra da defalarca okumaktadır. Bu okumaların amacı, aynı zamanda, varsa, hataları tespit etmektir. Dolayısıyla eserlerini oldukça dikkatli bir şekilde kelime kelime, bazen harf harf okumaktadır. Bulduğu hataları, yine harf harf not eder, sonra bunları belirtmek, hata çoksa sitemlerini dile getirmek için yeni bir mektup yazar yayımcısına. “*İki kez okudum kitabı. Poetika bölümünde: sayfa 51, ikinci paragrafta yapı sözcüğü yap olarak; 84. say. sevgili keten , keton olmuş. 42. sayfa bone bon olmuş. Benim metinlerime baktım*

yanlış benim değil. Kısaca, üç yanlış.” (Berk, 2012: 115) Bu yanlışların yeni baskılarda düzeltilmesini ister.

Her yeni baskıdan önce eserlerini elden geçirip düzeltme talep eden sanatçının istekleri doğrultusunda düzeltmeler yapılmıştır. Tabii esas işi anlam olan ve bir harfin nelere mâl olabileceğini bilen titiz biri için gayet net ve kabul edilebilir isteklerdir bunlar.

7.6. Yeni Kitabı Bekleyiş

İlhan Berk, kitaplarının ilk baskısında olduğu gibi yeni baskılarını da büyük bir coşkuyla beklemektedir. Yeni yaşını, kitaplarının yeni baskılarıyla kutlamak isteyen sanatçı; 83 yaşında, 6 Mart 2001’de Enis Batur’a yazdığı bir mektubunda: “*Şimdi gözüm yollarda II. baskı kitaplarımı bekliyorum. On sekiz yaşımıdaymışım gibi de heyecanlanıyorum yine.*” (Berk, 2014b: 199) diyerek duyduğu heyecanın tazeliğini ifade etmektedir.

Yaşadığı heyecana dayanamaz bazen, o zaman da editörlerine eserlerinin ne zaman basılacağını ve basımla ilgili diğer ayrıntıları bilmek istemediğini belirtir. “*Kitabın baskısında bana soracağın bir şey olmamalı derim. Bir kez daha da demiştim. Kitap çıkıp gelivermeli. Önceden bir şey bilmek istemiyorum.*” (Berk, 2012: 76) Tabii bu isteğinde arkadaşına, yayımcısına duyduğu güven, önemli bir rol oynamaktadır. Bir şey bilmek istememesinin nedenini, bir başka mektupta şöyle ifade eder: “*İstanbul, basılırken benim haberim olmasın diyebilir miyim? Hasta oluyorum her kitaptan sonra.*” (Berk, 2012: 62) İşte bu hastalıklı durum yüzünden de kitaplarının söz verildiği tarihte basılmasını, tarihin değiştirilmemesini ister. “*Mayıs ayı Poetika’nın (yeterince onun tarihiyle oynandı çünkü. Burada durmalı derim.) ben sözün dolaşımını sevmem. Öyle kurdum çünkü kendimi.*” (Berk, 2014b: 62) Yayınevlerinin baskı tarihiyle ilgili verdiği sözleri tutması, bir beklenti içine girdiği ve bu durum kendisini yorduğu için önemlidir. Berk, gerçekten de sık sık birbirine ters davranışlar sergileyen, bir süre sonra bir isteğinin tam tersini talep edebilen bir sanatçıdır. Bazen yeni baskıyla ilgili bir şey bilmek istemediğini söylerken bazen de hemen bir açıklama istemektedir. “*Kendini benim yerime koy ve düşün: İki ay önce*

'Yazı' tamam demiştin. İki aydır posta bekliyorum. Ne bir haber, ne bir şey! İki satır yaz. Durumu anlat. Patlayacağım.' (Berk, 2012: 83)

Kitaplarının yeni baskılarını büyük bir heyecanla bekleyen sanatçı, baskısı biten kitaplarının yeni baskıya girmemesine de çok kızar. Bu yüzden yayınevlerine sözleşmeyi hatırlatıp sitem eder. *"Yeni bir kitabım yıllardır çıkmadı biliyorsun. Eskiler de bekliyor sende. Onlar için de söz verdin 'bu ara bakacağız zaten' demiştin. Herkesin bütün yapıtları çıktı, bir ben hariç."* (Berk, 2014b: 202) diyerek Enis Batur'a sitem ettiği gibi Memet Fuat'a da bu konuda sitemleri vardır. Ezra Pound'un 1995'te Adam Yayınları tarafından basılan çevirisini, Berk, 1993'te *"Seçme Kantolar'da gezsün şimdi elin."* (Berk, 2012: 168) diyerek göndermiştir yayıncısına. Ama aradan bir yıl geçmesine rağmen kitabı basılmaz; bunun üzerine çok kızar. *"Sevgili Memet Fuat, Kantolar aylardır sende bekliyormuş. Yayıneviyle benim bir anlaşmam var, buna göre gönderdiğim kitaplar en fazla üç ay içinde basılır, diye. Bunu taraflardan biri bozabiliyor. Ben, sen orda oldukça bunu bozmam, orası bozarsa, onlara da bir şey diyemem elbet. Bunu sana anımsatmamı başışla, gerekiyor çünkü. Nedeni var: Ben kitaplarımı, çevirilerimi, yeniden gözden geçiriyorum. Yayımlama işi de bu sırayı izlesin istiyorum. (...) Kitaplarım sende bekliyormuş. Gene sözleşmeye göre gönderdiğim kitaplar denetimi öngörmüyor. Ben bu hakları senin elinden kazandım, senin elinden sekteye vurulmasın, geciktirilmesin isterim."* (Berk, 2012: 173) sözleriyle bu kızgınlığını dile getirir.

Her yeni şiir ve kitap, İlhan Berk'i çok heyecanlandırmaktadır; onları basılmış olarak görmek, en büyük mutluluğudur. Fakat kaçınıcı olursa olsun baskıyı beklemek, onun için dayanılmaz kadar heyecanlı bir olaydır.

7.7. Telif Hakkı

Kitaplarından pek para kazanamadığını dile getiren sanatçı, belki de ülkemizdeki birçok sanatçı gibi, uzun bir süre eserlerini telif ücreti almadan yayımlatmıştır. Bunlardan biri *Aşıkane* adlı kitabıdır ve telif ücreti olarak dağıtmak için kitap istemiştir. *"Bir gün Aşıkane'nin telif hakkını gönderebileceğini düşünecek duruma gelersen, o gün, o telif hakkının tutarı kadar Aşıkane gönder bana. Dağıtacağım."* (Berk, 2012: 61) der, Memet Fuat'a yazdığı bir mektubunda.

Sanatçının bu kitabı 1968'in Nisan'ında yayımlanmıştır ki kendisi elli yaşındadır. Kendisinin deyiimiyle artık gerçekten şair olduğu yaşında bile eserlerini telif ücreti almadan yayımlamak zorunda kalmıştır. Yine 1970'te, dergide yayımlanan şiirlerinden telif ücreti almamış ve ücret olarak kitap istemiştir. “*Şimdiye kadar dergide çıkan şiirler için ben hiç telif hakkı almadım. (...) Aşıkane'den eğer şiirlerin(dergide çıkan) telif hakkı ne kadar tutarsa, o kadar Aşıkane ile yine 20 tane Rimbaud çevirisi ve 3 tane de 1970 Türk Edebiyatı*³⁴ gönderirsen sevinirim.” (Berk, 2012: 77)

İlhan Berk, başlarda telif ücreti almadığı gibi, eserlerini yayımlatacak yer bulmakta dahi zorlanmıştır. Bazen basım ücretini cebinden ödemek zorunda kalmıştır. Bu yüzden de uzun bir süre yazdıklarından pek para kazanamamıştır.

7.8. Çalıştığı Yayınevleri ve Onlarla İlişkisi

Sanatçının çalıştığı yayınevleri ve onlarla olan ilişkileri, mektuplarda, önemli bir yer tutmaktadır. İlhan Berk, bazı yayınevleriyle sözleşme yapma gereği duymadan çalışır; tabii bu tavrı, karşı tarafa duyduğu güvenin sonucudur. Ne var ki yine de bazen sorunlar yaşar ve pişman olur. Sözleşme yapmadığı için pişmanlık duyduğu yayınevlerinden biri Dönemli Yayıncılık'tır ki genel yayın yönetmenliğini 1987-88'de Enis Batur yapmıştır. Berk, 26 Mayıs 1988'de yazdığı bir mektupta “*Galiba bu Dönemli Yayıncılık'la sözleşme imzalamak vacip oldu artık. Zaten buna girmediyse, neden sensin elbet.*” (Berk, 2014b: 74) der. Nedenine gelince; bu yayınevinden telif ücretlerini zamanında alamaz, kitaplarının baskıları gecikir... vb. sorunlar, ona bu pişmanlığı yaşatır ve sözleşme yapmanın gerekliliğini gösterir.

İlhan Berk'in çalıştığı yayınevlerinden ikisi de Memet Fuat'ın yönettiği yayınevleridir. Memet Fuat'ın, 1960'ta kurduğu De Yayınevi, 1964-75 tarihleri arasında çıkardığı *Yeni Dergi*, 1980-83'te yönettiği *Yazko* edebiyat dergisi ve Adam Yayınları, Berk'in eserlerini basan, şiirlerini yayımlayan yerlerdir. İki dost, 1973 ile 1981 yılları arasında nedenini bilmesek de, belki de bu dönemin mektupları kayıptır, mektuplaşmayı kesmişlerdir. 1981'de, Memet Fuat'ın, Adam Yayınevi'nin yerli

³⁴ *Memet Fuat'ın Seçtikleri, Türk Edebiyatı 1970*, De Yayınları, Ocak 1970.

yayınlar editörü olmasıyla yeniden, kitapların basımıyla ilgili olarak, mektuplaşmaya başlarlar. Memet Fuat, Berk'e sadece kendileriyle çalışması için teklifte bulunur; Berk de bu teklifi memnuniyetle kabul eder. “*Şimdi beni göçebelikten kurtarmana kızmak şöyle dursun, bayılırım elbet, demeliyim de sıra: Her şeyi Adam Yayınevi'ne, senin istediğin biçimde bırakıyorum. Benden böyle bir söz istiyorsan veriyorum. (...) Her şeyimi Adam'a bıraktığımı bildiririm, senin denetiminde.*” (Berk, 2012: 97) Tabii Berk'in de bir şartı vardır, eserlerinin üzerinde Memet Fuat'ın denetimi olacaktır ve her şey mutlaka onun ellerinden geçecektir.

Berk'in Memet Fuat'la çalışması *Adam Sanat*'ta da devam eder; ama Berk, durumdan çok da memnun değildir. 1996'da, *Adam Sanat*'a şiir gönderirken “(...) *Yeni Dergi'ye gönderiyormuşum gibi heyecanlanıyorum...*” (Berk, 2012: 178) diyerek mutluluğunu dile getirir; ama bir rahatsızlığı vardır ve onu da söylemeden geçemez. Şairlerin derginin başında yer almaması ve şair isimlerinin derginin kapağında yer almaması, onu rahatsız etmiştir. “*Bilmiyorum senin için düzyazılar belki de çok önemli dergide, şairlerin adları kapakta yok (bunu anlamak zor, çünkü başka hiçbir dergide yok bu). Ben Yeni Dergi diye gönderiyorum şiirleri.*” (Berk, 2012: 178) der. *Adam Sanat*'taki bu tavır, onu çok rahatsız eder ve şiirlerini çok sevdiği *Yeni Dergi*'ye gönderiyormuş gibi düşünmeyi tercih eder. Aynı mektupta, şairlerin derginin başında yer almasını önerir; ama sadece kendisinin şiiri, başa alınır. İkinci mektubunda “(...) *şiirlerin başa alınmasını da bütün şairler için istemiştin.*” (Berk, 2012: 180) diyerek yapılanın yetersiz olduğunu belirtir. Berk'in, Memet Fuat'ın *Adam Sanat*'taki bu tavrının nedeniyle ilgili yorumunu sekiz yıl önce, 1988'de, yazdığı bir mektubunda bulmak mümkündür. “*Şiir, (bugün yazılan şiir) birden gözünden düşmüş izlenimin var bende. (...) Şiir gözünden düşmüş olmalı dedim: öyle geliyor bana.*” (Berk, 2012: 115) Yıllar önce bugünkü şiirin, Memet Fuat'ın gözünden düştüğünü düşünmüştür ki ona göre şair adlarının kapakta yer almamasının ve şairlerin başta olmamasının nedeni de budur.

İlhan Berk'in, Adam Yayıncılık'la olan ilişkisi YKY ile anlaşması üzerine bitmiştir. YKY, Berk'in uzun süre çalıştığı yayınevlerinden biridir. Enis Batur'un YKY ile çalışmaya başlaması, ikili arasındaki, zaten var olan, dostluğu ve yazar-editör ilişkisini daha başka bir boyuta taşımıştır. Berk'in bazı şiirleri ve kitapları bu

yayınevi tarafından yayımlanır. Kimi yayınevleriyle olduğu gibi onlarla da bazı olumsuzluklar yaşanır, protokolde yer almamak onu çok rahatsız eder ve iki mektupta da aynı sorunu dile getirir. “*Sevgili Enis, belli başlı yayınevlerinin protokolünde ben varım, Yapı Kredi’de nasıl olmuyorum.*” (Berk, 2014b: 115) der. Yaşanan bazı olumsuzluklara rağmen aradan geçen yıllar, Batur’a, Berk ile anlaşma yaparak sadece YKY ile çalışmasını sağlama kararını aldırır ve dostuna birlikte çalışma teklifinde bulunur. Bütün eserlerini topla gel, der ve Berk de onun davetine; “*Kitaplarını topla gel dedin (sanırım 3. kez). Topladım işte bugün bu mektupla birlikte (...) gönderiyorum. (...) ilk ağızda şiirleri gönderiyorum; düzyazıları (ki biri ikisi dışında YKY’de çıkmayan yok; onlar üzerinde de çalışıyorum) daha sonra göndereceğim. Ayrıca antolojiler ve çeviriler üzerinde de çalışıp öyle göndereceğim.*” (Berk, 2014b: 157) sözleriyle icabet eder. Batur’un, bu çağrıyı ne zaman yaptığı belli değil ama Berk, Eylül 1998’de olumlu cevap vermiştir. Böylece *Şairin Toprağı* adlı eseri hariç, tüm eserlerini YKY’ye ve Batur’un ellerine bırakır. Berk, bazı yayınevleriyle sorun yaşadığı için YKY ile bir sözleşme yapmak ister ve Batur kendisine bu konuda garanti verir. “*Bu dediğin kontratı da geciktirmemeni dilerim. Ne olur ne olmaz. Kafan kızıp çekip gittiğinde ben ortada kalmayayım.*” (Berk, 2014b: 161) der. Sözleşme yapılır ama sözleşmeden sonra da bazen telif ücretleri ve kitapların baskısı gecikir. Batur, ona cevap vermez veya cevaplar gecikir. Berk de her zamanki gibi kızar; ama aralarındaki dostluk, bunlardan zarar görmez.

Ne var ki İlhan Berk ile Memet Fuat arasındaki dostluk zarar görür; çünkü Berk’in bazı kitaplarının yayın hakkı, hâlâ Adam Yayıncılık’tadır ve Adam Yayıncılık ile bu yüzden davalık olur. Bir kitabının baskısı durdurulur: “*(...) ikinci baskıya giderken Adam’ca durduruldu.*” (Berk, 2014b:159) Ocak 1999’da ise “*Adam’dan şimdiye değin bana hiçbir olumsuz haber gelmedi. Belki de davadan vazgeçildi.*” (Berk, 2014b: 160) diye yazar. Böylece Adam Yayıncılık’la yollarını tamamen ayırır. Berk’in, YKY ile anlaşıp kitaplarını gönderdiği tarih 2 Eylül 1998’dir. Memet Fuat’a yazdığı son mektup ise 6 Şubat 1998 tarihini taşımaktadır. Bu durum da gösteriyor ki ikili arasında bu değişiklikten dolayı bir kırgınlık yaşanmıştır. Nitekim Berk, Batur’a çok kızdığı bir gün, zehir zemberek bir mektup yazar ve bütün öfkesini kusar. “*Kırk yıllık gül gibi yayınevimi bıraktım senin hatırın*

için bu az şey mi? Memet Fuat'a karşı da ayıp ettim. Benim hiçbir isteğim orda yerine getirilmez olmamıştır. Beni hep el üstünde tuttular. Asıl da Memet Fuat benimle konuşmuyor, onu değil de seni seçmek hayvanlığım benim.” (Berk, 2014b:180) Berk, bu tercihten dolayı bir süreliğine de olsa pişman olmuş görünmektedir, yine de son mektuplarından birinde “*Benim YKY'den başka bir yerde gözüm yok.*” (Berk, 2014b: 227) diyerek yayınevi tercihine son noktayı koyacaktır.

8. YURT DIŞINDA YAYIMLANAN ESERLERİ

İlhan Berk'in en büyük arzularından biri, eserlerinin, Batı'da da yayımlanması ve ses getirmesidir. Şiirinin, Avrupa piyasasında bir yeri olduğuna inanmakta ve şiirini oradan çıkardığını ifade etmektedir. Ancak bu arzusuna rağmen Türk şiirinin, Batı'da önemli bir yer teşkil etmediğini de görmektedir. “*Selçuk Demirel benim kitabımın La Hune'de vitrinde ancak üç gün kaldığını söylemişti. Dağlarca, Necatigil'e kitaplarının yabancı dillere çevrilmesi için beş yılını harcadığını söylemiştir. Necatigil'in Almanca kitabı tıs çıkarmadı. Oktay Rifat'inki ne oldu? Düşün, benim üç, Sait Faik'in bir kitabı çıktı İspanyolcada. Ne oldu.*” (Berk, 2014b: 146) diyerek Türk yazarlarına ait eserlerin yurt dışında hiç yankı uyandırmadığını ifade etmiştir.

Berk'in, Batı'da kitapları yayımlanmıştır aslında; ama onun gözü, Fata Morgana Yayınevi'ndedir³⁵. “*Ben Fata Morgana Yayınları'nı yıllardır izlerim, bütün iyi şairler, düşünürler incecik kitaplarını hep orda yayımlarlar. (...) Gözümdeki yeri büyük mü büyük.*” (Berk, 2014b: 183) Hatta kendisini ve Enis Batur'u, çok değer verdiği bu yayınevine uygun iki sanatçı olarak görmektedir. “*Biz hem sen hem ben Fata Morgana için biçilmiş kaftanız.*” (Berk, 2014b: 182) diyen sanatçı, bu yayınevinden bir eserinin çıkmasıyla çok mutlu olacağını ve onurlanacağını ifade etmektedir. “*Fata Morgana'dan bir şeyimin çıkması bana dünyayı bağışlatır kardeşim.*” (Berk, 2014b: 184) Böylesine önemseydiği ve gözünde büyüttüğü yayınevinden bir kitabı yayımlansın diye görüşmeler yapar, bir kitabının çevirisini yaptırıp gönderir; ancak olumlu bir cevap alamaz. “*Fata Morgana'daki arkadaşına inanıp Kitap-Yapıt'ı göndermişim. Adam haklı olarak basamayacağını söylüyor:*

³⁵Fata Morgana Yayınevi: Fransa'nın prestijli yayınevlerinden biridir.

Ortak arıyor. Fransa'da İlhan Berk de kim. Dağlarca, Melih, Sait de kim? Hep kitapları çıktı ama orda kaldı diyor: Haklı. (...) Dışarıda kitabının çıkması bir işe yaramıyor. İspanya'da üç kitabım çıktı ya, telif hakkı almayacağımı söyledim de öyle bastılar. Paris'te çıkan kitapçıda aynı şeyi istedi. Kendimizi küçümsemiyorum: Türkçe hapisane, yalnız Türkçe mi? Türk olmak da!" (Berk, 2014b: 204)

İlhan Berk, "Türkçeyi ve Türk olmayı hapisane" olarak ifade etse de bir yandan da Batı'ya hak vermektedir; çünkü edebiyatımızı, gerçek anlamda özgün bulmamakta ve dilimizin de yeterince işlenmediğini düşünmektedir. Kendisinin de ifade ettiği gibi, Batı'da yayımlanan eserlerinden telif ücreti almamıştır; hatta eserleri, böyle bir talebi olmadığı için basılmıştır. Kendi ülkesinde bile bazı eserlerini telif hakkı almadan yayımlatan Berk, Batı'nın bu konudaki hassasiyetini bildiği için bu durumdan rahatsız olmaktadır. Neyse ki ömrünün sonuna doğru yurt dışında yayımlanan bir eserinden telif hakkı alır ve mutlu olur; ama beklentisi çok daha büyüktür: "*Şimdiye değin İspanyolcada üç, Fransızcada bir kitabım çıktı biliyorsun ama telif hakkı istemeyeceğim diye imza vermiştim. Bu kez ilk kez telif hakkı alacağım, kısaca: İmzaladım. Doğrusu hem Amerika'da hem İngiltere'de birer kitabımın çıkacak olması beni sevindirdi. Halman ile Kahraman şiirlerin, kitapların yabancı dillere çevrilse Nobel alır diyorlar ya: Hadi bakalım!"* (Berk, 2014b: 221) diyen Berk'in derdi, telif ücreti almak değil dünya çapında bir sanatçı olmaktır; en önemli ödüllerle taçlandığı şiirini tüm dünyaya göstermek istemektedir.

Nihayet İlhan Berk'in büyük bir heyecanla beklediği kitabı, Amerika'da yayımlanır. 21 Mart 2004'te Batur'a yazdığı bir mektubunda Amerika'da çıkan kitabının sevincini dile getirip bu mutluluğu dostuyla paylaşmak ister. "*Şiir kitabımı sevdim mi? Ben bilemeyeceğin sevindim. Çeviriler nasıl bilmem. Amerika'da çıkması yetti bana.*" (Berk, 2014b: 224) Eserlerinin her baskısını kılı kırk yarararak inceleyen sanatçı, bu kitap için sadece Amerika'da çıkmış olmasını yeterli görmüştür; belki de bunlar, kitabı eline almış olmanın mutluluğuyla çok düşünülmeden sarf edilmiş cümlelerdir. Çevirinin ne olduğunu çok iyi bilen; şiirin sayfadaki yerleşimini, kenar boşluklarını, hurufatını, vb. önemseyen biri için sadece kitabın çıkmış olması yetmese gerektir.

9. ÇEVİRİLERİ VE ÇEVİRİYLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

İlhan Berk, Batı edebiyatıyla yakından ilgilenmiş; özellikle Fransız edebiyatını, özgün şekliyle inceleme ve çevirme şansını bulmuştur. Dolayısıyla hiç durmadan okuyan, yazan, çizen İlhan Berk'in uğraşlarından biri de çeviri olmuştur. Kimi zaman çeviriyi, bazı sanatçıları daha iyi tanımak için kimi zaman da kendi sanatına ve fikirlerine katkısı olması amacıyla yapmıştır. Tabii sadece ekonomik kaygılarla yaptığı çevirileri de vardır. Amacı ne olursa olsun tıpkı eserlerinde olduğu gibi çevirilerinde de oldukça titizdir. Defalarca elden geçirir, bazıları üzerinde yıllarca çalışır ve her zaman en doğru çeviriyi yakalamaya çalışır.

Böyle olmakla birlikte Berk, bazı yazarların eserlerini çevirmenin hiç de kolay olmadığını; çünkü Türk dilinin, yeterince zengin olmadığını ve iyi işlenmediğini düşünmektedir. Bu durumu, günlüğünde şöyle dile getirir: *“Rimbaud'nun nesrini başka hiçbir şeye değişmem. Öylesine pırıl pırıl bir nesri daha kimse bulmadı diyeceğim. Rimbaud'nun nesrini çok düşündüğüm oldu. Denedim de. Ama sarmadı pek. Neden mi? Önce dilimiz yetersiz. Bu dille ne yapılır hiç bilmem. (...) Doğrusu, bu haliyle bizim bu dille bir şey yapılmaz. Bunu bozmak, yeniden yaratmak gerek, çıkar yol bu bence. Batı dillerinin o güçlü yapılarını örnek alarak bu dili yeniden yapmalı. Bunu ben, Rimbaud'yu, Lautreamont'u çevireyim diye, bir iki denemeye giriştiğimde gördüm. Bugünkü dille, bu katı yapıyla onları çevirmeye kalkmak bir delilik bile derim. İler tutar yönü yok çünkü bu dilin. Biz salt diyeceğimizi düşünmüşüz, onu deyince iş bitmiş. Başka bir şey bizi hiç ama hiç ilgilendirmemiş.”* (Berk, 2014a: 26) Berk'e göre; dilimizin yeterince işlenmemiş ve zenginleşmemiş olması, bazı sanatçıların eserlerini çevirmemize bile engeldir. Dilimizin, yüzyıllarca, yabancı dillerin boyunduruğu altında kaldığı ve kalmaya devam ettiği düşünülürse ona hak vermemek mümkün görünmemektedir.

Ne kadar zor olduğunu düşünürse düşünsün yine de İlhan Berk'in yaptığı en önemli çevirilerden biri, yıllarını verdiği Rimbaud olmuştur. Üstelik bu süreçte onu çevirmenin hiç de kolay olmadığını görmüştür. Bu yüzden sadece Fransızcalarıyla yola çıkmaz İngilizceye yapılmış çevirilerini de bulur ve onlardan da yararlanır. Bunu da yeterli görmez, iyi bir çeviri için önce eseri anlamak gerektiğini düşündüğünden anlamaya çalışır, anlamadığı kısımlar için de Fransızlardan yardım

alır. “Ben çevirileri³⁶ ‘Edition Critique’lerden, yani en sağlam olan asıllarından yaptım. Ayrıca birkaç kitabın yorumlarını da göz önünde bulundurdum. Ayrıca İngilizce çevirilerini de bularak, onlara da bakarak çalıştım. (...) Ben bu çevirileri biliyorsun üç dört yıldır yapıyorum. Sıradan yapılan bir çeviri değil anlayacağın, en çok sevdiklerimi, ayrıca çevrilmesi mümkün olanlarını çevirdim. Türkçede Rimbaud’dan bir kısım çeviri de çıktı biliyorsun, asıllarıyla karşılaştırılırsa yürekler acısı. Bunları Rimbaud’yu çevirmenin her şeyden önce zaman istediğini anlatmak için yazdım. Ben anlamadığım parçalarda Fransızlarla çalıştım, onların da anlamadıkları parçaları ise çevirmekten şimdilik vazgeçtim.” (Berk, 2012: 17) diyen sanatçı, Memet Fuat’a, Nurullah Ataç’ın çeviriyle ilgili bir sözünü hatırlatır: “Nurullah Ataç, çeviride yanlış yapmamak imkânsız demişti bana bir gün.” (Berk, 2012: 28) Berk, Ataç’a hak vermekle birlikte yanlışı en aza indirmek için elinden geleni yapmış yine de içinden çıkamadıysa onu çevirmekten vazgeçmiştir.

Berk, çok emek harcadığı ve iyi olduğunu düşündüğü söz konusu çeviriyi, Ağustos 1961’de Memet Fuat’a gönderir; ancak yayımcısı, onunla aynı fikirde değildir. Övgü değil eleştiri alır. Eleştirilere şöyle teşekkür eder: “Çeviri için dediklerine gelince, kızmaya nasıl hakkım olur, teşekkür ederim ancak. Cehennemde Bir Mevsim’de daha çok yanlış olduğunu gördüm. Bir yedi yıl önce başlamıştım o işe. Illuminations daha yeni. Düpedüz yanlışlar buldum, bunun için sana, Hilav’a çok çok teşekkür ederim. Çeviride doğru yön beni ilk anda ilgilendirir, bu bakımdan çok sevindim. İki üç yer var ki tamamen yanlış çevirmişim. Sağolun.” (Berk, 2012: 28) Bunun üzerine sanatçı, eseri, yeniden elden geçirir ve aylarca eser üstünde çalışır. 1962’nin Mart’ında tekrar gönderdiği kitap, ekim ayında basılır ve kitabı eline alınca editörün emeğinin ne kadar büyük olduğunu anlar, bu defa yeni bir teşekkür mektubu yazar: “Şimdi Rimbaud’nun ilk müsveddelerini sana gönderdiğim zamanı hatırlıyorum. O müsveddeler üzerinde ne kadar uğraştığımı kitap çıkınca anladım: Büyük emeğin. (...) Rimbaud çevirileri 5 yıldır on kez elimden geçti, koktu, sıkılmıştım artık, her türlü hatalar ondan oldu. Ama bu bir özür olmaz elbet. Senin, Selahattin’in (Hilav) emeği olmasaydı bu güzelliğe eremezdi kitap. İkinize çok

³⁶ Bu çeviriler, *Seçme Şiirler: Cehennemde Bir Mevsim - Illuminations* adıyla Ekim 1962’de De Yayınevi tarafından yayımlanmıştır.

teşekkür ederim.” (Berk, 2012: 29) Mektuplar gösteriyor ki İlhan Berk, Rimbaud çevirileri için beş yıllık sıkı bir çalışma yapmak zorunda kalmıştır. Ancak Berk’in işi, burada da bitmez, şöyle ki Rimbaud çevirileri, yeni baskılar yapar ve bunların bir kısmında eklemeler de vardır. Her defasında yeni baskıdan önce de sonra da eserin tamamını elden geçirir, bulduğu hataları düzeltir. Aradan uzun yıllar geçer ve artık yaptığı çevirilerin eksiksiz olduğunu düşünmektedir. “*Otuz iki yıla karşılaştırılırsa, Rimbaud’dan üç çeviri, bir yığın da dergilerde çeviriler çıktı, o güne göre işim daha kolay yürüdü (yenileri eklerken). Bütün çevirileri gözden geçirdim. Sanırım üç çeviri düşünülürse, bu eksiksiz bir çeviri oldu.*” (Berk, 2012: 177)

Berk’in, çeviri konusunda Memet Fuat’tan aldığı eleştirilerden biri de hazırladığı bir antolojiyle ilgilidir. Sanatçı, *Başlangıcından Bugüne Dünya Şiiri*³⁷ adlı bir antoloji hazırlamıştır. Eser, 1969’da Varlık Yayınları tarafından basılır; ama Memet Fuat, eseri hiç beğenmez ve eleştirir. Bazı çeviriler oldukça kötüdür, seçilen şiirlerin bazıları da şiir denilemeyecek kadar zayıftır. Bunun üzerine Berk, kendini ve eserini savunmak için bir mektup yazar. “*Asıl söylediğine, yani kimi şiirlere benim şiir demeyeceğim halde onları antolojiye koyuşuma gelince: Bu doğru: Çoğuna şiir diyemem onların. Bunun farkındayım, öylesine farkındayım ki yarı yolda bundan vazgeçmek istemiştım. Ama mesela Brezilya şiiri denince ondan iyi çevrilmiş ya da şiir denecek hiç örnek yoksa Muzaffer Uyguner’i koymayıp da ne yapmalı? İş böyle bozuluyor elbet. Önemli olan, çok araştırmaktır. En iyi çevirileri bulmaktır. Buna uzun boylu gitmedim; sorumluluk daha çok burda işte. Bunun için doğru dediklerin daha çok. Bütün bunlardan sonra yaptığım iş yine de iyi bir iş değil biliyorum. Mesele bir daha yapmamakta.*” (Berk, 2012: 73) Berk, savunma yapmasına rağmen hatasını kabul etmektedir. Rimbaud çevirisinde de Memet Fuat’ın eleştirisine maruz kalan sanatçı, her iki durumda da ona hiç kızmamış aksine eleştiriyi teşekkürle kabul etmiştir.

Rimbaud çevirilerinin asıllarıyla birlikte basılmasını isteyen Berk, aynı şeyi, Pound’dan yaptığı çeviriler için de ister. “*Pound’ın Kantoları*³⁸ (biliyorsun onları

³⁷ Adı geçen eser, Şubat 1969’da Varlık Yayınları tarafından yayımlanmıştır.

³⁸ Adı geçen çeviriler *Seçme Kantolar-Ezra Pound* adıyla 1969’da yayımlanmıştır.

Yurdanur'la ben bir yıl çalışarak yaptım, Güven, Sinan Fişek'le de öyle.) Bu kantolar asıllarıyla yayımlanmalı. Bir de Pound'ın muhakeme dosyası kitabı eklenmeli (çevirdi biliyorsun)." (Berk, 2014b: 85) diyen Berk, Perse'den yaptığı çevirilerin de orijinalleriyle birlikte basılmasını ister. *"Bu kış umarım ki sana Saint-John Perse'in La Gloire des Rois'sını göndereceğim; yarısını daha önce yapmıştım; ayrıca Perse'in Nobel kazanması, onun Türkçeye çevrilmesini daha da gerekli kılıyor, sanıyorum. (...) Perse'in kitabı 11 şiirlik olduğu için de, onu asıllarıyla basmanı çok isterdim."* (Berk, 2012: 18) Şiirlerin asıllarıyla birlikte basılmasını istemesinin nedeni, meraklılarına orijinal metinleri de göstermektir.

Kendisinin de ifade ettiği gibi; çeviri, çok zordur ve bazı çeviriler onu çok zorlamıştır. Dolayısıyla Berk, zaman zaman çevirilerden çok yorulmuş ve bu işi bir tür hamallık olarak görmüştür. Bunu, en çok da 1985'te hazırladığı bir antolojiyi yıllar sonra, 1994'te tekrar eline alınca hisseder. Bu antoloji, o zaman basılmamıştır, basılması için tekrar elden geçirirken yaptığı işe önce kendisi şaşırır. *"Şaşırmam bu işe nasıl soyunduğumdan geliyordu (bunca hamallığa)."* (Berk, 2012:171) Bugün aynı işi yapamayacağını bile düşünür ama eseri baskıya hazırlamak gerekmektedir. *"Bir çeviri hiçbir zaman bitmez diye düşünüyorum; öyle de."* (Berk, 2012: 23) diyen sanatçı, bu sözünün ne kadar doğru olduğunu belki de en çok bu eseri baskıya hazırlarken fark etmiştir. Öyle ki *"1985'ten bu yana yıllar geçmiş, kimi çeviriler eskimiş, onların yerini yenileri almış (şairler için de öyle), yeni şiirler, yeni şairler belirmiş, yeni anlayışlar elbet. Kısaca, yeniledim antolojiyi, bugünün de bir antolojisini yaptım."*³⁹ (Berk, 2012: 171) Bu açıdan bakınca bir çeviri, gerçekten de hiçbir zaman bitmemekte ve de yanlızsız olmamaktadır.

Bu bağlamda; Perse'in *Kralların Ünü* adlı eseri, Berk'i çok yoran çevirilerden biri olmuştur. Bu iş, onu o kadar yorar ki bir daha çeviri yapmak bile istemez. *"Kralların Ünü'nü de gönderiyorum işte. Artık bir daha kolay kolay çeviri işine girmem sanırım. Perse'in bu betiğini asıllarıyla basmanı bir koşul olarak öne sürmek isterdim. Beni adamakıllı yordu, artık elimde koktu, öyle gönderiyorum sana."*

³⁹ Söz konusu eserin hangisi olduğu mektupta açıkça belirtilmemiştir; ancak tarihlerden yola çıkılarak 2001'de yayımlanan *Fransız Şiir Antolojisi* olabileceği tahmin edilebilir.

Bütün sözcükleri didik didik ettim. Artık gına geldi, anlayacağım.” (Berk, 2012: 24) Çeviriden bu kadar çok yorulan İlhan Berk, neden çeviri yapmaya devam ettiğini ise bir mektubunda şöyle açıklar: *“Biraz borçlandım, bunun için de bir üç ay çeviri işine girişeceğim.”* (Berk, 2012: 18) Şiirlerinden çok da para kazanamadığından şikâyetçi olan sanatçı için çeviri bir kazanç kapısıdır. Tabii bunu yaparken baştan savma bir iş yapmamış, sevdiklerini ve beğendiklerini en iyi şekilde çevirmeye çalışmıştır.

Mektuplarından anlaşıldığı üzere Berk’in çevirileri, sadece bu kadar da değildir elbette, dergilerde dağınık olarak kalan çevirileri de bulunmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

RESSAM OLARAK İLHAN BERK

1. İLHAN BERK İÇİN RESMİN ANLAMI VE ÖNEMİ

İlhan Berk, şiir gibi resimle de küçük yaşta ilgilenmeye başlar. Sürekli resimler yapar ve bu işten çok hoşlanır. Çocukluğunun belki de bu biricik zevki ileride onun ününe ün, parasına para katacak; adının önüne ressam sıfatını ekleyecektir.

Şiir yazmak gibi resim yapmanın ilk faydasını da yine çocukluk yıllarında görür. Hiç karşılaşmasa da genellikle deniz resimleri yapmaktadır. Ortaokuldayken Manisa'dan İzmir'e doğru bir yolculuğa çıkar, amacı denizle tanışmaktır; ama denizi görünce sanki daha önce de defalarca görmüş gibi hiç şaşırılmaz. “*Resmi sevmemin, boyuna da deniz resimleri yapmamın yararını o gün anladım. Denizi görünce şaşırılmayışım bundandı.*” (Berk, 1997: 24) Şairin yokluk ve yoksunluk içinde geçen çocukluk yıllarının bir tür gerçeklikten kaçış alanı olan resim, ömür boyunca hobi olarak devam etmiş ve ona keyifli bir uğraşı olmuştur.

1.1. Resimdeki Amacı

İlhan Berk'in, aslında resimle ilgili bir planı ve amacı yoktur; resim, onun için sadece bir hobidir. Özellikle yaşlılık günlerinin biricik keyfi olarak görmüştür resmi. Ancak aradan geçen uzun yıllar, her zaman şiirin gerisinde olması koşuluyla, resim için de bazı planlar yapmasını gerektirmiştir. Yazmayı bir cehennem gibi yaşayan sanatçı için resim, baştan beri gerçek bir mutluluk alanıdır. Resme bunun dışında bir anlam yüklediği gibi verdiği mutluluk dışında ondan bir şey de beklememiştir. “*Bu yeryüzünde mutlu olduğum tek bir şey var: Resim yapmak. Büyük bir mutluluk duyuyorum resim yapmaktan. Aşkın, yaşamının ta kendisi benim için resim yapmak. Resim yaparken deliler gibi seviniyorum, göneniyorum.*” (Berk, 1997: 91) dese de bütün bu keyfine ve mutluluğuna rağmen yine de onun önceliği, resim değildir. Bir başka deyişle; onun birinci amacı, hiçbir zaman resim olmamıştır.

Resme tutku duymakla birlikte İlhan Berk için her zaman önce şiir gelmiştir. Bu yüzden de ressam olarak değil de önce şair olarak bilinmek ister. “*Cummings: Ressam şair densin istiyor: Ben tersini.*” (Berk, 2014b: 219) Ressam şair değil de şair

ressam olma arzusunu taşıyan sanatçı, bu yüzden olsa gerek şiirlerini çok genç yaşta yayımlamaya başlamasına rağmen resimlerini çok geç gün yüzüne çıkarmıştır. Enis Batur'a "*Şiir bize yetmeli Enis (...)*" (Berk, 2014b: 93) diyen Berk, bunu kendi hayatında da uygulamış ve hiçbir şeyin şairliğinin önüne geçmesine izin vermemiştir.

Öncelikle şair olarak anılmak isteyen sanatçı, uzun yıllar resimlerini gizleme yoluna gitmiş ve sergilerden uzak durmuştur. 1986'da ise ilk resim sergisi kendisine rağmen açılmıştır: "*Resim yayımlamayı yıllardır yasakladım (yalnız yayımlamayı mı?). Sergi açmayı da. Nev'deki sergi bir koleksiyoncunun, bu yıl bir milyona benden aldığı resimlerim onlar. Sergi bana rağmen açılıyor anlayacağın.*" (Berk, 2014b: 46) Yıllarca resimlerini yayınlamaktan ve sergi açmaktan uzak duran sanatçı, 1992'de fikrini değiştirir. Sergiye yine karşıdır ama resimlerini kitap olarak gün yüzüne çıkarmak istemektedir. "*Artık çizdiklerim, boyadıklarım ortaya dökülsün istiyorum. Yeterince kapadım onları. Galerileri uzağında tutmayı sürdüreceğim elbet. Ancak bir kitap yaparlarsa açacağım kapımı.*" (Berk, 2014b: 113) der. İlhan Berk, resimlerini bile kitap olarak görme arzusundadır, bu tavrının da şairliğinden kaynaklandığı düşünülebilir. Ne var ki çok geçmeden, 1998'de, sergi olmadan kitap işinin de zor gerçekleşeceğini görür. "*Sana bütün bunları anlattığımda sen sergiyi önerdin. Böylece de sergisiz kitaba kavuşamayacağımı anladım. (...) Kitap, amacım benim, bunu görmek istiyorum.*" (Berk, 2014b: 152) diyen sanatçı, resimlerini kitap olarak görme arzusunu başka mektuplarında da dile getirmiştir. Böylece başlarda ısrarla sergi fikrine karşı olan sanatçı, yıllar sonra sergi açma kararı alır. 2002'de Enis Batur'a yazdığı bir mektubunda resim sergisi açma arzusunu şöyle dile getirir: "*YK'nin bütün katlarını dolduracak ölçüde resimlerim birikti: 300. Bunları yalnız orda sergilemek istiyorum. Düşünmeni isterim bunu. Hepsinin satıldığını göreceksin.*" (Berk, 2014b: 210) Görüldüğü üzere kitaplarının yayımlanması için YK'yi tercih eden sanatçının resim sergisi için de tercihi yine YK olmuştur.

Mektuplarından anlaşıldığı kadarıyla İlhan Berk, resim yolculuğuna planlar yaparak, kendine hedefler koyarak başlamamıştır. Uzun süre resimlerini kendisine saklamış ve resmin şairliğinin önüne geçmesine engel olmuştur. Yıllar sonra ise resimlerinin satılması ve kendisine iyi paralar kazandırması sonucu ressam kimliğini de ortaya çıkarmak zorunda kalmıştır.

1.2. Resimden Gelir Elde Edişi

Kendisini, öncelikle şair olarak niteleyip ressamlığını ikinci plana atmasına karşın İlhan Berk'in resimleri, ünlü ressam Abidin Dino'nun da övgüsüne mazhar olmuştur: *"Abidin Dino isteseydi ressam olurdu diye yazdı: İstemedim ama yaptıklarımın resim olduğunu biliyorum; yoksa yırtardım. Çok yırtıyorum Enis, sen bu büyük resimleri ve daha nicelerini hiç bilmiyorsun. (Asıl da satılıp gidenleri - hiçbirinin diaları yok-)"* (Berk, 2014b: 119-120) Mektuplarında defalarca belirttiği gibi Berk, ressam olmak arzusuyla değil de zevk aldığı için resim yapmıştır. Ne ki bir gün resimden para kazanmaya başlar: *"Resmin bir gün karnımı doyuracağını hiç akluma getirmemiştim."* (Berk, 2014b: 46) der şaşkınlıkla. Sadece hobi olarak yaptığı bir uğraştan para kazanmak onu çok şaşırtır; çünkü resim yaparken alacağı zevkten başka bir beklentisi yoktur. *"Resimlerimin para edişine de hep şaşmışımdır. Hâlâ da şaşıyorum."* (Berk, 2014b: 118) Yaptıklarının resim olduğundan emin olmasına rağmen onların para etmesine şaşırması da ilginçtir. Belki de şair olarak hak ettiği değeri görmediğini düşündüğü içindir ki ressam olarak değer görmektir onu şaşırtan. şair için günlerce, aylarca bazen yıllarca uğraşan sanatçı, resmi çoğu zaman kısa bir sürede yapmaktadır. Bu işten kazandığı paraya şaşırmasının bir nedeni de budur elbette. *"Bir resmi çoğu 15 dakika ile bir saat içinde çizip boyuyorum (...)"* (Berk, 2014b: 118) der. Ama onun zevk için böyle kısacık bir sürede yaptığı resimler, iyi alıcılar bulmaktadır. Oysa yıllarca uğraştığı ve hayatının merkezine koyduğu şiirden ise yeterince para kazanamamaktadır.

Bundandır ki hayatının her ânını dolduran, yazdığı ânları da yazamadığı ânları da bir cehenneme çeviren şiirden para kazanamamaktan şikâyet eden Berk, resimden hem de gayet iyi bir gelir elde etmektedir. Resim yapmaktan nasıl büyük bir zevk alıyorsa ondan kazandığı paradan da büyük bir mutluluk duymaktadır. *"(...) resimden çok para kazandığımı da bilmiyorsun (dün bir koleksiyoncu 5 resim birden aldı.). İstanbul'da 6 koleksiyoncu, Paris'te 3(...), Almanya'da 1 koleksiyoncum var. El kadar resimlerim 100 milyon, orta boy 500 dolar, büyük boy bin dolar. İstanbul'da en çok resmim Edgü'de. (...) Bir defterim (çok defterim var) el kadar resimli (Turan Erol beş milyar biçti) tanesi 100 milyondan. Resimden kazandığım paraya bayılıyorum. Çok keyifleniyorum, çok."* (Berk, 2014b: 120) der. Kendisinin

de ifade ettiği gibi, resimden çok iyi para kazanmakta; resimleri, İstanbul'da olduğu gibi Almanya ve Fransa'da da alıcı bulmaktadır.

Resimden para kazanmak, şairi gerçekten çok mutlu eder; ama her zaman onun için asıl mutluluk, resim yapmak olmuştur. “*Ne zamandır resim işi artık yürümüyor: Durdu. Bunu hiç ama hiç düşünmemiştim; kocamışlığında sığınacağım biricik mutluluk alanı diye bakmışım ama: ihtiyarlığında yaparım diyordum.*” (Berk, 2014b:179) İhtiyarlık günlerine biraz daha keyif katacağını, bu günlerin mutluluğu olacağını düşündüğu resim, maalesef, şiir gibi bazen onu yalnız bırakmıştır.

2. RESSAM OLARAK ÇALIŞMA ŞEKLİ

Büyük bir zevkle resim yapan İlhan Berk, gücünü ilhamdan alan sanatçılardandır; şiirini, genellikle, ilhamla yazdığı gibi resmi de ilhamla yapmaktadır. İlham yoksa resim de yoktur onun için: “*Enis, resim işi durdu. Bu çok kötü. Yazmak gene önde sürüyor. Oysa gerçekten resim yapmak istiyorum. Ama ilham yok! Ben resimlerimi hep ilhamla yaptım: Şiir gibi.*” (Berk, 2014b: 219) diyen sanatçı ilham gelmeyince şiir yazamadığı gibi resim de yapamamaktadır. Resimde akılla yola çıkmadığını ve resimlerinde akıllı bir kenara koyduğunu ifade eder. “*Resim yaparken aklımı bir yere bıraktığımı nasıl anlıyorum biliyor musun? Resim bittiğinde bir kol, ayak, avuç yer almadığında ya da ayak yerinde kolu gördüğümde. Ben resmi bilmiyorum. Şiiri de böyle yazmak isterdim.*” (Berk, 2014b: 168)

Bu bağlamda; resmin başına ne çizeceğini, nasıl çizeceğini planlayarak oturmayan ve resmi bir çalışma programına bağlamayan Berk; esin geldiği anda oturup elinin altında hangi malzeme varsa onları kullanarak ve içinden geldiği gibi çizmektedir. “*Ben resmi bilmem, öğrenmek de istemedim hiç. Bir iş varsa resimlerimde bu cahilliğimden. Ben öyle kalmak istiyorum. Ben Pollock⁴⁰ gibi bilinçsiz yaratı yolunu seçtim. Elim altından ne çıkacağını hiç bilmem. Yalnız ‘Çıplak’ yapacağımı bilirim. Onu da ben değil elim bilir, ben de bırakırım, o kadar. Resim benim için esindir. Esinle yaparım. Resim yapmak için oturduğumu hiç*

⁴⁰ Paul Jackson Pollock (1912-1956): Soyut dışavurumcu olan Amerikalı ressamdır. 20. yüzyılın en önemli ressamlarından biri olarak kabul edilmektedir.

bilmem. Boyaları da. Önümde ne varsa onu kullanırım. Kâğıtları da öyle. Güzel resim kağıtlarına oldum bittim bir şey yapamadım. (Defterler de öyle. En adi defterleri kullanırım yazarken de çizirken de.) Kısaca, elim (evet, elim) nereye götürürse oradayım ben.” (Berk, 2014b: 170) der. Resmi bilmiyorum ve içimden geldiği gibi yapıyorum diyen sanatçı, bunu, başarısının sebebi olarak görmektedir. Ressam olmak istemediğinden bununla beraber yaptıklarının resim olduğunu da bildiğinden söz eden Berk bu konudaki bilgisizliğiyle âdeta gurur duymaktadır. “*Resimlerim iyiye bu ressam olmamamdan (...)*” (Berk, 2014b: 185) der. Kendisini ressam olarak görmemekle birlikte resimlerine değer katan temel unsurun tam da bu olduğunun da farkında olan şair, edebiyat ve sanat tarihine adını şair ressam olarak yazdırmıştır.

Resmin başına planlı bir şekilde oturmayan sanatçı, kendini resme bırakmakta ve o nereye götürürse oraya gitmektedir. Berk, bir gün hazırlık yaparak resim yapmaya başlar. Güzel kâğıtlara yazamadığını ve çizemediğini söyleyen sanatçı, bu kez güzel bir kâğıda resim yapmayı dener ve bu deneyi şöyle anlatır: “*Dün bir resme başlamıştım güzelim bir resim kâğıdı üstüne (biliyorsun elimin altındaki kâğıtlara çiziktiririm hep); korkarak, evet korkmak. Çünkü neredeyse ilk kez böyle bir kâğıda çiziktiriyordum. Yürümedi. Biraktım. Bu sabah çizgilere baktığımda iş yok diye bir daha bir kenara bıraktım. Ama iş yok çizgileri unutup boyamaya başladım elime gelen boyayla. Boyaları karıştırmam. Üst üste koyarım kat kat. Resim kendini hissettirince, üstüne üstüne gittim. Her zaman başparmağımla yapıyorum ya, bu kez elimin içi de bütün parmaklar da işe katıldı. Anlayacağın (beynimle) vücudum da işe karıştı. (Yani araya boya hariç hiçbir madde karışmadı.) Gövdem yaptı resmi. Daktiloyu şiir bittikten sonra kullanırım. Kalem de öyle. Resim şiirin uğradığı serüveni yaşadı.*” (Berk, 2014b: 173) Kendisinin de ifade ettiği gibi, resim de şiirin kaderini yaşamış, akılla başladığı resmi ilhamla bitirmiştir.

Şair İlhan Berk’in bir başka şairâne tavrı, yine resimlerinde de kendini göstermektedir. Şiirlerini eskimeye bırakan sanatçı, bazen resimlerinde de aynı yolu izlemiştir. Zaten resimlerini çok geç ortaya çıkaran Berk, yaptığı yeni resimleri de tıpkı şiirleri gibi önce bir süre dinlendirmiştir. “*Fatih’i gönderiyorum. Bir minyatür*

bu. Bundan sonra (gelecek ay) da bir gravür göndereceğim, şimdi yatıyor. Dinleniyor.” (Berk, 2012: 64) sözleriyle bu süreci ifade eder.

Mektuplarından da anlaşıldığı üzere; İlhan Berk’in şairliğiyle ressamlığı, iç içe geçmiştir ve birbirine benzemektedir. İkisinde de çoğu zaman yolu aynıdır. Bu durum, ressamlığının şairliğinden kaynaklandığını da düşündürmektedir. Nitekim yazdığı şiirleri, kitapları da resimlemiştir. Zaten birbirine benzeyen bu iki sanat, resim ve şiir, Berk’te neredeyse birbiriyle bütünleşmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İLHAN BERK'İN ÖZEL HAYATI

İlhan Berk, şairin bir hayatının olmadığını düşünmektedir. Ona göre; şairin hayatı denilen şey, aslında sadece şiirin hayatıdır. Dünya ise sadece yazılacak bir yerdir, başka bir dünya da yoktur. Bütün hayatını yazma eylemine bağlayan sanatçının, yaşamının her karesinde bu fikrini görmek mümkündür.

Bu anlamda onun özel hayatıyla sanatı iç içe geçmiştir denilebilir. Otobiyografisinde şöyle der: *“Yazdıklarımın bana benzemesini, beni ortaya koymasını istedim... Yazdıklarımın, benim boyumu-bosumu, sevdiğim yemekleri, kâğıtları, kalemleri, harfleri, suları, hayvanları, kadınları, çocukları, bütün insanları, bütün nesnelere öğretiler isterim. Bu dünyada yaşadığımın bilinmesini istemektir bu. Yaşama olayına sahip çıkmak... Yazmak, bu anlamda, önce kendimi, sonra da yeryüzünü varetmektir. Yazmanın böyle bir anlamı var benim için.”* (Berk, 1997: 7) Dolayısıyla yazdıklarımın beni öğretiler diyen sanatçının mektupları, onunla ve hayatıyla ilgili birçok malzemeyi de içinde barındırmaktadır.

1. SAĞLIK VE SPOR

Daha önce de belirtildiği gibi, İlhan Berk'in hayatındaki her şey, yazma eylemine hizmet etmektedir. Şair, bu yüzden vücuduna da çok önem vermektedir; çünkü vücudu, sağlıklı ve zinde olursa yazma faaliyetine daha çok eğilebilecektir. Otobiyografisinde kendini oldukça sağlıklı bulduğunu ve önemli hastalıkları olmadığını dile getirmektedir. *“Öyle önemli sayrılıklar geçirmedi, bunun için kendimi bir at gibi sağlıklı buluyorum.”* (Berk, 1997: 77) der. Bu yüzden vücudunu sevdiğini söyleyen sanatçı, ona iyi bakabilmek için elinden geleni yapmaktadır. *“Dal gibi olmak, en sevdiğim deyimlerden biridir.”* (Berk, 1997: 80) sözleriyle fazla kilodan hoşlanmadığını belirten sanatçı, dal gibi olabilmek için hem beslenmesine hem de spor yapmaya özen göstermektedir. Ne var ki her insan gibi onun da zararlı alışkanlıkları vardır. Ne kadar zararlı olduğunu bilse de yazma gücü verdiği için pipodan vazgeçemediğini şöyle ifade eder: *“Pipo yazarken kamçılar sanki beni. Sabahları yazarken üç dört pipo doldurur içerim. Yorar bu, ama büyük bir yazma*

gücü de verir bana.” (Berk, 1997: 78) Onun ilk amacının, daima yazmak olduğu dikkate alınırsa bu alışkanlık anlaşılabilir.

Yukarıda da belirtildiği gibi, vücudunu önemseyen ve sık sık ondan bahseden İlhan Berk, bunun nedenini otobiyografisinde şu şekilde izah etmektedir: “*Vücudum üstüne neden bu denli duruyorum? Bunu kolay kolay açıklayamam. Bildiğim bir şey varsa, o da vücudumu sevmemdir.*” (Berk, 1997: 80) Vücudunu sevdiğini belirten sanatçı, ona iyi bakmak için neler yaptığını mektuplarında da açıklamaktadır. “*Bir buçuk saat yürüdüm geldim diyorum, otuz yıldır yapıyorum bunu. (...) 30 yıldır yaptığım yorucu mu yorucu on beş dakika egzersiz (bütün gövdeye).*” (Berk, 2014b: 213) Sanatçı, bu mektubu, 2003’te, yani 85 yaşında yazmıştır, bu da gösteriyor ki dinç kalabilmek için en az otuz yıldır düzenli spor yapmaktadır. Spor ve beslenme sayesinde sağlıklı bir vücuda sahip olan Berk, bu durumdan çok memnundur, formunu koruyabilmek için de çok özen göstermektedir. Hatta ona göre vücudunun en iyi özelliği, sağlıklı olmasıdır. “*Yeter ki sıkmasın beni bu lanet gövde. Her yerde önüme sürmesin kendini. En iyi yönü sağlıklı olması: Domuz gibiyim.*” (Berk, 2014b: 178) der. Spor kadar beslenme ve erken yatıp erken kalkmak da önemli bir yer tutmaktadır onun hayatında. Kuru veya yaş fark etmez meyvenin her türlü, çeşit çeşit bitki çayı hayatının vazgeçilmezlerindedir. “*Sabahın köründe (...) (adaçayımı yaptım, içine bir kaşık bal, bir dilim de limon koydum.) Hem sana bu mektubu yazıyorum hem adaçayı içiyorum işte (evet, sabahın köründe).*” (Berk, 2014b: 130) diye yazar Enis Batur’a.

İlhan Berk’in, sağlığı için gösterdiği çaba, meyvesini vermiş ve ona uzun bir ömür ile çok üreten bir kalem armağan etmiştir.

2. GÜNLÜK HAYATI VE AİLE HAYATI

Mektuplarında sağlıklı ve dinç bir vücuda sahip olduğunu her fırsatta vurgulayan Berk, bu sayede çok çalışmış, durup dinlenmek bilmemiştir. Dolayısıyla İlhan Berk’in günlük hayatı denilen şey, şiirin hayatı demektir aslında. Baktığı, dokunduğu, gördüğü her şeyden yazacak bir şeyler çıkarmak ister. Âdeta yazmak için yaratılmış ve sadece yazabilmek için yapılması gereken asgari şeyleri yapan özel biridir. “*Yazmadan yaşamak diye bir şeyi anlamaz oldum. Artık bir suya, bir eve, bir*

sokağa, insanlara yazmak için, bir onun için bakar oldum.” (Berk, 1997: 89-90) diyen sanatçının günlük hayatı da şiirin hizmetindedir; en basit şeylere bile bir yazar hassasiyetiyle yazı konusu olarak bakmaktadır. Dolayısıyla da günlük hayatının önemli bir kısmını, çalışma doldurmaktadır. Tabiidir ki bu çalışma, yine özellikle şiir içindir. 1992’de Enis Batur’a yazdığı bir mektubunda *“24 saat çalışıyorum.”* (Berk, 2014b: 109) diyerek ne kadar çok çalıştığını belirtmektedir.

Bundan dolayı her şey şiire hizmet eder Berk’te. Yazabildiği sürece hayat güzeldir ve İlhan Berk mutludur. *“Elbet çıldıracakmış gibi olduğum zamanlar oluyor yazamadığımda, ama şükür arkası geliyor Enis. Hele şu aralar harika! Bir guru, bir ermiş, asıl da aziz gibi görüyorum kendimi.”* (Berk, 2014b: 212) der. Yazabildiği sürece kendini özel bir insan olarak gören sanatçının, en büyük mutluluğudur şiir. Ne var ki onun bu mutluluğu, ev halkı için geçerli değildir. Berk’in, yazamadığında çıldıracakmış gibi olduğu hallerinden de bir hastalık gibi olan yazma sürecinden de eşi Edibe Hanım etkilenmektedir; çünkü sanatçı, bu hallerini yanındakilere de bulaştırmaktadır. Eş bir söyleyişle; şair, yaşadığı cehennemi ev halkına da yaşatmaktadır. Belki de bu huyunu bildiği için eşine ve oğluna şiirle ilgili hiçbir şey sormaz. *“Ve hayatta ilk kez Edibe’ye hangisi iyi? diye sordum. (Edibe’ye hiçbir zaman şiirle ilgili ne bir şey dedim, ne de o bir şey sordu. 45 yıl bu böyle oldu. Tarih ve yabancı yazarları okumayı sever, özellikle romanları.) Kanatlı At’ı seçti o da.”* (Berk, 2014b: 123) diye özetler bu durumu. Şiirleriyle ilgili aile fertlerine hiçbir şey sormayan ve yayımlanmayan şiirlerini hiç kimseye okutmayan şairin, eşi ile oğlu da şiirleri, herkesle birlikte, yayımlandıktan sonra okuma şansı bulabilmektedir.

Diğer yandan mektuplarda eşi ve oğluya ilgili fazla bilgi vermeyen sanatçının, Enis Batur’a yazdığı bir mektubu ise oldukça çarpıcıdır; çünkü doksan yıllık ömrün, elli yılına tanıklık ve arkadaşlık eden sevgili eşi Edibe Hanım, bir gün Berk’i ısrarla kaçtığı hatta yok saydığı ölüm gerçeğiyle yüzleştirir. *“Belki biliyorsun, belki bilmiyorsun Edibe şimdi dört ay oluyor hasta. Hastalığının adını ne yazabiliyorum, ne de telaffuz edebiliyorum: Böyle bir durum. İnsanın başına karısından sonra ölmek gelmemeli, önce ölmeliyiz. Bunu anladım. Ben ki ölümü hiç bilmezken, birden bu her şeyi anımsattı bana. 50 yıl kolay değil, ölümü hiç düşünmemiştim. Artık ne okuyabiliyor, ne de yazabiliyorum. Yeniden dünyaya*

gelmek zor olacak.” (Berk, 2014b: 201) Berk, bu sözleriyle eşini seven, onun arkadaşlığına alışmış birçok insanın da hislerine tercüman olmuştur âdeta. Hayatı, neredeyse yazmaktan ibaret gören İlhan Berk, bu eylemden bile kopmuştur. Aylar sonra yazdığı bir mektubunda ise “*Yavaş yavaş kendime geliyorum. Kısaca yeniden doğmak istiyorum.*” (Berk, 2014b: 202) diyerek eşinin ölümünü zor atlattığını ifade etmiştir. Böylece aylar sonra okumalar ve yazmalar yeniden başlamıştır.

Bunun yanı sıra sürekli yazan ve okuyan İlhan Berk’in, hayatının bu en önemli eylemlerinin dışında neler yaptığına gelince o da birçok sanatçı gibi çeviriler yapar, üniversitelerde konferanslar verir, söyleşilere, kitap fuarlarına ve imza günlerine katılır. Yine seyahatlere çıkar, dostlarına mektuplar yazar, resimler yapar. Öte yandan sıradan bir insanın yaptığı şeyleri de yapmaktadır elbette; mesela Bodrum’dan aldığı evin tadilatıyla bizzat ilgilenir, bir yandan da bu tadilatın kendisini çok yorduğundan şikâyet eder. “*Şimdi bir buçuk ay oluyor, evi onartıyorum. Akşamları da süngercilerle, balıkçılarla balığa çıkıyoruz.*” (Berk, 2012: 83) diyen sanatçının dinlenme metotlarından biri de dışarı çıkıp çarşı pazar dolaşmaktır. Pazara gidip sevdiği sebzeleri, meyveleri, şifalı otları bir bir elleriyle seçer; ama onlardan da yazı konusu çıkarmayı ihmal etmez. Yerine göre yemeğini, çayını, kahvesini kendisi yapar.

Mektuplarından anlaşıldığı üzere, ne kadar sıradan şeyler yaparsa yapsın İlhan Berk, her şeyden önce bir şairdir ve hayatındaki her şey şiire bağlıdır. Doğaldır ki Berk de çevresine bir şair gözüyle bakar. Bunun için ev, yazmak için çekildiği ve dinlendiği bir sığınak; uyku, yemek-içmek ise yine yazmak için enerji topladığı küçük molalardır.

3. OKUR OLARAK İLHAN BERK

Hayatının her ânı yazma eylemine hizmet eden İlhan Berk’in, çok iyi bir okur olduğu da mektuplarından anlaşılmaktadır. Genellikle okurluğu da yazarlığına bağlı olan sanatçı, tercihlerinde yerli yabancı ayrımı yapmaz. Sevdiklerini, merak ettiklerini, okumaya değer gördüklerini okuyan şair, bazı yazar ve eserleri defalarca okumaktadır. Hatta bazen aylarca aynı yazarı okuduğu bile olmaktadır.

Bu kadar çok okuyan Berk'in, bir okur olarak ilk amacı, okuduklarından beslenmektir. Çoğu zaman, okuduklarından, yazacakları için ipuçları aramaktadır. Otobiyografisinde bunu şöyle ifade eder: *“Bir kitap, bir yontu, bir ezgi, bir şarkı, bir film de öyle. Kitaba elim uzanıyorsa salt yazacaklarıma yarayacak diye uzanıyor.”* (Berk, 1997: 90) Onun okumadaki öncelikli amacı, genellikle, yeni keşifler yapmak, yeni ufuklara yelken açmaktır. Enis Batur'a yazdığı bir mektupta okuma amacını şu şekilde açıklar: *“Kitabı biraz da benim Hikmet Şiirleri'min elinden tutar diye de okuyorum. Bir şiir var, yürümüyor bir türlü; belki elinden tutar diyorum. Ama nafile!”* (Berk, 2014b: 102) Değerli dostu Enis Batur'un yazdıklarını da özenle okur, onun yazdıklarından beslendiğini ifade eder. *“Senin yazdığın her şeyin üstüne özenle eğildim hep. Büyük güzellik bulduğum için elbet. Beni besledi bile diyebilirim yazdıkların. Üstüne titredim.”* (Berk, 2014b: 93) İlhan Berk'in okudukları, önünde yeni pencereler açmalı, ruhunu yıkayıp içini ısıtmalı ki okuma eylemi işe yarayış olsun. Bunları gerçekleştirilmeyen okuma ise ona göre bir vakit kaybıdır. Okuduklarından yararlanmak isteyen sanatçı, titiz bir şair olduğu gibi titiz bir okurdur da. *“Bir şiiri ben sözcükler, dizeler, ikilikler, dörtlükler, altılıklar, noktalar, virgüllerle okurum. Dizelerin yapılarıyla uğraşırım, öyle varmaya çalışırım tadına şiirin.”* (Berk, 2014b: 59) Özellikle sevdiklerini, değer verdiklerini, kelime kelime, hece hece okumaktadır. Hiçbir şeyi gözden kaçırmak istemez. İkinci, üçüncü okumayı yapar bazen; her okuyuşta, yeni keşifler yaptığı da olur ve böyle bir okuma ona keyif vermektedir.

Öte yandan iyi bir okur olan İlhan Berk, yabancı yazarların eserlerini ise orijinallerinden okumayı tercih etmektedir; çünkü çevirilerden değil, orijinal eserlerden daha büyük zevk almaktadır. İyi derecede Fransızca ve İngilizce bildiği için de bu dillerde yazan şairleri orijinallerinden okuma ve not alma fırsatı bulmuştur. Bu yüzden birçok eserin orijinal şeklini bulup da onlardan okuyabilmek için çaba göstermiştir, burada bulamadıklarını ise yurt dışından getirtme yoluna gitmiştir. Bir eseri, yazıldığı dilde okumak, onun için önemlidir, hele de söz konusu olan sevdikleriyse!.. Sevdiği şairlerden biri de yorumu açık şiirleriyle İtalyan şair

Montale'dir⁴¹. Montale'nin eserlerinin, Türkçe çevirileriyle yetinmeyip Batur'dan, Paris'e gittiğinde Fransızca çevirilerini de alıp göndermesini rica eder. “*Montale'leri aldım (elin, gözün dert görmesin), bin teşekkür. (...) Her şeyi bir yere koyup okumaya başlayacağım onlara. Benim sevdiğim yabancı şairler için on beşe yakın tuttuğum defterler vardır; ne bulursam onlara yapıştırırım, elime geçeni. Montale de onlardan biri bu kitaplara onlarla gireceğim: Üç dilde örnekle. (...) Benim onun şiiriyle ilgili yönüm, yorum şiirine açık olmasıdır onun şiirinin. O denli açık konuşmasına karşın, kapalıdır gene Montale.*” (Berk, 2014b: 216) Montale'yi orijinallerinden okuyamamaktan rahatsızdır Berk. Türkçe çevirilerin yanı sıra Fransızcalarını da okuyarak karşılaştırma yapmaya ve o eksikliğini olabildiğince telafi etmeye çalışmaktadır. “*Şu İtalyanlar korkunç, yalnız Montale için bile İtalyanca öğrenirdim.*” (Berk, 2014b: 214) diyen İlhan Berk, bu cümleyi kurduğunda 85 yaşındadır; ama belki de geç kaldığını düşündüğünden, onu Türkçe, İngilizce ve Fransızca çevirilerinden okumaya devam eder. Bir şairin orijinal eserlerini okuyabilmek için yeni bir dil öğrenmeyi göze alabilecek kadar iyi bir okur ve bu okumaların kıymetini bilecek kadar değerli bir şairdir Berk.

Bununla birlikte İlhan Berk; okuduklarından, gerektiğinde yararlanabilmek ve sevdiği şiirler arasında zevk yolculukları yapabilmek amacıyla da notlar almaktadır. Bittabi sevdiği şair Montale de onun defterlerindeki yerini alır. Berk'in aldığı bu notlar gün gelir defterler doldurur. “*Ben bu notları sevdiğim, hoşuma giden şiirler için tutuyorum. Kendim için yani. Böylece bir şiir gezisi yapıyordum.*” (Berk, 2014b: 71) der. Aslında bu notları, belki bir gün kitap olur diye değil de, günü gelince yararlanırım diye tutmaktadır. Ne var ki sonradan kitap olarak yayımlamak aklına gelir ve üzerinde çalışarak editörüne gönderir. “*Şimdiye değin 25 defter tutmuşum okurken, yazarken. Onları tape ettirdim, üzerinde çalıştım. Dört yüz sayfayı buluyor. YKY'ye gönderdim.*⁴² (...) İlk bölümünü sana gönderiyorum. Sürecek. Benim için

⁴¹ Eugenio Montale (1896-1981): İtalyan şair ve eleştirmendir. 1975 Nobel Edebiyat Ödülü'nün de sahibidir.

⁴² Söz konusu bu defterler, *Kült Kitap* (Yazarken/Okurken/Çizerken) adıyla YKY tarafından 1998'de yayımlanmıştır. Bu defterlerin bir bölümü, *Ben İlhan Berk'in Defteriyim* adıyla Alkım Kitabevi tarafından 2004'te yayımlanmıştır. Söz konusu defterler, daha sonra, 24 Kasım-30 Aralık 2006 tarihleri arasında Yapı Kredi Kültür Sanat'ta açılan “İlhan Berk'in Defter Kapakları” adlı

değişik bir şey. Bilmem bir kitap olur mu? Hele bir ele gelsin.” (Berk, 2012: 185) der. Onun, kendisi için yaptığı bu çalışma, bu zevk, bir kitaba dönüşür ve İlhan Berk’in defterleri, kitaplaşarak edebiyat dünyasındaki yerini alır.

Görüldüğü üzere; İlhan Berk, çok okur, okuduklarından notlar alır, bazen de onlardan beslenir. Bu sayede şiirini hep yeni, hep genç tutmayı başarmıştır da denilebilir.

4. YOLCULUKLARI

Okuduklarından beslenen İlhan Berk, yolculuklarından da beslenmek istemektedir. Tıpkı okumak gibi yolculuklar da onda değişiklikler yapıyorsa görevini yerine getirmiş demektir yoksa sadece vakit kaybıdır. Yolculukları da okudukları gibi içine ışıklar doldursun, önünde yeni ufuklar açsın ister. Yenilenmeye ve değişime doymayan Berk için yeni yerler demek, yeni şiirler demektir; çünkü onun için dünya, sadece bir yazı konusudur. Gittiği her yere, gördüğü her şeye bir şiir konusu çıkarma arzusuyla bakar. Onun, şiir için çıktığı yolculukların nedeni, yine şiirdir. Günlüğünde seyahat arzusunun, okuduğu kitaplardan ve şiirlerden kaynaklandığını söylemektedir. “*Öyle sanıyorum ki, dünyayı görmek isteğini bana okuduğum kitaplar, şiirler verdi. Kitaplarda öğrendiğim yerküre dayanılmaz güzellikteydi. Özellikle şiir okumak; başka yerler, başka insanlar görmek, başka ülkelerde dolaşmaktı.*” (Berk, 2014a: 55) der. Okuduklarından etkilenerek başladığı yolculuklar, onu bazen tatmin ederken bazen de ona sadece bir vakit kaybı gibi gelmiştir.

Bu bağlamda; İlhan Berk, ilk yolculuğunu ortaokul yıllarında İzmir’e yapmıştır. “*Bu benim dünyayı görmeye ilk çıkışımdı.*” (Berk, 1997: 25) diyen sanatçının, bir okul arkadaşıyla çıktığı bu yolculuğun amacı, denizi görmektir. Ne ki kitaplar ve resimler sayesinde denizi bildiği için bu tanışma onu şaşırtmaz. Kitabın ve resmin faydasını ilk defa böyle görmüştür. Bisikletle Manisa’dan İzmir’e yapılan bu ilk ve oldukça meşakkatli yolculuğun arkası gelir, hemen her zaman yeni konular için düşer yollara. Yolculukların bazıları yurtiçine bazıları ise dünyanın farklı

köşelerindedir. Avrupa'nın birçok büyük şehrini gezer Berk: Amsterdam, Paris, Berlin, Madrid, Lizbon, Rosio, Rotterdam, Strasbourg... Bunların bazılarında yazma konusu bulduğu için oraları sever, bazılarında ise hiç hoşlanmaz. İlginçtir ki hep genç kalabilen, yenilik âşığı şair, genç ve yeni Avrupa'yı hiç sevmez, bunu günlüğünde şöyle ifade eder: “*İhtiyar Avrupa'nın kapısı diye bakıyorum Strasbourg'a. İhtiyar ve büyük Avrupa! Şimdi ondan kalan birkaç kent, birkaç yitik su, sokak, daha çok da kiliseler, şatolar. Yeni, korkunç ve çirkin Avrupa'da. Ancak ihtiyar olan güzel.*” (Berk, 2014a: 84) diyen sanatçı, yeni şehirlerde yazacak hiçbir şey bulamamış, bu yüzden de onları hiç umursamamış; fakat eski şehirleri görmek ve yazı konuları çıkarabilmek için çıkmıştır yolculuklarına. Sadece Avrupa'da değil dünyanın her yerinde İlhan Berk'in ilgisini kapalılık, karanlık ve tarih çekmiştir.

Berk, 1990'da Kudüs'e bir şairler toplantısına davet edilir. Bu çağrı, onu çok heyecanlandırır; çünkü ihtiyar Kudüs, yeni bir yazma konusudur ve gitmeden önce her zamanki gibi şehirle ilgili okumalar yapar. “*Kudüs'e giderken, Kudüs üstüne ne buldumsa okudum. Dünyada beni yalnız eski kentlerin ilgilendirdiğini yinelemeliyim. Yeni kentleri görmem bile. Dünyanın bu en eski kentine giderken içim içime sığmıyordu. Yalnız görmekle yetinmeyecektim. Kudüs'ü yazacaktım da.*” (Berk, 2014a: 208) der. Onun için eski şehirler yazılmaya değer yerlerdir, bu yüzden görülmeye değer yerler de oralardır. Heyecanla gittiği Kudüs'ü karış karış dolaşır, şehre dokunur, notlar alır; ama çok istemesine rağmen bu şehrin yazılamayacağına karar verir. Şehrin tarih yükü kendisine ağır gelir. Yine de mutludur, şiirin onu çıkardığı bu yolculuktan memnun kalır.

Bu açıdan ihtiyar şehirlerden ilham alan İlhan Berk'in seyahatleri ya kendisini yenilemeli ya da dostlarıyla görüşebilmek için bir fırsat yaratmalıdır. Gittiği yerlerde yazamıyorsa ya da sevdiği insanlarla görüşememişse sıkılıp hemen dönmeye çalışmaktadır. “*Ben gittiğim bir yerde yazamıyorsam ya da orda bir sevgili yüze rastlamamışsam cehennem oluyor orası: Hemen dönüyorum.*” (Berk, 2014b: 175) der. Gittiği yerlerde sıkılmadan kalabilmesi için ya şiir ya da şiir dostları olmalıdır yanında. Eğer bunlar yoksa hiçbir yer onu tutamaz. Bu özelliğini bildiği için kendince tedbirler almaktadır. “*Ben bu ayın 21 sabahı, buradan uçağa binip akşama Amsterdam'dayım. Sıkıntım aklıma gelince biletin dönüşü açık olsun diye*

tutturdum, öyle yaptılar. Bir şey yazamazsam döner gelirim. Yazmaya başlarsam kalırım, başka yerlere de geçebilirim. (...) Bir sokağı olsun yazmaz mıyım dersin Enis?” (Berk, 2014b: 178) Berk’in amacı, hiçbir zaman yeni yerler görmek olmamıştır; o, hep yenilenmenin peşindedir. Bunu yapamayan yer de onu sıkılmaktadır. Bundan dolayıdır ki yazamayacağını düşündüğü yerlere gitmek istemezken eğer yazabilecekse dünyanın öbür ucuna gidip günlerce kalmayı bile göze alabilmektedir. *“Böyle bir yazı işi için yer seç bana. Bir sokak, bir alan, bir mahalle, bir ev, bir ağaç, bir heykel, bir resim olabileceği gibi bir kibrit kutusunu görmeye de gidebilirim.”* (Berk, 2014b: 175) Mutlaka önemli yerler, büyük şehirler gerekmez, gördüğü şeyler çok sıradan da olabilir; yeter ki gittiği yer, gördüğü şeyler onu etkilesin, bu uğurda birçok zorluğa katlanabilir. Yazacak bir şey yoksa o seyahat, onu daha başlamadan yormaktadır. *“Bir yolculuk çıktı bana. Önümüzdeki ay Rotterdam’a 2. kez çağırdılar. Orada ne yaparım ben?”* (Berk, 2014b: 175) Böyle bir seyahate daha çıkmadan sıkıntılanır ve kimi zaman dostlarından, yazabileceği yerlerle ilgili tavsiyeler ister.

Gördükleriyle ruhunu yıkamak, yenilenmek, ışımak isteyen sanatçı, bazı seyahatlerinde bu fırsatı yakalar. *“Prado ile yıkanıp çıktım. Yarından sonra Lizbon’a... (...) Şiirin yaptığı şu işlere bak. 1962’den beri beni dolaştırıyor.”* (Berk, 2014b: 110) der. Şiir odaklı olarak uzun yıllardır yurt içi ve yurt dışı yolculuklara çıkan sanatçı, şiirin, böyle bir şeyi yapıyor olmasına da şaşırır. Bazen bir şairler toplantısına bazen de panele, konferansa... vb. davet edilir. Şiirden kazanamadığından şikâyet eden Berk, şiir sayesinde, dünyaya çok para harcadığını ifade eder; çünkü seyahatlerinin çoğu, şiirle ilgili davetlerden dolayı gerçekleşmiştir. Kudüs’ten yazdığı mektubunda *“Şu dünyaya çok para harcattım. Şiirin bu işleri yapışına şaşıyorum.”* (Berk, 2012: 35) diyerek duygularını belirtir. Şiirin gönderdiği şehirlerden eli boş dönmüşse o yolculuğu bir vakit kaybı olarak nitelendirir. *“Bir yolculuktan döndüm: İzmir’den. Hiçbir değişikliğe uğramadım. Yazık!”* (Berk, 2014b: 101) der. Bir yolculuk, bir şiir getiriyorsa eğer görevini yapmış olmaktadır. *“Yarın Basra’da toplanılacak. Ben cebimde Dicle ile dönersem, yeter.”* (Berk, 2012: 89) Çok büyük beklentileri de yoktur yolculuklarından; küçük bir değişiklik yapsın, en azından ruhuna bir iki dize düşürsün istemektedir.

İhtiyar şehirlerin âşığı Berk'in ruhuna iyi gelen, onu besleyen şehirlerden biri Bruges'tür. *"Bir yerde Bruges'den söz ediyorsun ya, yazılmalı o kent, baştanbaşa, yazılmalı. Unutamadığım tek Ortaçağlı o! Belki yalnız o kentin birer ucundan tutmalıyız; vakit yok mu?"* (Berk, 2014b: 72) diyen Berk, bu kenti, büyük bir yazı konusu olarak görmektedir, hatta öyle büyüktür ki herkes bir ucundan tutabilir. Yıllar önce gördüğü şehri, 1992'de tekrar görme şansı yakalar. *"Kokuşmuş şairlerden buraya kendimi atınca, yaşadığımı anladım. On iki yıl önce de burayı görmüştüm (hep şiir sayesinde). Şimdi Bruges'ün üstüne üstüne yürüyorum."* (Berk, 2014b: 112) Hayran olduğu şehri karış karış dolaşmak ve yazmak istemektedir. Berk'in, ihtiyar Avrupa'yı ve Bruges'i neden bu kadar çok sevdiğini ve yazmaya çalıştığını yine mektupları söylemektedir. *"Ben galiba ortaçağı mistik karanlığı için seviyorum."* (Berk, 2014b: 215) der. Tıpkı şiirde olduğu gibi fazla us kokan şehirleri sevmez Berk. Yine tıpkı şiir gibi biraz kapalı ve karanlık şehirleri sevmekte; ancak böyle yerleri yazmaya değer bulmaktadır.

Görüldüğü gibi; Berk'in şairliği, tüm hayatını kuşatmıştır. Hayatının merkezinde şiir vardır, diğer her şey onun etrafında döner. O, dünyaya şair gözüyle bakar, gördüğü, okuduğu ne varsa yararlanmak ister. Hayata dair her şeyin şiirini beslemesini arzu eder. Onun için tüm dünya sadece bir yazma konusudur.

5. GEÇİM DERDİ

Fakir bir ailenin çocuğu olan, bu yüzden de küçük yaşlarda çalışmaya başlayan İlhan Berk, farklı kulvarlarda da olsa ömrü boyunca çalışmıştır. Bu çalışma, bazen sırf para kazanmak içinken bazen de kendisini ve şiirini geliştirmek içindir. Lakin bütün bu çalışmalarına rağmen sık sık maddi sıkıntı çektiğinden yakınmıştır. *"Benim evim barkım var ve buna göre zenginim ama, param yok. İki milyon aylığım var, unutma bunu."* (Berk, 2014b: 108) der. Memurluktan emekliye ayrılan sanatçı, ev bark sahibi olmasına rağmen emekli maaşıyla geçinmekte zorlanmaktadır. Çeviri yaparak ek gelir elde etmeye çalışan Berk, özellikle emekliye ayrıldıktan sonra çeviri işine hız vermiştir. *"Biraz borçlandım, bunun için de bir üç ay çeviri işine girişeceğim."* (Berk, 2012: 18) Çeviri yapmak, onun için, daha çok, ek gelir elde etme yollarından biridir. Zaten maddi yönden rahat olduğu dönemlerde çeviriye pek yanaşmamıştır.

Ne var ki çeviri; bütün zamanını okumaya, yazmaya ve çizmeye vermek isteyen İlhan Berk'in, çok fazla zamanını almaktadır. Çeviri yerine yazdıklarından para kazanmak ister, çok olmasa da ihtiyaçlarını karşılayacak kadar; ama bu, her zaman mümkün olmaz. Bazen eserlerinin telif ücretini zamanında alamaz. “*Kardeşim bu, sizin muhasebe sanırım Ş. O. Kitabı'nın telif hakkını benim iki sayıda çıkan 5 şiirimin (yani: Ekim-Aralık) telif hakkı sanıyor olmalı. Ben hala beş şiirin parasını almadım.*” (Berk, 2014b: 61) Bazen de kitabını basacak bir yer bulamadığı için basım parasını cebinden ödemek zorunda kalır. “*Şükran'a (Kurdakul) yazdım, henüz bir karşılık almadım, biliyorum para isteyecek, o da bende yok. Ne yapacağımı bilmiyorum. Sendeki betiklerim çıksaydı, belki oraya vererek bu iş olur biterdi. Ne diyeceğimi bilmiyorum; sadece Otağ'ın çıkmasını istiyorum şu önümüzdeki ay.*” (Berk, 2012: 24) Bir teklif gelmezse eserlerinin basım yükünü de kendisi yüklenmektedir. Enis Batur hariç, hiç kimseye kitaplarımı basar mısın diyemediğini belirtir. “*Biliyor musun bir sana kitaplarımı basar mısın? diyorum, kimseye diyemem.*” (Berk, 2014b: 119) Bu yüzden olsa gerek Batur'a karşı kendini hep borçlu hissetmiştir.

Bununla birlikte aradan geçen yıllar, ona şiirden de en azından ihtiyaçlarını karşılayacak kadar, para kazandırmaya başlar. “*Bunca yıldır yazıyorum, bana kitaplarım artık ihtiyaçlarımı karşılar gibi oluyor. Bu önemli benim için Enis.*” (Berk, 2014b: 218) diye yazar. Ancak bu cümleyi sekseninden sonra kurmuştur ve artık hayli yol almış, tanınmış, kendini kabul ettirmiş bir sanatçıdır. Yazdıklarından kazanıyor olmak, onu çok mutlu etmektedir. “*Yazıdan kazandığım parayı çok seviyorum.*” (Berk, 2014b: 158) diyerek bu mutluluğunu ifade eder. Hayatının merkezinde duran, biricik sevgilisi, en büyük mücadelesi yazının kazandırdığı para, ona büyük bir keyif vermektedir. Ne var ki yazıdan kazandığı parayı sevdiğini söylese de Berk'in en sevdiği para, daha önce de belirtildiği üzere resimden kazandığı paradır. Şöyle ki resim hobisidir, güzel vakit geçirmek istediği, sadece kendi keyfi için uğraştığı bir sanattır. Bu işe başlarken de epey yol aldıktan sonra da para kazanmak amacı olmamıştır; dolayısıyla resimden para kazanmak, onu hem şaşırtır hem de çok mutlu eder. “*Resmin bir gün karnımı doyuracağını hiç aklıma getirmemiştim. (...) Kitaplar pek getirmiyor.*” (Berk, 2014b: 46) der. Resmi,

ihtiyarlık günlerine renk katacak bir zevk olarak görürken resim, ona hiç hesapta olmayan bir mutluluk getirir. Üstelik bir kitap için yıllarca emek harcarken resimlerini çok kısa bir sürede ve hiç yorulmadan yapmaktadır. Bu yüzden de “*Resimden kazandığım paraya bayılıyorum.*” (Berk, 2014b: 120) der. Kitaplar, maddi yönden onu hiçbir zaman tatmin etmemiştir; ama yine de kitaptaki öncelikli amacı, para olmadığı için yazmaktan ve üretmekten hiç vazgeçmemiştir.

Mektuplarından anlaşıldığı kadarıyla; birçok insan gibi İlhan Berk’in de geçim derdi vardır. Çok çalışkan bir insandır, durup dinlenmek bilmez. Buna rağmen kazandıkları, ihtiyaçlarını karşılamaya yetmez çoğu zaman. Yine de çocukluğunda başlayan çalışma hayatı, bir ölçüde, ömrünün sonuna kadar devam etmiştir denilebilir. Hep çok çalışmış, çok okumuş ve çok yazmıştır.

6. KİŞİLİĞİ

Buraya kadar söylenen her şey, İlhan Berk’in kişiliğini de ortaya koymaktadır. Bununla birlikte şair, mektuplarında, kişiliğiyle ve kendisini nasıl değerlendirdiğiyle ilgili bilgiler de vermiştir. İlk Berk’in kendini de adını da seven bir insan olduğu ve en önemli önceliğinin adını korumak noktasında toplandığı mektuplarda göze çarpmaktadır. Buna sebep Emrullah İlhan Birsen’in, çok badireler atlatarak İlhan Berk adını alışıdır. Bu konudaki hassasiyetini, Memet Fuat’a, şu şekilde ifade eder: “*Adını kimse benim kadar korumuş değildir şimdiye dek. Bunun için yaşarım ben. Halis bir bireyciyim anlayacağın.*” (Berk, 2012: 73) Adını korumak, iyi ve olumlu bir şekilde devam ettirmek önemlidir onun için. Bu yüzden yaptığı işlere titizlenir, yaptığı her işin sonucu çok iyi olsun ister.

Titiz ve özenli bir sanatçı olan İlhan Berk, aynı zamanda, sabırsız bir insandır; ne yazık ki zaman zaman aceleciliğinden, sabırsızlığından kaynaklı hatalar da yapar. Bu yüzden, bir çeviri eserinin yazımında yaptığı hatasını; “*Benim ne sabırsız, netameli, tezcanlı bir herif olduğumu bilirsin.*” (Berk, 2012: 102) sözleriyle izah etse de aslında bu savunmanın bir öneminin olmadığını bilmektedir; gerçi derdi, kendini savunmak değil, hatasını nedeniyle birlikte kabul etmektir. Sadece bu da değildir sabırsızlığının verdiği zarar, diğer yandan da bu huyu, onu yorar. Eserlerinin baskısını beklemek, bir ıstıraba döner, her şey bir ân önce olsun bitsin ister. Bazen

aksilikler çıkar ve eserlerinin yayım zamanında değişiklikler olur; dostlarından beklediği cevaplar ya da mektuplar gelmez. Bütün bunlar, İlhan Berk'i kırar ve küstürür. Kırılgan ve hassas bir insan olduğunu söyleyen sanatçı, bunun sebebi olarak da çocukluğunu gösterir: “Çok kırılganım ben çocukluğumun fukaralığı yaptı bunu (öyle büyüdüm ben. Hem fukaralık da benim iyi talihimdir diyorum.)” (Berk, 2014b: 186) Dediğine göre; zor geçen çocukluğu, fakirlik ve babasızlık, onun kırılgan bir insan olmasına neden olmuştur. Yine de hayatının anlamı olan şiir, ona kırgınlıklarını çabuk unutturmuştur. “Birden bütün karşılıklı densizliklerimizi unutuverdim, şiir başka bir şey: Değil mi ki 40 yıldır birbirimize kitaplarımızı gönderiyoruz (tek dayanağımız şiir); onun yeri başka.” (Berk, 2014b: 206) Şiir yumuşatmaktadır onu, çok şeyi affettirmektedir. Söz konusu olan şiirse diğer her şey önemini kaybetmektedir.

Şair, kimi zaman ise kırgınlıklarını içinde biriktirir, unutamaz, boş veremez. O kırgınlığı dile getirmedi de rahat edemez, huzur bulamaz. Bazen aylar bazen de yıllar sonra biriktirdiklerini muhatabına iletir. Onu kıranlardan biri “Yahu Enis, sen insanı deli edersin, bilmem bunu biliyor musun?” (Berk, 2014b: 73) sözleriyle sitemini dile getirdiği Enis Batur’dur. İki dost arasında zaman zaman kırgınlıklar olsa da Berk’i en çok kıran şey, Batur’un, *Pera* için yazdığı yazıdır. Ama onun kırıldığı şey, yazının içeriği değil de dostunun *Pera*’yı okumadan bu yazıyı yazmış olmasıdır. “Bu mektubu yazabilmem için, önce şu söylemek istediğim biriki şeyi söyleyeyim; gerçi onlar senin için kapanmıştır ama benim için apaçık duruyor. Bu hızla *Pera* için yazdığın yazıya üzüldüm elbet. Ama asıl üzüntüm kitabı okumadığını bilmem, yalnız onun orasına burasına baktığını bilmemdir. (...) Bu olay beni aylarca üzdü. Bunları yazmam iyi oldu. Şimdi dindim. Kendimden, senden söz edebilirim.” (Berk, 2014b: 92-93) Aradan ne kadar zaman geçerse geçsin içinden söküp atmadığı kırgınlıkları, kendince zamanı gelince bir dile getirmektedir. Bunları, içinden boşaltmadan rahat edememektedir. Memet Fuat da kırıldığı ve kırgınlığını yirmi yıl sonra dile getirdiği bir dostudur. “Ne zamandır yazacaktım(yirmi yıldır), bu güne, bu tarihe kaldı işte. (...) (Bunlar da şimdi nereden çıktı, gereksiz diyorsun belki; ama benim için değil çünkü bir yanlısın sürmesini istemiyorum.)” (Berk, 2012: 174) Daha önce de belirtildiği gibi; Memet Fuat, İkinci Yeni ile ilgili bir yazı yazmıştır ve bu yazıda

İlhan Berk'i, hareketin öncülerinden değil de harekete sonradan katılanlardan biri olarak göstermiştir. Berk, söylenenleri kabul etmez; ama 1954'te mektuplaşmaya başladığı editörüne, bunca yıl niye beklediğini söylememekle beraber bu kırgınlığını, 1994'te iletir.

Öyle anlaşılıyor ki İlhan Berk; hassas, kırılgan, sabırsız bir insandır. Dostlarına değer verir; kırgınlıklarını, kızgınlıklarını ve sevinçlerini onlarla paylaşır. Affetmeyi de af dilemeyi de bilir. Umudunu hiç kaybetmez; şiirinin, elbet bir gün anlaşılacağını ve şiirden de para kazanacağını umut eder. Umudu gibi sevinçleri de eksik değildir hayatında. “*Ben pek gülen adam değilim ama, sevinçler eksik olmaz bende.*” (Berk, 2014b: 224) sözleriyle bunu dile getirir.

SONUÇ

Mektup türü, öncelikle, bir iletişim aracı olarak ortaya çıkmış ve yüzyıllarca, daha çok, siyasi ve politik içerikli haberler taşımıştır. 14. yüzyıla kadar çok yaygın olmayan tür, kâğıt üretiminde yaşanan teknolojik gelişmeler ve buna bağlı olarak okuma-yazma oranındaki artıştan dolayı, bu yüzyıldan sonra, tüm dünyada gelişmeye başlamıştır. Buna bağlı olarak edebî değer taşıyan mektupların ortaya çıkışı da 14. yüzyıldan sonraya tarihlenir. Mektubun, dünya edebiyatlarındaki altın çağı ise 18. yüzyıldır. Ancak mektup türü, bu yüzyıldan sonra teknolojinin hızlı gelişimi ve iletişimin çok kolay bir hâl alması sonucu tekrar gerileme yaşamaya başlamıştır. Bir süre sonra yavaş yavaş önemini kaybeden mektup günümüzde daha çok elektronik posta şeklini almıştır.

Mektup türünün, Türk edebiyatında ortaya çıkışı da türün âkıbeti de dünya edebiyatlarından pek farklı değildir. Bununla birlikte, gelişim çizgisi, dünya edebiyatlarından oldukça farklıdır; çünkü Türk edebiyatında mektubun, edebî bir tür olarak değer kazanışı, 19. yüzyıla rastlar. Bu dönemde, Batı edebiyatıyla yaşanan yakınlaşma ve devrin şartları, Tanzimat Dönemi sanatçılarının, fikirlerini mektup aracılığıyla ortaya koymasını sağlamıştır. Dolayısıyla mektup, Tanzimatçılar için önemli bir edebî tür olmuştur. Yine devrin şartları sonucu Edebiyat-ı Cedide sanatçıları da türe fazla rağbet etmemişlerdir. Türk edebiyatında en fazla edebî mektubun yazıldığı dönem ise Cumhuriyet Dönemi'dir. Siyasi, sosyal ve edebî değer taşıyan bu mektupların çoğu da kitaplaşmıştır. Ne var ki mektup, daha önce de ifade edildiği gibi, Türk edebiyatı ve toplumu için de gittikçe önemini kaybetmektedir.

Bütün bunlara rağmen sanatçı mektupları, onların sanatlarıyla ilgili bilgiler içerdiğinden tüm dünyada edebî bir belge olarak kabul edilmekte ve değerini korumaktadır. Hatta sanatçıyı daha iyi anlamının ve tanımanın en önemli yollarından biri olarak da kabul edilmektedir. Bu bağlamda, bu çalışmanın konusunu İlhan Berk'in, Memet Fuat'a ve Enis Batur'a yazdığı özel mektuplar oluşturmaktadır. Berk, Memet Fuat'la 1954'ten 1998'e kadar, neredeyse, yarım asır mektuplaşmıştır. Bu mektuplar, 2012 yılında YKY tarafından kitaplaştırılmıştır. Enis Batur'la ise 1975'ten 2005'e kadar, otuz yıl boyunca mektuplaşmıştır. Yine bu mektuplar da 2014'te Noktürn Yayınları tarafından kitaplaştırılmıştır. Berk'in, her iki mektup

kitabı da öncelikle onun poetikasıyla ilgili görüşlerini ortaya koymaktadır. Ayrıca bazı çağdaşı sanatçılara ve yaşadığı dönemde çıkarılan bazı edebî dergilere bakışını da içermektedir. Yine yazma serüvenini, çeviriyle ilgili görüşlerini, resme bakışını ve özel hayatıyla ilgili ipuçlarını da mektuplarda bulmak mümkündür.

Buradan hareketle ulaşılabilecek ilk tespit, her fırsatta şiirle ilgili görüşlerini açıklama yoluna giden İlhan Berk'in mektuplarının da bu konuda hatırı sayılır bir malzeme ihtiva edişidir. Dili, modern şiirin temel sorunu olarak gören sanatçı, öncelikle, şiirin diliyle düzyazının dilini ayırmıştır. Ona göre, düzyazının amacı anlaşılmasıdır; bu yüzden de verili dili kullanılır ve kolayca anlaşılır. Bu da onu kolayca tüketilen bir ürün yapar. Oysa şair, kelimelere farklı anlamlar yükler, imgeler yaratır ve ortaya çok anlamlılık çıkar. Böylece şiir, kolayca tüketilmekten kurtulur; her dönemde, her okuyucuya farklı şeyler anlatır. İyi şiirin çok anlamlı olması gerektiğini düşünen İlhan Berk, şiirin kalıcılığını da buna bağlamaktadır. Ona göre, şiiri okuyan herkes, kendi kültürü ve deneyimi doğrultusunda bir şeyler anlamalıdır. Ama yine de iyi şiiri, daha doğru anlamak için zengin bir kültürel birikime ve modern şiirin dili konusunda yeterli donanıma sahip olmak da gerekir. Bu yüzden herkesin iyi şiiri anlamayacağını, iyi şiiri anlamak için ilim tahsil etmek gerektiğini düşünür.

Bu bağlamda, her zaman iyi şiirin peşinde koşan İlhan Berk'e göre iyi şiirde bulunması gereken özelliklerden biri de biçim - içerik bütünlüğüdür. Ona göre bunlardan birinin ağır bastığı şiir, iyi şiir değildir. Sürekli biçim arayışı içinde olan sanatçı, bu yüzden alışkanlığa dönüşen tekniğe karşı çıkmış ve her zaman yeni biçim arayışları içinde olmuştur. Hatta biçimde yenilik yapmayı, modernlik olarak kabul etmeyen Berk, aksine gelenekten beslenerek şiire yeni bir duyuş ve düşünüş getirmeyi modernlik olarak görmektedir. Ona göre, dünya şiiri içinde bir yer edinebilmenin yolu da budur. Aynı şekilde tüm gücünü içerikten alan şiiri de kabul etmeyen sanatçı, tek gücü içeriği olan ideolojik şiirlere de karşıdır; üstelik bu şiirler, herkese hitap etmemekte, sadece belirli bir zümreye seslenmektedir. Oysa ona göre, iyi şiir, herkese seslenebilen şiirdir. Berk, ancak bu şekilde özgün ve modern bir şair olunabileceği kanaatindedir.

Bu noktada, mektuplarında sadece iyi şiirin değil iyi şairin özellikleriyle ilgili düşüncelerini de açıklayan İlhan Berk'e göre şairin, modern ve özgün olması gerektiği gibi bir de şair tavrının olması gerekmektedir. Buna göre, şairin dikkat etmesi gereken şeylerden biri de dilini korumaktır. Ona göre şair, şiir dilinin bozulmaması için diğer edebî türlerden uzak durmalı ve sadece şiir yazmalıdır. Elbette bunlar ve şairin tavrı zamanla yerini bulacaktır, bu yüzden de ona göre şairliğin bir yaşı vardır. Şairliğin, yaşla birlikte olgunlaşıp geliştiğini, bu yüzden de şairliğin yaşının elliler olduğunu düşünür. Nitekim dönemdeki genç şairleri, şiir konusunda yöreklendirirken çağdaşı olgun şairleri de takdir etmiştir. Berk, çağdaşı sanatçılardan Memet Fuat, Enis Batur, Ece Ayhan, Behçet Necatigil ve Nazım Hikmet'in sanatlarıyla ilgili yorumlarda bulunmuş; yine kendi sanatına, çağdaşlarının getirdiği yorumlara da mektuplarında yer vermiştir. Çağdaşlarının, düzyazılarını bile şiir gibi bulduğu İlhan Berk, kendi düzyazılarını savruk bulmakta ve düzyazı yazarken çok zorlandığını ifade etmektedir. Yine de Berk, tüm yazdıklarında ve çizdiklerinde şairdir; hatta şairliğini, yaptığı her işe bulaştırmıştır.

İyi bir şair olmak için sürekli okuyan, araştıran ve denemeler yapan İlhan Berk, yazmadan duramayan bir sanatçıdır. Ancak yazmayı da yazamamayı da bir cehennem gibi algılamaktadır. Şöyle ki yazarken özellikle uzun soluklu çalışmalarında, her şeyi bir kenara itip sadece yazma işine odaklandığı için bu süreç hem kendisi hem de ailesi için yıpratıcı olmuştur. Hatta bazen yazma işinden bir enkaz halinde çıktığından yakınır. Yazamadığı, yazacak bir şey bulamadığı dönemlerde ise yapacak bir şey de bulamamakta ve bu yüzden de hem kendisini hem ev halkını bunaltmaktadır. Dünyayı bir yazı konusu olarak gören Berk; şiirlerinde aşk, cinsellik, İstanbul gibi konuları çokça işlemiş; ama ölüm temasından özellikle uzak durmuştur. Çok geç eğildiği ve buna hayıflandığı konu ise metafiziktir. En kısa şekliyle, eserlerinin konusunun kendisi olduğunu söyleyen sanatçı; yazacak bir şeyi olsun ya da olmasın sabahın çok erken saatlerinde kalkıp çalışma masasının başına oturmaktadır. Bunun nedeni de şiirin daha çok sabahın erken saatlerinde elinden tuttuğunu düşünmesidir. Denilebilir ki sürekli yazan ve yazdıklarından beğenmediklerini yırtıp atan Berk, titiz bir sanatçıdır. Bazen bir şiir üstünde günlerce hatta aylarca çalıştığı olur.

Ne var ki İlhan Berk, yazarken ne kadar emek harcarsa harcasın yayımlanmamış eseri, yazılmış kabul etmez. Bu yüzden de sadece yazarken değil yazdıklarını yayımlarken de oldukça titizdir, nasıl yazdıysa o şekilde basılmasını ister. Şiirin yayımlandığı sayfa, sayfadaki konumu, kesiliş yerleri, hurufatı onun için önemlidir. Çünkü şiirde yazılanlar gibi bunların da şiirin bir parçası olduğunu ve şiirin kenar boşluklarıyla birlikte var olduğunu düşünür. Ona göre, nasıl yazılanların anlattığı şeyler varsa yazılmayanların yani şiirin etrafındaki boşlukların da anlattığı şeyler vardır. Dolayısıyla bu meselelerle tek tek ilgilenmiş, hatta kitap kapaklarının rengine bile kendisi karar vermiştir. Her baskıdan önce kitaplarını tekrar tekrar elden geçirmiş, her baskıyı ilk kitabının ilk baskısını bekler gibi büyük bir heyecanla beklemiştir. Yazmayı bir cehennem gibi gören sanatçının en büyük keyfi ise yazdıklarını baskıya göndermeden önce yaptığı son okuyuş, en büyük mutluluğu da eserinin basılmış halini eline almaktır.

Ancak İlhan Berk, bütün bu mutluluğuna rağmen eserleri yurtiçinde kaç baskı yaparsa yapsın tam olarak tatmin olmamıştır. Onun arzusu, şiirlerini Avrupa şiiri içinde görmektir. Şiirinin Avrupa şiiri içinde de bir yerinin olduğunu düşünen sanatçı, eserlerinin Batı dillerine çevrilmesini ve oralarda da ses getirmesini arzu etmiştir. Batı dillerine çevrilen her eseri ona ayrı bir mutluluk vermiştir. Bu noktada hem eserleri Batı dillerine çevrilen hem de Fransız edebiyatından çeviriler yapan İlhan Berk'in, çeviri konusunda da ciddi çalışmaları vardır. Aldığı eğitim sonucu Fransızca'yı iyi biliyor olmak, onun Fransız şiirini yakından tanınmasına ve teorik eserleri de inceleyebilmesine fırsat vermiştir. Bu esnada beğendiği yazarlardan ve şairlerden çeviriler yapmış ve Fransızca bilgisini bu yolda kullanmıştır. Dolayısıyla bu durum, onun, Avrupa şiiriyle yakınlaşmasını sağlamıştır. Hatta Batı şiiriyle yakınlaşması, yaptığı çevirilerle daha da gelişmiştir. Özellikle beğendiği sanatçıların eserlerini ve Türk diline çevrilmesini gerekli gördüklerini çevirmiştir. Tabii maddi kaygılarla yaptığı çevirileri de vardır; yazdıklarından para kazanamadığını söyleyen sanatçı için çeviri, aynı zamanda, bir kazanç kapısıdır. Dolayısıyla çeviriyle bu kadar iç içe olan sanatçı, mektuplarında da konuyla ilgili görüşlerine yer vermiştir. Ona göre, başarılı bir çevirinin ilk şartı, çevrilecek eserin doğru olarak anlaşılmasıdır. Doğru anlaşılmayan eserin, doğru çevrilemeyeceğine inanır. Bu yüzden, önce

çevireceği eseri doğru anlamak için çaba harcamıştır. Ne var ki bir çevirinin hiçbir zaman tam anlamıyla bitmeyeceğine de inanır; çünkü değişen şartlar ve anlayışlar, çeviriye yeniden bakmayı gerekli kılmaktadır. Bu yüzden, tıpkı eserlerinde olduğu gibi, çevirilerinde de her baskıdan önce eseri tekrar elden geçirmiş ve yeniden düzenlemiştir.

İlhan Berk'in Batı'yla münasebeti sadece çeviriden ibaret değildir. Şiirleri, Batı dillerine çevrilen sanatçı resimleriyle de Batı'ya açılmıştır. Resimleri, hem yurtiçinde hem de yurtdışında iyi alıcılar bulmuştur. Esasında Berk'in en azından başlarda resimden para kazanmak gibi bir amacı yoktur; çünkü şiir, yazı, çeviri, okuma, araştırma derken sürekli çalışan İlhan Berk'in biricik mutluluk alanı resimdir. Ressam olmadığını ama yaptıklarının resim olduğunu bildiğini söyleyen sanatçı, resmi, yaşlılık günlerinin tek avuntusu olarak görmüştür. Resim onun için her zaman bir hobi olmuştur ve resimden tek beklentisi keyifli zaman geçirmektir. Ancak bu hobi, onun beklentisinden farklı bir çizgiye kaymış ve resimleri iyi alıcılar bulmuştur. Tüm hayatını ortaya koyduğu şiirden pek para kazanamazken, keyif almak için üstelik şiirle kıyaslanamayacak kadar kısa sürelerde yaptığı resimlerden para kazanıyor olmak onu hem şaşırtmış hem de çok mutlu etmiştir. Ressam şair olarak bilinmek istemediğini söyleyen İlhan Berk, her zaman şairliğini önde tutmuş ve böyle bilinmek istemiştir. Ne ki onun şairliğiyle ressamlığı birbirine benzemektedir. Şöyle ki resimlerini de tıpkı şiirleri gibi ortaya çıkarmadan önce bekletmiş, şiirini, genellikle, ilhamla yazdığı gibi resmi de ilhamla çizmiştir. Şiirde olduğu gibi resimde de akli bir kenara bırakmış ve içinden geldiği gibi yapmıştır.

Yazmayı bir cehennem benzeten ve hayatının yegâne mutluluğunun resim olduğunu söyleyen İlhan Berk'in özel hayatı da bu ikisinden yani şiirden ve resimden ibarettir. Berk'e göre aslında sanatçının hayatı yoktur; sanatçının hayatı denilen şey, şiirin hayatından başka bir şey değildir. Mektuplar da gösteriyor ki onun tüm hayatı şiirin hizmetindedir. Şöyle ki sağlığına ve beslenmesine dikkat eder, düzenli olarak spor yapar; çünkü daha çok yazabilmek için sağlıklı olması gerekmektedir hatta vücudunun en sevdiği yanı sağlıklı olmasıdır. Her insan gibi o da evdeki basit işlerle ilgilenir, alışverişe ve yolculuklara çıkar; ama buradaki birinci amacı, yeni yazma konuları bulmaktır. Kitap okurken, etrafla ilgilenirken her şeye bir şair gözüyle

bakmaktan kendini alamaz. Onun için evin anlamı bile yaşadıklarını, gördüklerini, duygu ve düşüncelerini yazmak için çekilebileceği bir mekân; ayrıca daha çok yazabilmek için sırtını dayayıp dinlenebileceği bir sığınaktır sadece. Berk, hep şiir için çalışmış, verdiği kısacık molalarda da hep yeni şiirler aramıştır.

Doksan yıllık uzun ömrünü şiirin hizmetine sunan İlhan Berk, adını İkinci Yeni şiirinin öncü isimlerinden biri olarak şair ressam kimliğiyle Türk edebiyatı tarihine yazdırmıştır. Aynı zamanda hem dostu hem yayımcısı Memet Fuat ve Enis Batur'a yazdığı mektuplar göstermektedir ki hiçbir konuda ya da teknikte derinleşmeyerek hep daha iyisini arayan sanatçı, Türk edebiyatına çok sayıda özgün ve çeviri eser kazandırmıştır. Onun için dünya bir yazı konusu, İlhan Berk de onu yazarak tüketmeye çalışan bir şairdir sadece.

BİBLİYOGRAFYA

A) Sanatçının Eserleri

- BERK**, İlhan (1997). **Uzun Bir Adam**, 2. bs., İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- (2012). **İlhan Berk'ten Memet Fuat'a Mektuplar - Elin Üstünde Gezsin**, 1. bs., İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- (2013). **Poetika**, 4. bs., İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- (2014a). **El Yazılarına Vuruyor Güneş**, 4. bs., İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- (2014b). **Enis Batur'a Mektuplar**, 1. bs., İstanbul: Noktürn Yayınları.
- (2015). "İlhan Berk'ten Ferit Edgü'ye", **Sözcükler Dergisi Edebiyatçı Mektupları Özel Sayısı**, S. 55, s. 43.

B) Yararlanılan Diğer Kaynaklar

- AKGÜN**, Ali (2002). **İlhan Berk Şiirinde Nesne Sorunu**, İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- ALTAY**, Ergin (1974). "Rus Yazınında Mektup", **Türk Dili Dergisi Mektup Özel Sayısı** (2. bs. , 2008), S. 274, s. 579-581.
- ALVER**, Köksal (2006). "Mektubun Sosyo-Politiği Üzerine Bir Deneme", **Hece Dergisi Mektup Özel Sayısı**, S. 114 / 115 /116, s. 73-75.
- ÇOBANOĞLU**, Şaban (2012). **İlhan Berk'in Şiir Dilinde Sapmalar ve Deformasyon**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- DEVELLİOĞLU**, Ferit (1993). **Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, 11. bs., Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- ELİOT**, T. S. (1983). "Gelenek ve Şair", **Edebiyat Üzerine Düşünceler** (Çev. Sevim Kantarcıoğlu), 1. bs., Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- ENGİNÜN**, İnci (Haz.) (1995). **Abdülhak Hamid'in Mektupları 1-2**, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- ERDEM**, Hülya (Haz.) (1996). **Hac Yolunda**, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- ERGÜLEN**, Haydar (2015). "İlhan Berk'in İskelesi", **Peyniraltı Edebiyatı**, S. 21, s. 9-10.
- GÖKTÜRK**, Akşit (1974a). "İngiliz Yazınında Mektup", **Türk Dili Dergisi Mektup Özel Sayısı** (2. bs. , 2008), S. 274, s. 513-516.
- (1974b). "Amerikan Yazınında Mektup", **Türk Dili Dergisi Mektup Özel Sayısı** (2. bs. , 2008), S. 274, s. 565-566.
- Hece Dergisi Mektup Özel Sayısı** (2006). "Mektup Yaz, Alışkanlıkların Tazelensin" (imzasız), S. 114 / 115 / 116, s. 3-5.

KABAKLI, Ahmet (2002). **Türk Edebiyatı - IV**, “İlhan Berk” maddesi, 11. bs., İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.

KARACA, Alaattin (2013). **İkinci Yeni Poetikası**, 3. bs., Ankara: Hece Yayınları.

KEFELİ, Emel (2002). **Anlatım Tekniği Olarak Mektup**, İstanbul: Kitabevi Yayınları.

KERMAN, Zeynep (Haz.) (1974). **Tanpınar’ın Mektupları**, İstanbul: Dergâh Yayınları.

KUNDAKÇI, Emre (2015). “İlhan Berk: ‘Söze Dayalı Şiir’den ‘Şiir’e Yolculuk”, **Peyniraltı Edebiyatı**, S. 21, s. 6-8.

küçük İskender (2015). “İlhan Berk Notları”, **Peyniraltı Edebiyatı**, S. 21, s. 3.

MORSUNBUL, Hüdai (2006). **Resim Şiir İlişkisi Işığında İlhan Berk Sanatı**, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir.

NECATİGİL, Behçet (1968). **Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü**, “Memet Fuat” maddesi, 5. bs., İstanbul: Varlık Yayınevi.

OKAY, M. Orhan (2004). **Poetika Dersleri**, 1. bs., Ankara: Hece Yayınları.

----- (2006). “Mektuba, Mektuplaşmaya ve Kartpostala Dair”, **Hece Dergisi Mektup Özel Sayısı**, Yıl: 10, S. 114/ 115/116, s.30- 36.

ÖZCAN, Tarık (2009). **Aykırı ve Şair**, İstanbul: Hayat Yayınları.

ÖZGÜL, M. Kayahan (2006). “Çıkın-Mektup Yahut ‘Bir Maniniz Yoksa...’”, **Hece Dergisi Mektup Özel Sayısı**, S. 114 / 115 /116, s.7-20.

ÖZTÜRK, Veysel (2004). **İlhan Berk’in Şiirlerinde Anneye Dönüş Arzusu**, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

(RAN), Nazım Hikmet (2002). **Kemal Tahir’e Mapusânedden Mektuplar**, 1. bs., İstanbul: Tekin Yayınevi.

TANSEL, Fevziye Abdullah (Haz.) (1967). **Namık Kemal’in Mektupları III cilt**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Tanzimat’tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi (2010), “Enis Batur” maddesi, C.1, 3. bs., İstanbul: YKY.

----- (2010), “İlhan Berk” maddesi, C.1, 3. bs., İstanbul: YKY.

----- (2010), “Memet Fuat” maddesi, C.2, 3. bs., İstanbul: YKY.

TARANCI, Cahit Sıtkı (1957). **Ziya’ya Mektuplar**, İstanbul: Varlık Yayınları.

TAŞDELEN, Vefa (2006a). “Felsefî Bir Söylem Biçimi Olarak Mektup”, **Hece Dergisi Mektup Özel Sayısı**, S. 114 / 115 /116, s. 76-91.

----- (2006b). “Türkü ve Mektup”, **Hece Dergisi Mektup Özel Sayısı**, S. 114 / 115 /116, s. 178-185.

TUNCEL, Bedrettin (1974a). “Mektup Türüne Giriş”, **Türk Dili Dergisi Mektup Özel Sayısı** (2. bs. , 2008), S. 274, s. 9-13.

----- (1974b). “Fransız Mektupları”, **Türk Dili Dergisi Mektup Özel Sayısı** (2. bs. , 2008), S. 274, s. 415-416.

Türkçe Sözlük (2005), 10. bs., Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

UÇMAN, Abdullah (2006). “Namık Kemal”, **Tanzimat Edebiyatı** (Haz. Prof. Dr. İsmail Parlatır vd.), 1. bs., Ankara: Akçağ Yayınları.

ULUANT, Zeynep (1997). **Cenap Şahabettin’in Avrupa Mektupları**, İzmir: Akademi Kitabevi.

VARINLIOĞLU, Güngör (Öner) (1974). “Roma Yazınında Mektup”, **Türk Dili Dergisi Mektup Özel Sayısı** (2. bs. , 2008), S. 274, s. 392-393.

ÖZ GEÇMİŞ

1974 yılında Gaziantep'in İslahiye ilçesinde doğdu. İlkokulu Kırıkhan'da, ortaokul ve liseyi Kilis Anadolu Kız Öğretmen Lisesinde okudu. 1994 yılında Gazi Üniversitesi / Gazi Eğitim- Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümüne girdi. 1998 yılında lisansını tamamlayıp aynı yıl MEB'de öğretmenliğe başladı. On sekiz yıldır Konya'da Türk dili ve edebiyatı öğretmenliği yapmaktadır. Evlidir ve bir çocuk annesidir.